

A close-up photograph of a birch tree trunk. The bark is light-colored with horizontal lenticels. A large, dark, circular knot hole is visible in the center, showing concentric growth rings. The texture of the bark is rough and fibrous.

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

1 | 2022 | 30. vuosikerta

Päätoimittaja

Torsti Hyyryläinen, Helsingin yliopisto,
Ruralia-instituutti
pt@maaseutututkimus.fi

Toimituskunta

Tuomas Kuhmonen, Turun yliopisto
Katri Lassila, Aalto-yliopisto
Marko Nousiainen, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
Anni Rannikko, Itä-Suomen yliopisto
Sulevi Riukulehto, Helsingin yliopisto
Kaisa Schmidt-Thomé, Demos Helsinki
Katriina Soini, Luonnonvarakeskus
Kaarina Tervo-Kankare, Oulun yliopisto
Seija Tuulentie, Luonnonvarakeskus

Toimitussihteeri

Heli Ilola
toimitussihteeri@maaseutututkimus.fi

Julkaisija

Maaseudun uusi aika -yhdistys
www.mua.fi

Kannen kuvat

Etukansi: Jenni Haili: Beithe. Ferrotyyppi.
24 x 18 cm. 2021.
Takakansi: Jenni Haili: Pysty. Ferrotyyppi.
24 x 18 cm. 2021.

Painopaikka

Grano Oy
ISSN 2670-2347

Verkossa

www.maaseutututkimus.fi

Maaseutututkimus on monitieteinen julkaisu tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille. Julkaisemme erilaisilla teoreettisilla asetelmilla ja metodologisilla lähestymistavoilla tuotettuja tieteellisiä artikkeleita, tutkimustuloksiin perustuvia katsauksia sekä puheenvuoroja ja arvioita. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä muutoksista maaseuduilla sekä avata uusia näkökulmia erilaisten maaseutujen kehitykseen ja tulevaisuuteen.

Kirjoitukset voivat käsitellä ihmisiä ja identiteettejä, yhteisöjä ja kulttuuria, elinkeinoja ja luonnonvaroja, maaseudun määrittelyä, merkityksiä sekä maaseutukysymyksiin liittyvää asiantuntijuutta ja politiikkaa.

Artikkelit ovat vertaisarvioituja, ja lehti on akateemisen julkaisuforumiluokituksen tasolla 1.

PÄÄKIRJOITUS

- 3 Maaseutututkimuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä**
Torsti Hyyryläinen

ARTIKKELI

- 7 Moderni murtautuu Ilmajoelle**
Suomalaisen maalaiskylän maisemanmuutos 1960-luvulla
Jaakko Mäntylä ja Sulevi Riukulehto
- 36 Muualta meille**
Maahanmuuttajat ja me maaseudun maailmankansalaisina
Maarit Sireni
- 61 Kohti politiikka- ja paikkaperustaista kehittämisrahoituksen
allokointia**
Olli Lehtonen, Hilikka Vihinen ja Mikko Salminen

KATSAUS

- 88 Tutkimuskirjallisuuden tarjoamia määritelmiä ja tulkintoja alueiden
elinvoimasta sekä maaseudun elinvoimaisuustekijöistä**
Emmi Salmivuori

PUHEENVUORO

- 108 Alueet ahdingossa – Aluetaloudellinen resilienssi Suomessa**
Lectio praecursoria Tampereen yliopistossa 11.3.2022
Heli Kurikka
- 118 Digitaalisuus ja maaseudun sosiaalinen pääoma – sopeutumista
hybridiratkaisujen kautta?**
Mikko Weckroth, Katri Hamunen ja Leena Leskinen

KOHTAAMINEN

- 129 Heli Ilola on Maaseutututkimus-lehden uusi toimitussihteeri**
Torsti Hyyryläinen

MAASEUTUKUVA

- 131 Jenni Haili ja myyttinen luonto**
Katri Lassila

TIEDOKSI

- 138 Maaseutututkijatapaaminen ”Kestävät paikallisyhteisöt”
Lappeenrannassa 25.-26.8.2022**

TORSTI HYYRYLÄINEN

Maaseutututkimuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119787>

Tieteen asema modernien yhteiskuntien kulttuureissa on nykyisin suhteellisen vahva. Tiedettä siis arvostetaan ja tieteelliseen tapaan jäsentää uutta tietoa luotetaan. Tämä ei kuitenkaan ole itsestään selvyys, vaan aseman ylläpitämiseksi on jatkuvasti toimittava tieteen puolesta. Jokaisella tutkimusalalla on omanlainen suhteensa tähän tieteen yleiseen arvostukseen. Lisäksi eri tutkimusalat kilpailevat keskenään niukoista taloudellisista resursseista. Yksittäisen tutkimusalan merkitystä voi tarkastella monella tasolla ja monesta näkökulmasta, alan tutkijoiden henkilökohtaisesta suhteesta lähtien. Parhaimmillaan tutkimusta tekevät tutkijat, joilla on työhönsä vapaus ja tekemisen palo.

Tarkastelen maaseutututkimuksen merkitystä seuraavassa yhteiskunnallisesta näkökulmasta.¹ Millaisin argumentein maaseutututkimusta voidaan tässä ajassa perustella yhteiskunnallisesti merkittäväksi ja lopulta myös julkisen tuen arvoiseksi? Pohdin tutkimusalamme yhteiskunnallisia tarttumapintoja avaamalla sen merkitystä seuraavassa: 1) monitieteisyyden, 2) paikkaperustaisuuden ja 3) niukkuuden näkökulmasta.

¹ Kirjoitus toimii jatkopohdintana aiempaan, maaseutututkimuksen luonnetta tarkastelleeseen pääkirjoitukseen tässä lehdessä 2/21 (Hyryläinen 2021).

Maaseutututkimus voidaan yleisesti nähdä *monitieteisenä* tutkimusalana. Perustelu liittyy maaseutututkimuksen ongelmalähtöiseen otteeseen ja lähestymistapaan. Maaseudun kannalta kiinnostavia ongelmia lähestytään eri tieteenalojen näkökulmista ja monilla menetelmillä. Voidaan puhua myös tieteidenvälisestä tutkimusotteesta, jossa eri alojen tutkijat pyrkivät dialogiin ja yhteistyöhön maaseutututkimuksen teemoissa. Tällaiseen työotteeseen tutkijoita on kannustettu kauan, mutta yleisempää se on suhteellisen lähellä toisiaan olevien tieteenalojen kesken. Syntetisoivat tutkimusotteet ovat nähdäkseni erityisen tärkeitä ajassa, jossa ongelmat ovat laajoja ja hyvin vaikeita ratkaista (*wicked problems*). Useiden tiedonalojen vuorovaikutuksessa muotoutuu ongelmiin arvokkaita vastauksia, mutta myös ratkaisuja eteenpäin vieviä uusia kysymyksiä.

Monitieteinen ote voidaan itsessään nähdä lähestymistapana, joka edistää vaikeiden yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisua. Se perustuu yhteiseen oppimiseen, erilaisten näkökulmien ymmärtämiseen ja niiden arvon tiedostamiseen. Yksi oikea vastaus löytyy periaatteessa vain hyvin tiukasti rajattuihin kysymyksiin. Monitieteinen ote koului tutkimuksen tekijät yhteistyöhön, joka on lopulta lähes ainoa tapa löytää näihin ongelmiin toteutuskelpoiset ratkaisut. Tutkijoiden ylitajainen yhteistyö voi osaltaan myös edistää ratkaisuesitysten laaja-alaista hyväksyntää ja siten uudistusten toimeenpanoa.

Toisena maaseutututkimuksen perusteluna esitän tutkimusalalla yleisen *paikkaperustaisen* lähestymistavan. Tällä en kuitenkaan tarkoita, että maaseutututkimuksen tulisi aina kiinnittyä vain maaseuduiksi ymmärrettyihin paikkoihin, vaan että maaseutututkimuksen perinteessä paikkoihin sitoutuneella tutkimuksella on ollut ja on edelleen merkittävä asema. Paikkaperustainen tutkimus on yhteiskunnallisesti tärkeitä, koska se kirkastaa kuvaa yhteiskunnallisten muutosten vaikutuksista. Yhteiskunnalliset ilmiöt realisoituvat erilaisten paikallisuuksien kautta. Tutkimuksella ilmiöihin alueellisesti ja paikallisesti vaikuttavat kontekstit saadaan näkyviin ja yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Esimerkkinä paikkaperustaisuuden merkityksestä voidaan esittää alueellisen erilaistuneisuuden tutkimus: missä määrin juuri paikallisten olosuhteiden erot selittävät muutosta ja sen suuntaa? Myös politiikkatoimet kiinnittyvät eri paikallisuuksiin eri tavoin tai eivät välttämättä kiinnity lainkaan. Tähän liittyy kysymys ilmiöiden paikallisesta uppoutuneisuudesta (*embeddedness*). Siinä ilmiöitä tarkastellaan erityisten paikallisten kytkentöjen ja sidosten kautta. Tähän voi liittyä myös kaupunkien ja

maaseutujen suhteiden välinen tutkimus. Yleistäen maaseudut ja kaupungit ovat toimintaympäristöinä ja konteksteina erilaisia, mutta paikkaperustaisuus voi olla lähestymistapana yhteinen.

Paikallisiin konteksteihin liittyy myös kysymys *mittakaavasta*. Erilaisten toimintojen mittakaavan tarkastelu suhteessa esimerkiksi paikallisiin ihmisiin, yhteisöihin ja yrityksiin on maaseutututkimuksessa tärkeä näkökulma. Sillä on merkitystä yhteiskunnan alueellisen organisoitumisen, erityisesti keskittyneiden ja hajautuneiden ratkaisujen, kuten tuotannon tai energiajärjestelmien, kannalta.

Kolmantena yhteiskunnallisena perusteluna ja nähdäkseni maaseutututkimukselle vahvan ominaisena piirteenä nostan esiin *niukkenevien voimavarojen* ympäristössä toimimisen ja niihin sopeutuvien toimintamuotojen ymmärtämisen. Maaseudun muutokseen liittyvä tutkimus on pitkään ja monilla tavoilla realisoitunut tilanteissa, joissa ei ole kyse resurssien kasvusta vaan niiden supistumisesta. Niukkoja voimavaroja on välttämätöntä pyrkiä käyttämään sekä omatoimisesti että tehokkaasti. Ratkaisuja räätälöidään olosuhteet huomioiden ja raja-aitoja ylittäen. Erilaisilta maaseuduilta löytyy monenlaisia niukkuuden tilan tutkimisen laboratorioita.

Vielä 1980-luvulle asti hyvinvointivaltion rakentaminen tarkoitti myös Suomen maaseuduilla jatkuvasti lisääntyvää julkisten resurssien kohdistamista erityisesti hyvinvointipalvelujen kehittämiseen ja infrastruktuuriin. 1990-luvun laman jälkeen tämä kasvu taittui. Väestön vähetessä maaseutukuntien on ollut pakko sopeuttaa toimintojaan tähän tilanteeseen sekä etsiä ratkaisuja tekemällä asioita toisella tavalla. Tämä on pakottanut maaseudun toimijat sosiaalisiin innovaatioihin ja resurssitehokkaampiin ratkaisuihin, mutta myös arvovalintoihin.

Talouden paikkasokea kasvulogiikka on toki ohjannut toimintatapoja myös maaseuduilla, ja esimerkiksi elintarvikeketjun toimijat ovat seuranneet tätä logiikkaa. Maaseutututkimuksen perinteeseen kuuluvat luovat ja innovatiiviset paikalliset käytännöt, mikä tarkoittaa pyrkimystä kohdistaa katse esimerkiksi ylipaikallisesti skaalautuvien elintarvike-teollisten prosessien sijaan paikkaperustaisiin ja omaehtoisempiin ratkaisuihin.

Maaseudun yhteiskunnallisen merkityksen käänne

Käsillä on Maaseutututkimus-lehden 30. vuosikerta. Ensi vuoden loka-kuussa tulee kuluneeksi 30 vuotta Maaseudun uusi aika -lehden ensimmäisen numeron julkaisemisesta vuonna 1993. Juhlavuosikerran kunniaksi esitän keskusteltavaksi tulkinnan suomalaisen maaseudun yhteiskunnallista asemaa koskevasta kerronnallisesta käännteestä. Oma roolinsa siinä on ollut myös monitieteisellä maaseutututkimuksella.

Lehteen alkuvuosina kirjoittaneiden asiantuntijoiden ja tutkijoiden pääviesti oli: maaseutu on uudistunut. Maaseutua haluttiin myös tutkimuksen kautta kuvata uusilla tavoilla, uusista näkökulmista ja toisenlaisia ongelmia esiin tuoden. Maa- ja metsätalouden rinnalle nostettiin aktiivisesti muita maaseudun elinkeinoja. Korostettiin maaseutuja elämisen ja elämysten ympäristöinä, niiden moninaisia mahdollisuuksia, kokeiluja ja omiin voimavaroihin luottamista. Maaseutututkimus nähtiin välttämättömänä osana tätä muutosta. Tutkimustiedolla oli keskeinen asema myös kehityksessä olevan kansallisen maaseutupolitiikan argumentaatiossa.²

Maaseutua koskeva kerronta onkin muuttunut. Ei tietenkään yksin maaseutututkimuksen ansiosta, mutta tutkimuksenkin vahvistamana. Nykyisin maaseutu nähdään monimuotoisemmin maaseutuina ja eriytyneinä paikallisuuksina. Niitä ei enää voi luonnehtia tavoilla, jotka vielä 30 vuotta sitten olivat yleisiä. 2020-luvulla maaseudut asetetaan entistä laajemmin ja selkeämmin osaksi yhteiskuntien kestävyysmuutosta koskevaa keskustelua – osaksi ratkaisua.

Maailmanlaajuinen ilmastonmuutos tai vastaavat muut globaalit kriisit eivät tee eroa maaseutujen ja kaupunkien välillä – päinvastoin, kriisit ja sokit yhdistävät niitä. Koronaviruspandemia osoitti konkreettisesti meille tämän yhteyden. Tulevaisuuden kestävämmät ratkaisut onkin punottava maaseutujen ja kaupunkien eläviin suhteisiin. Maaseutututkimusta tarvitaan tuottamaan monitieteisesti uutta tietoa sekä paikka- ja resurssi-viisasta argumentaatiota kestävyysmuutoksen mahdollisista poluista.

2 Rannikko & Sireni 2013. Maaseudun uusi aika 1999-2013.

JAAKKO MÄNTYLÄ
FM, väitöskirjatutkija

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

SULEVI RIUKULEHTO
*FT, tutkimusjohtaja,
aluehistoria ja kulttuuriperintö*

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Moderni murtautuu Ilmajolle

Suomalaisen maalaiskylän maisemanmuutos 1960-luvulla

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119750>

Nykyisenkaltaisen suomalaisen kirkonkylän perustyyppi syntyi noin 30 vuodessa viime sotien jälkeen. Uudet teolliset materiaalit, menetelmät ja yhdyskuntarakentamisen ratkaisut toistettiin kaikkialla. Myös kaavoitus yhtenäistyi. Taajamat alkoivat muistuttaa toisiaan, mutta niiden sisäinen rakenne muuttui kerroksisemmaksi. Uudet julkiset ja kaupalliset toimitilat poikkesivat kirkonkyläiden paikallisista tyyleistä ja perinteistä. Artikkelinä valottaa tämän maisemanmuutoksen historiaa kahdesta näkökulmasta: Miten moderni murtautui maalaispitäjiin? Miten paikallisyhteisöille tärkeiden tyylien ja paikkojen katoaminen koettiin? Esimerkkikuntana on eteläpohjalainen Ilmajoki.

Asiasanat: maisemanmuutos, kirkonkylät, maalaistaajamat, moderni

Suomalaiset maalaistaajamat kokivat huomattavan maisemanmuutoksen noin 30 vuodessa viime sotien jälkeen. Aluksi kyse oli halpuuttamisesta: jälleenrakentamiskauden materiaaalipula opetti rakentamaan entistä edullisemmin. Syntyi niukkuuden estetiikkaa. Poikkeusolojen, sääntelytalouden ja sotakorvausten vallitessa jälleenrakennettu tuotantokoneisto käynnistyi erilaisena. Tuotanto oli teollisempaa ja kaavamaisempaa. Mittakaava oli isompi.

Yhdenmukaistuva rakennusnormisto ja tarvikkeiden standardisointi enteilivät suurempaa murrosta. Se koettiin kirkonkylissä 1960-luvulla. Silloin taajamat samanlaistettiin. Arkkitehtuuri ja rakennusmateriaalit irtaantuivat paikallisista rakennustyyleistä ja -perinteistä. Kaavoitus yhtenäistyi vuoden 1959 rakennuslailla. Perustettiin seutukaavaliitot, ja kaavavelvoite levisi maalaiskuntiin. Syntyi suomalaisen kirkonkylän perustyyppi, joka on nähtävissä yhä 2020-luvulla: standardimaisesti toteutettuja liikennejärjestelyjä ja yhdyskuntarakentamista, suuria hallimaisia liiketiloja ja asuinrakennuksia elementtitekniikalla. Vakioratkaisuja olivat teiden oikaisut ja taajamien ohitustiet, vanhojen talojen purkaminen uusien liikerakennusten tieltä sekä mittakaavan kasvaminen tiiviisti rajautuneesta raittimiljööstä aukeisiin asfalttikenttiin. (Ranta 1999, 270, 275; Aarrevaara & Rönkkö 2015, 9.)

Samalla kun taajamat alkoivat muistuttaa yhä enemmän toisiaan, niiden sisäinen rakenne muuttui kerroksisemmaksi. Pankki-, kaupp- ja huoltamoketjujen toimitilat rakennettiin samoilla piirustuksilla halki maan piittaamatta siitä, millaiseen alueelliseen tyyliin ja maisemalliseen yhteyteen niiden piti solahtaa. Tämän maisemanmuutoksen historia on vielä monin osin kirjoittamatta; varsinkin se, miten maisemanmuutos koettiin suurten kaupunkien ulkopuolella. Miten moderni murtautui maalaispitäjiin, joiden kehittämisessä arkkitehtien rooli oli paljon pienempi kuin kaupungeissa? Mitä paikallisyhteisöille tärkeiden tyylien ja paikkojen katoaminen merkitsi? Miten muutos koettiin?

Traditionaalisen yhteisön turvallisuus syntyi jähmeydestä. Yhteisö katsoi menneisyyteen. Yhteisön muisti oli rakenteissa ja asioiden pysyvyydessä. Osaaminen, viisaus ja selviytyminen välittyivät tulevaisuuteen perintönä ja perinteinä. Modernisoituminen merkitsi katseen kääntämistä tulevaisuuteen. Menneisyys tallennettiin historiaksi. Sen monimuotoisuus haluttiin säilyttää aineistoina käsiteltävässä muodossa tulevaisuutta varten. (Heslon 2008, 21–23.) Näin ymmärrettynä modernista tuli traditionaalisen vastakäsite. Perinteiden ja perinnön varassa turvallisesti

selviytymisen sijasta tavoitteelliseksi tuli olojen, toimintaedellytysten ja -tapojen tarkoituksellinen kehittäminen, parantaminen, edistys, tehokkuus, järkipäisyys. (Noro 1991, 82, 88, 126.)

Kokemuksellisuuden merkitys on vahvistunut yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa 2000-luvun ensi vuosikymmeninä. Merkitystä on sillä, mitä muutos maksaa ja miten muutos lisää toimivuutta, mutta myös sillä, miltä muutos tuntuu: miten maiseman muuttuminen vaikuttaa ihmisten kuuluvuuden tunteeseen. (Riukulehto 2016, 13–19; Riukulehto & Suutari 2016.) Kokemus sisältää aina ajallisen ja tilallisen osan. Ne ovat mieleen tallentuneita muistoja ja maisemia paikoista, joissa on tapahtunut jotakin. Päivittäisessä elämässä kokemuksia kertyy yhä lisää. Näin muistojen ja maisemien tihentyessä tilasta tulee yhä enemmän paikka, jota on lähes mahdoton ajatella ilman paikkaan liittyviä tapahtumia, niissä osallisina olevia ihmisiä ja niiden herättämiä tunteita. (Ricoeur 2000, 28, 148, 150; Riukulehto 2020, 13–16.)

Paikkaan voi rakastua sekunneissa, mutta useammin siihen kiinnytään ja juurrutaan vähitellen vuosien mittaan. Silloin voidaan puhua juurtuneisuudesta. Esimerkiksi Yi-Fu Tuan (1974, 94; 1977/2011, 152–159) selittää kotiseudun muodostumisen tällaisena hitaana esteettisenä prosessina. Ihmiset tavallaan lunastavat rakennukset ja kulttuurimaiseman itselleen omilla kokemuksillaan. Kyse on kuulumisen tunteesta: tämä paikka kuuluu minulle. Minulla on siihen oikeus, koska se on minun mielenmaisemani osa ja minä kuulun sinne.

Maisema on rakentunut pitkän ajan kuluessa ja muuttuu jähmeästi. Sitä ja sen muuttumista voi käsitellä braudelilaisittain pitkäkestoisena rakenteena (Braudel 1969). Rakenteiden historia on pysyvyyden historiaa, tai jos näkökulmaa hieman käännetään, kuten Jacques Attali (2015) kirjansa nimessä, rakenteiden muuttuminen kuvaa tulevaisuuden historiaa (*histoire de l'avenir*). Kun rakennetta muutetaan nyt, sen jäljet näkyvät pitkään.

Pierre Nora (1983–1992) on kutsunut erityisiksi muistin paikoiksi sellaisia paikkoja, jotka saavat meidät muistamaan jotakin merkittävää. Kyseessä voi olla tähän tarkoitukseen rakennettu paikka, esimerkiksi muistokivi tai hautausmaa mutta myös jokin henkilökohtainen paikka, johon liitymme vahvoin sitein, vaikkapa oma koulu tai koti. Mielipaha, järkytys tai suru voi olla suuri, jos tällaisessa itselle tärkeässä ympäristössä tapahtuu muutoksia. Paikka ei enää ole sama, jos muistin paikat

häviävät. Nora puhuu myös muistin miljöistä, joissa erityiset paikat elävät kertomuksina, vaikka niistä ei olisi omakohtaista kokemusta. Tässä on syy, miksi ympäristön muutos voi järkyttää paikallisyhteisöä.

Sota katkaisi Suomen modernisoitumiskehityksen. Vasta 1960-luvusta tuli maaseudun modernisoitumisen taitekohta. Tässä artikkelissa Ilmajokea käytetään esimerkkinä yleisestä, koko Suomen läpäisseeistä mentaalista muutoksesta, jossa katse kääntyi traditiosta moderniin. Muutos näkyy selvästi Ilmajoella. Aikalaiskeskustelujen avulla osoitetaan, kuinka moderni vyöryi Ilmajoen kirkonkylään; kuinka vanha maisemakuva katosi, keskeiset kollektiivisen muistin paikat hävisivät ja tilalle syntyivät uudet paikat ja maisemat. Maiseman muutoskokemuksia tutkitaan paikallislehtien, Ilmajoen kunnan ja seurakunnan arkistoaineiston sekä tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Ensin tarkastellaan Ilmajoen maisemakuvan ainesosasia 1900-luvun alkupuoliskolla, sitten edetään kahden keskeisimmän rakennushankkeen – Ilmajoen uuden kunnantalon ja Herralan pappilan – kautta aikalaisten muutoskokemuksiin ja lopulta johtopäätöksiin.

Ilmajoella maiseman muutos oli dramaattinen; vanha raittimiljöö uusiutui niille sijoilleen, mutta ei ilman vastarintaa ja aikalaiskeskustelua. Paikkakunnalla 1960-luku oli jatkuvaa rajanvetoa sen suhteen, miten paljon terve yhteiskunta tarvitsee kiinnekohtia menneisyyteen – tarvitseeko laisinkaan? Keskustelu rakennuserinnöstä ja modernista arkkitehtuurista leimahti liekkeihin etenkin silloin, kun keskusteltiin uusista rakennushankkeista ja vanhan purkamisesta. Erityisen paljon peistä väännettiin kunnan hallinnollisen ja seurakunnallisen keskuksen – vanhan kunnallistalon ja Herralan pappilan – kohtaloista. Molemmat olivat Ilmajoen kirkonkylän vahvoja symbolirakennuksia.

Ilmajoen maisemakuvan ainesosat

Puistot ja koivujen varjostamat tiet, avara lakeus ja talonpoikaistalot rakennusryhmineen muodostivat Ilmajoen kirkonkylän eli Keskikunnan maiseman peruselementit 1900-luvun ensipuoliskolla. Kyrönjoen rantamien kaksikerroksisten talonpoikaistalojen riviä täydensivät virkamiesluokan ja suurmaanomistajien asumukset, kirkon rakennukset ja 1800-luvun lopulta lähtien myös liikerakennukset ja kunnalliset toimitilat. Näiden väliin jäi vehmaita viljelyksiä ja laajoja puistomaisia alueita.

Kuva 1. Ilmajoki ylpeili puutarhakulttuurillaan. Puutarhanhoidosta tuli suosittu harrastus myös talonpoikaistaloissa 1900-luvulla. Valokuvannut Matti Poutvaara. Kuvälähde: Museoviraston kuvakokoelmat.

Ilmajokiset olivat ylpeitä talonpoikaisesta kulttuuristaan. Suomessa valitsi vielä agraarikansallinen eetos. Maanviljelyssä oli kansan ikaikainen tuki ja turva. Komeita kaksikerroksisia pohjalaistaloja – kaksifooninkisia – pidettiin omavaraisen ja varakkaan pohjalaisännän parhaina aikaansaannoksina. Ilmajoki oli kaksikerroksisten pohjalaistalojen kantaseutua (Vuorela 1949, 58–59; Mäkelä & Riukulehto 2016, 38–39). Paikallisesta tyylittelystä huolimatta pohjalaistalot eivät itsessään erottaneet Ilmajoen kirkonkylää muista pohjalaiskylistä, vaan kyseessä oli laajempi alueellinen kulttuuri-ilmio, joka levittäytyi variaatioineen läpi Keski-Pohjolan (Vreim 1947; Mäkelä 2021). Pohjalaistalot liittyivät olennaisesti Ilmajoen rakennettuun maisemakuvaan, ja *Ilmajoki-Lehti* (8.6.1938; 18.11.1948, tästä eteenpäin IL) kertoi rakennusten vastaavan myös asukkaiden luonnetta.

Erot säädynmukaisessa asumisessa pienentyivät 1900-luvun alkupuolella. Suomen Matkailijayhdistyksen esittely kertoi vuonna 1930, että Ilmajoen pitäjä on ”sekä väkirikkain että parhaiten asuttu ja viljelty Pohjanmaan pitäjistä”. Kirkonkylän maiseman kannalta keskeisiä olivat puistot: ”Herraskartanoita, joita on kymmenkunta, voi ylipäänsä ainoastaan puistoistaan erottaa komeista talonpoikaistaloista, joiden omistajat eivät vielä ole oppineet panemaan arvoa tähän kulttuuritarpeeseen.”

(Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja 1930, 22.) Kirkonkylän hyvinvointi oli syntynyt talonpoikien ja säätyläisten yhteisistä ponnisteluista. Yksi Suomen vanhimmista yleishyödyllisistä seuroista, vuonna 1803 perustettu Ilmajoen maamiesseura, oli huolehtinut siitä, että uutuudet löysivät tiensä pitäjään ensimmäisten joukossa. Säätyläistalot oli ympäröity puistoilla ja tiet reunustettu koivuistutuksin. Maisemakuvan tunnistettavin elementti olivatkin puistojen lisäksi pitkät, joen suuntaiset koivukujat.

Koivupuistomme tarjoavat juhlanan näyn, ne kertovat pitäjän vanhasta kulttuurista asukkaiden kauneuden kaipuusta. Ilman puistojamme olisi pitäjämme alastoman näköinen yksitoikkoisella tasangollaan. Puistot muodostavat oleellisen osan Ilmajoen kasvoista. (IL 3.4.1957.)

Pohjalaistalojen, säätyläisten asumusten, puistojen ja koivukujien lomasta pilkistivät kunnan tärkeimmät rakennukset: kirkko (1766), Herralan pappila ja kunnallistalo (1896), joka oli alun perin rakennettu paikallisen nuorisoseuran Seurahuoneeksi. Kaikki rakennukset kantoivat ja kertoivat oman lukunsa pitäjän historiasta: kirkko viestitti pitäjän voimakkaista ja koko maan mittakaavassa toimineista kirkkoherroista. Pappila kertoi ajasta, jolloin Ilmajoki oli ollut Etelä-Pohjanmaan huomattavin emäseurakunta. Sen alue ulottui Kauhajoelta Alavudelle. Nuorisoseuran Seurahuone muistutti pitäjän talonpoikien noususta sivistyksen soihdunkantajiksi.

Herralan pappila oli ollut ”kirkkoruhtinaskunnan” jylhä keskuspaikka ja pitäjän monilukuisen säätyläisjoukon kokoontumispaikka. Puisto rakennuksen ympärillä oli saanut uutta ilmettä etenkin kirkkoherra (myöhempi kansanedustaja ja ministeri) Paavo Virkkusen aikana. (Koskimies-Envall 2016, 136–138). 1900-luvulla pappilasta tuli kaikkien ilmajokisten kokoontumispaikka. Siellä perustettiin yhdistykset ja seurat, siellä pidettiin kokoukset ja järjestettiin juhlat. Samalla kun seurakunnallisen tilan tarve kasvoi 1900-luvun alussa, pappilat alettiin mieltää yhä enemmän yksityiskodiksi – jota ne tietysti olivat aina osaksi olleet. Monet vanhat pappilat saivat uuden elämän yhdistettyinä kirkkoherranvirastoina ja seurakuntakoteina. (Backström 2018, 149–152; Mäntylä & Riukulehto 2020, 714.)

Paikallisen nuorisoseuran omistama kunnallistalo (oik. Seurahuone, 1896) oli alusta lähtien julkista tilaa. Rakennuksen lisäksi sen välitön ympäristö oli omistettu historialle, talonpoikien monivuosisataisen

menneisyyden merkiksi. Museorakennus oli maan vanhin maaseudulla (1914) ja rakennettu vanhan kirkon malliin. Sen välittömään läheisyyteen nousi vuonna 1924 Matti Visannin suunnittelema Jaakko Ilkan muistomerkki, joka muistutti 1500-luvun talonpoikaiskapinallisen ansioista ja rakensi tietoista, kansallismielistä muistin paikkaa. Ilmajoki oli Lapuan ohella maan voimakkainta oikeistolaisaluetta. Sotien jälkeen alue täydentyi Kalervo Kallion veistämällä Raivaajapatsaalla (1954). Muistomerkit ankkuroivat historiatietoisuuden kauemmas kuin yksilön oma muisti kantaa. Tällaisena muistokivien pystyttäminen oli yksi 1900-luvun vaihteen modernisoitumisen ilmenemismuoto kirjastojen, arkistojen ja museoiden rinnalla. Moderni tiede kannusti tallentamaan kaikkea, kun ei tiedetä, mitä aineistoja tulevaisuudessa tarvitaan. (Nora 1996, 1–14.) Suomessa tämän valistustehtävän omaksui kotiseutuliike.

Ilmajoen kirkonkylä nähtiin yhä 1950-luvulla paikkana, jossa aikaisempien sukupolvien ahkeruus, talonpoikainen näyttämisenhalu ja säätyläisperinteet kohtasivat miellyttävällä tavalla. Perinteistä kirkonkylää kehitettiin idylliseksi. Koivujen suojassa saattoi matkata useiden kilometrien matkan. Rakennuskannasta joka kymmenes oli 1800-luvulta. Se oli vähemmän kuin monessa muussa pohjalaiskunnassa, mutta niiden joukossa oli monia maakunnallisesti merkittäviä rakennettuja ympäristöjä. (Yleinen väestölaskenta 1960.) Useissa lehtiartikkeleissa suomalaisille kerrottiin, miten kotiseututyön mallipitäjä vaalii menneisyyden muistoa. *Helsingin Sanomat* (HS 25.4.1960) kuvasi, kuinka ”polveilevan joen kahden puolen ryhmittynyt kirkonkylän asutus muistutti kesäisenä päivänä laajaa kukkaiskenttää, jonka keskellä kohosivat menneiden aikojen muistoille pystytetyt monumentit”.

Kyrönjoen, vanhojen talojen ja puistojen kokonaisuus sai valtakunnallisen tunnustuksen, kun Ilmajoki osallistui vuonna 1957 Yleisradion kilpailuun maan kauneimmasta kirkonkylästä. Kilpailuun valmistautuva pitäjä puettiin parhaisiinsa, talojen ympäristöt ja tienvarret siistittiin. (IL 22.5.1957; 31.7.1957.) Ruovesi vei voiton luonnonmaisemallaan, Ilmajoki tuli toiseksi kulttuurimaisemallaan. Ilmajoella uskottiin, että menestys oli puistojen ansiota: ilman puistoja ei ”Ilmajoen kauneudesta paljon voitaisi puhua”. Kunnanjohtaja Juho Monosen mukaan Ilmajoen maisemakuvalla olivat vielä vuonna 1960 ominaisia siistit, miltei kauttaaltaan maalatut talot puistoineen, puistokujineen ja puutarhoineen. ”Täällä on ihmiskäden aikaansaamaa kauneusnäkyä, kun sensijaan moni muu

Kuva 2. Koivukujat olivat Ilmajoen tunnusmerkki. Kyrönjoen länsipuolella saattoi matkata puiden katveessa kilometrien matkan. Kuvälähde: Vesa Luoman kokoelmat.

paikkakunta voi ylpeillä yksinomaan Jumalan luomalla kauneudella kauniine järvimaisemineen.” (*Ilmajoen Joulu* 1960, 21–22.)

Helsingin Sanomat tunnisti enteellisesti, että Suomen kirkonkylissä puhalsivat navakat muutoksen tuulet. Lehti kertoi, että myös puutarhojen pitäjä, Ilmajoki, aikoo tulevaisuudessa rakentaa utterasti,

mutta samalla varoen niin, että keskustan monet historialliset nähtävyydet säilyttävät vanhan asunsa. Kaikesta huolimatta jokivarren ulkoinen leima muuttuu jatkuvasti. Tämän vuoksi kunta on päättänyt aivan lähivuosina valmistuttaa kotiseutuaiheisen elokuvan tallentamaan näkymiä sellaisina kuin ne ovat vielä tällä hetkellä. (HS 25.4.1960.)

Viimeisenä toimenpiteenä maiseman tallentamiseksi Ilmajoella tehtiin kotiseutuelokuva, johon säilöttiin menneisyyden maisema kuvallisena esityksenä. Veikko Laihasen tekemä elokuva ”Ilmajoki – vanhaa etelä-pohjalaista kulttuuria” löytyy kansallisfilmografiasta (www.elonet.fi/elokuva/641574).

Uusi rakentaminen valtaa ”tyhjät alueet”

Tiivis, rationaalisesti toimiva kaupunki oli 1960-luvun ihanne (Ranta 1999, 273–281). Ilmajoen kirkonkylän väljästi rakennettu länsipuoli ei vastannut ihannetta. Vaikka maisema sai tunnustusta, julkikuva tuntui painottavan liiaksikin entisaikojen muistoja. 1950-luvun loppua kohden Ilmajoellakin voimistui puhetapa, jossa kirkonkylän ilmettä moitittiin aikansa eläneeksi. Se jopa haittasi Ilmajoen kasvua elinvoimaiseksi moderniksi kunnaksi. Eräs ilmajokinen tiivisti: ”maisemasilmä ei elätä” (IL 13.4.1978). Pitäjä oli ollut suomenkielisen Pohjanmaan veturi ja halusi edelleen olla esimerkkinä ympäröiville maalaiskunnille.

Kunnan päättäjien mielestä kirkonkylän kehittäminen polki paikallaan, koska kunnassa oli pulaa rakennettavasta maasta. Aiemmin ihailtuja puistoja ja pihapiirejä alettiin yhä useammin katsella sijoittajan silmin ”tyhjänä tilana”. Kohta pidettiin väistämättömänä, että puistot katoaisivat ennemmin tai myöhemmin. (IKA Kunnalliskertomus 1949, 25; IL 4.8.1954; ISA KiV 14.12.1964; KHK toimintakertomus 1974.) Vuonna 1957 puukujanteiden uusimisesta kannettiin vielä huolta, vaikka vanhan ilmeen vaalimista pidettiin vaikeana:

Nuo vanhat puistot häviävät viimeistään jonkun vuosikymmenen kuluttua, on siis istutettava nuoret puut vanhojen viereen. Tulevat sukupolvet saavat katsoa Ilmajoen nykyisiä kasvoja kuvista. He eivät anna meille anteeksi, jos lyömme laimin huolehtia puistojemme tulevaisuudesta. (IL 3.4.1957.)

Kirkonkylän saneerauksen aloitti kuitenkin Tie- ja vesirakennushallitus (TVH). Se päätti leventää kahden keskustaajaman – Keskikunnan ja Koskenkorvan – välistä maantietä ja kuljettaa sen pitäjän keskeisimpien puistojen kautta. Toimenpide pakotti kaatamaan maantietä reunustavat koivut. Näin lähtölaukaus ja lupa pitäjän suurisuuntaiselle muokkaamiselle oli annettu. Moderni tunkeutui vääjäämättömästi myös Ilmajolle.

Kehitys oli tyypillinen koko ilmajokiselle säätyläispohjaiselle puutarhakulttuurille. Vanhat puistot väistyivät. (Koskimies-Envall 2016, 136–138.) Kun keskustaan ei kohdistunut suurta rakennuspainetta 1940-luvulla ja autojenkin määrä pysyi melko maltillisena, saivat laajat puistot uinua vielä rauhassaan, mutta suuriin rakentamattomiin alueisiin loivat silmäyksiä kaikki, jotka tarvitsivat sopivia tontteja rakennuksilleen (ISA KiV 14.12.1964, 7§; KHK toimintakertomus 1974). Maisemanhoito oli

Kuva 3. Ensimmäiseksi Ilmajoelta katosivat koivukujat ja puistot. Teitä levennettiin ja puistomaisia alueita kaavoitettiin yksityiselle ja julkiselle uudisrakentamiselle. Ohikulkuteiden rakentamisella pyrittiin ohjaamaan nopea liikenne pois keskustoista. Vanhojen teiden mutkat oikaistiin turvallisuussyistä. Maansiirtokoneilla tietä syntyi paikkaan kuin paikkaan. (Ranta 1999, 33, 270.) Kuvälähde: Vesa Luoman kokoelmat.

1950-luvun loppupuolella jo lopullisen kuoliniskun odotusta, välttämättömien epäkohtien korjaamista (IKA Kunnalliskertomus 1949, 25).

Aikalaiskirjoittelussa ”nykyajan vaatimuksille” osoitettiin järjestään ymmärrystä. Kaikki eivät kuitenkaan ymmärtäneet, miksi tielinjaus piti levittää pitäjän keskeisten maamerkkien päälle: ” – miksi tie levitetään juuri sille sivulle, jossa on taloja, puutarhoja ja kauniita puistoja, vedetään talojen seiniin kiinni ja tuhotaan puistot ja puutarhat.” (IL 11.2.1959.) Myöhemmin TVH:n työtä kutsuttiin paikallislehdessä ”puistojen tarvelemiseksi” (IL 8.8.1962).

Santavuori-lehdessä (30.9.1964) kuvattiin vanhojen kulttuuriarvojen ja uuden ajan tarpeiden ristiriitaa: ”Nyky aika on armotonta, se ei säästä, ei armahda – ei vanhoja puutarhakoivujakaan enempää kuin kauniita pensasaitojakaan. – Se on eräänlaista maisemanraiskausta, jota monet talonomistajat ja puutarhan kasvattajat katselevat vesitippa silmäkulmassa.”

TVH:n asenne oirehti voimistunutta kuntakeskusajattelua, jota monistettiin kaikkialle Suomeen. Itsellisten Ilmajoella, kunnassa, jota ei ulkopuolelta määrälty, se yllätti. TVH:n kaivinkoneet jatkoivat maiseman muokkaukasta läpi vuosikymmenen, niin että ”isännät sadattivat ja emännät voivottelivat”. Tienvarsipuistot muuttuivat ”rankaläjiksi”, kuten *Ilmajoki-Lehdessä* valitettiin. (IL 21.10.1965.)

Vanhojen rakennusten katoaminen

Puistojen katoaminen oli maisemakuvan muutoksen ensimmäinen vaihe. Seuraavaksi tarkasteluun joutui vanha rakennuskanta. Talonpoikainen Ilmajoki piti vielä 1930-luvulla pohjalaista punamullattua taloa valkoisine ikkunalautoineen esimerkillisenä talotyyppinä: ”Myönnettävä onkin se erittäin hyvin puettaa tasaista ja muiden mielestä yksitoikkoista lakeuttamme. Meidän on syytä tarkoin säilyttää tämä punainen talotyyppi.” (IL 8.6.1938.)

Paikallisista perinteistä alettiin etäännyä jälleenrakennuskaudella: kalliin hirsirakentamisen sijaan ihanteeksi tuli huokeampi pystypiirutekniikka korvikemateriaaleineen ja tyyppiirustuksineen. Kaavoitus antoi sotien jälkeen selvät ohjeet ja suunnan maaseututaajamien rakentamiselle. Uusissa normeissa uudisrakennuksesta vaadittiin erillisiä rakennuspiirustuksia. Jälleenrakennuskauden tyyppiirustukset olivat teollisen rakentamisen ja standardisoinnin ensiaskeleita, mutta rakennusteollisuuden laajempi murros koitti 1960-luvulla. (Ranta 1999, 273–275.)

Suurin osa yksityisistä ja julkisista rakennushankkeista, joihin Ilmajoella 1960-luvulla ryhdyttiin, oli täysin vapaaehtoisia. Ajopuuteoriasta ei ole kysymys: päätökset tehtiin itse ja seuraukset ymmärrettiin. Ilmajoen uinuvasta kirkonkylästä haluttiin tehdä uudenaikainen kuntakeskus. Esikuvat löytyivät läheltä: naapuripitäjään Seinäjoelle alettiin rakentaa Alvar Aallon suunnittelemaa monumentaalista hallintokeskusta, jossa oli kyse pohjimmiltaan samasta asiasta: vastaperustettu, eteenpäin pyrkivä kaupunki halusi tietoisesti karistaa kauppala-ajan ilmeen. (Aaltonen 2004; Tyrväinen 2016, 27–31.)

Rakentaminen käynnisti Ilmajoella arvokeskustelun, jossa traditionaalisen mentaliteetin murtuminen tuli selvästi ilmi. Tämä tukee Kari Immosen (1996) ajatusta, jonka mukaan moderni mentaliteetti kypsyi 1950–1960-lukujen taitteessa myös maaseudulla vallitsevaksi

kokonaisuasenteeksi. Uutta ajattelutapaa luonnehti moderni suuntautuminen tulevaisuuteen, tekniikkaan ja edistykseen. Se ei ollut enää eliittien puuhastelua vaan aidosti laajojen kansanjoukkojen oikeaksi kokema tapa toimia. Seuraavina vuosina tehtiin sarja päätöksiä, jotka poikkesivat perinteisistä esteettisistä ratkaisuista. Paljon uusia materiaaleja ja tekniikoita omaksuttiin. Perinteikkäässä maaseutupitäjässä ajattelutapojen murros johti pitkälliseen keskusteluun historian merkityksestä ja muistin paikkojen tarpeellisuudesta, kun kaikki Ilmajoen Keskikunnan merkkirakennukset kirkkoa lukuun ottamatta joutuivat uudelleen arvioitaviksi.

Kunnantalo – moderni saapuu Ilmajoelle

Funktionalismi oli modernin arkkitehtuurin elinvoimaisimpia ajatuksia. Se alkoi levitä kaupunkien ulkopuolelle Suomessa vasta sotien jälkeen, varsinkin 1960-luvulla. Uudet rakentamistavat levittivät funktionalismin ihanteita, betonielementtitekniikka niistä tärkeimpänä. Mutta modernismiin kytkeytyi myös laajempi uudistusvire: ajatus siitä, että huomispäivästä tehdään eilistä parempi. Funktionalismi ja suomalainen hyvinvointiyhteiskunta valloittivat Suomea tasatahtia. Arkkitehtuurin arkipäiväistyminen on samalla yhteiskunnallista emansipaatiota, tasa-arvon lisääntymistä. Tulevaisuususkko johti ennakkoluulottomaan moduulijärjestelmien, minimalismin ja japanilaisen arkkitehtuurin piirteiden versiointiin myös Suomessa. Kaikesta turhasta riisuttu rakennus oli vastaveto etenkin vuosisadan taitteen kertaustyyleille. Aikakauden arkkitehdit kavahtivat kaikenlaista historismia, kuten kertaustyylejä ja sitaatteja menneisyydestä. Kaupunkien uusrenessanssitalot ja maaseudun nikkarityyliset puurakennukset edustivat innokkaimmille modernisteille rakennustaiteen pohjanoteerauksia. (Ranta 1999, 292–296; Vartola 2014, 47–49, 57–69.) Ilmajoella sellainen oli esimerkiksi vanha kunnantalo koristeellisine yksityiskohtineen.

Vanhan kunnallistalon kunnosta ja historiallisesta arvosta esitettiin kovin erilaisia mielipiteitä. Perinteisen rakentamisen ja modernin arkkitehtuurin kannattajat ajautuivat talon kohtaloa pohtiessaan eri linjoille (IL 29.6.1960). Myös kauneuskäsitykset osoittautuivat hyvin erilaisiksi. Useiden mielestä vanha kunnallistalo oli jo 1950-luvulla käynyt ahtaaksi, epäkäytännölliseksi ja vanhanaikaiseksi. Siltä se näytti, kun kuntapäätäjät tähyilivät naapurikuntaan, Seinäjoelle. Siellä monumentaalikeskustan, seurakunnallisten ja kunnallisten hallinto- ja kulttuuritilojen,

rakentajaksi oli valittu Alvar Aalto. Ensimmäiseksi oli kuitenkin valmistunut kirkko, hohtavan valkoinen katedraali, Lakeuden Risti. Oma vanhaa kunnallistaloa luonnehdittiin peräti kolkoksi, pimeäksi ja vankilamaiseksi (IL 19.4.1967). Toisia epäilytti historiaa vailla oleva uudisrakennus, jonka ilmiänsulle esitettiin ikäviä vertailukohtia:

Emme voi yhtyä niihin, jotka sanovat, ettei [kunnallis]taloon liity mitään pietee-tiarvoja. Emme myöskään niihin, jotka sanovat tuon vanhan talon olevan häpeäksi koko pitäjälle ja se rumentaa ympäristönsä. Vasta sitten voidaan puhua rumennuksista ja epäsoinnista, jos vanhan kunnallistalon paikalle rakennetaan jokin viljavarasto, autoverstaasta, navettaa tai kanalaa muistuttava moderni virkatalo. – – Omasta mielestämme kunnianarvoisa, historiarikas kunnallistalo saisi elää ja olla paikallaan vielä toistaiseksi. Maalia päälle, niin ei se ainakaan ympäristöään rumenna. (IL 29.6.1960.)

Kunnantalosta käyty keskustelu oli ensimmäinen Ilmajoen maisemanmuutokseen liittyvä julkinen mielipiteidenvaihto, johon yhdistyi myös rakennussuojelun näkökulma. Uudisrakennus ei saanut täysin varauksentonta kannatusta, ja myös vanhan talon yli puolivuosisataista tarinaa pidettiin tärkeänä. Uudistusmieliset olivat enemmän äänessä. Vanhan rakennuskannan puolustuksen puheenvuoroja käyttivät näkyvimmin kotiseututoimijat. Ilmajoki-Seuran johdolla keskusteltiin vanhan rakennuksen kunnostamisesta johonkin uuteen käyttötarkoitukseen, mutta kunnalla ei ollut asiaan kiinnostusta. (IL 8.5.1963.)

Kunnan johtavat virkamiehet näkivät vanhassa kunnantalossa ilmiselviä tilallisia puutteita, mutta luettelivat koko joukon muitakin perusteluja uudisrakentamisen tueksi ja vanhan säilyttämistä vastaan: kunta tarvitsi kunnolliset arkistotilat ja juhlasalin. Vanha rakennus oli laajentuneelle kunnallishallinnolle auttamattoman ahdas. Uuden aikakauden hallintovirkamiehille rakennus oli taakka. Eteenpäin kurkottavan kunnan oli suuntauduttava tulevaisuuteen ja viestittävä myös rakentamisella uudistuskykyään. Uusi virastotalo olisi lähtölaukaus koko pitäjän kasvojen kaunistamiseen ja nykyaikaistamiseen. (Il 4.1.1961; 11.6.1961; *Ilmajoen Joulu* 1961.) Samoin sanankääntein puolusteltiin rakentamista myös Seinäjoella. Ilmajoen entinen kappeliseurakunta oli tärkeä verrokki siksin, että sen lähtötilanne ei ollut 1960-luvun alussa juuri Ilmajokea kummoisempi, mutta kasvava kauppa oli jo tunnistanut julkisrakentamisen esimerkillisen voiman, jolla luotiin edellytyksiä uudelle kasvulle.

Kunnianhimoista ratkaisua haettiin myös Ilmajoella, jossa uudenaikaista rakennuskantaa edustivat oikeastaan vain yksi osuuskauppafunkista

henkivä liikerakennus ja vastavalmistunut horisontaalinen Herralan koulu. Yleinen ilmapiiri oli Suomessa kääntynyt vanhaa rakennuskantaa vastaan. Rakennussuojelu oli käytännössä tuntematonta. Muinaismuistolaki suojasi tehokkaasti linnat ja linnoitukset, kirkkolaki kirkkorakennukset, ja vuonna 1959 voimaan tulleet rakennuslaki ja -asetus antoivat periaatteessa eväitä myös paikalliseen rakennussuojeluun. Lain suomaa mahdollisuuksia ei kuitenkaan käytetty. Antero Sinisalo (1968) toteaa teoksessaan *Kehittyvä kotiseututyö*: ”Onkin sanottu, että vain kieltolaikiin on suhtauduttu yhtä välinpitämättömästi kuin näihin kotiseudun kauneus- ja kulttuuriarvoja suojaaviin pykäliin.”

Lainsäädäntö tarkentui viiveellä, vasta kun kokonaisia kaupunginosia oli purettu. Vuoden 1964 lopulla säädetty laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta toi uuden keinon vanhojen rakennusten turvaamiseen. Kirkollisten rakennusten suojelusta säädettiin samana vuonna uudistetussa kirkkolaissa. Ongelmana oli se, ettei oikein hahmotettu, mihin lait lopulta taipuivat. Rakennussuojelulain soveltaminen käynnistyi hitaasti. (Turunen 2004, 187–189; Kivilaakso 2010, 4.) Haluttomuus johtui osaltaan myös siitä, että kotimaiseen arkkitehtuurikeskusteluun oli vakiintunut puhetapa, jossa modernismi esitettiin poikkeamana ja irtautumisena vanhasta. Verrokin etsiminen arkkitehtuuriin menneisyydestä oli turhaa. Uusi aika vaati uuden lähestymistavan. (Vartola 2014, 57–65.)

Tuolle kannalle kallistui myös Ilmajoen kunnanhallitus esittäessään alkuvuodesta 1960 täysin uuden toimitalon rakentamisesta (IL 9.3.1960). Valtuuston päätös talon rakentamisesta saatiin vuonna 1961. Pitäjän parhaalle paikalle ei sopinut mikä tahansa laatikkomainen rakennus, kuten julkisessa keskustelussa todettiin (IL 22.3.1961). Hätiköiden ei silti edetty. Rakennuksesta haluttiin tehdä aikaa kestävä kiintopiste ja katsetta ohjaava monumentti, jonka suunnittelijaksi kelpuutettaisiin vain nimekäs arkkitehti. Kilpailukutsut lähetettiin kolmelle arkkitehtitoimistolle. Kirjasto haluttiin sijoittaa osaksi uutta hallintokeskusta, eikä suunnitelluissa neliö- ja kuutiomäärissä kitsasteltu. (IL 5.4.1961; 26.7.1961; 16.5.1962.) Talon kustannusarvio liikkui kahdessa miljoonassa markassa. Suunnittelukilpailun ehdotuksien työnimet viittasivat Ilmajoen historiaan, ehkä hieman yksipuolisesti: 1. ”Vaan heilutteli nuijaa”, 2. ”Kolmifooninkinen”, 3. ”Nuijamies”. Voittajaksi selviytyi jo mainetta niittänyt arkkitehti Keijo Petäjä ehdotuksellaan Kolmifooninkinen. Alvar Aallon tavoin Kuortaneella syntyneen arkkitehdin tehtäväksi tuli laatia yksityiskohtaiset

suunnitelmat kookkaalle, kuutiomaiselle rakennukselle, jonka ulkomitat olivat 32 x 32 metriä. (IL 16.8.1961.)

Rakennussuunnitelmasta käyty keskustelu osoitti kuitenkin, että Petäjällä oli halua tunnistaa talonpoikaisen ympäristön erityispiirteet. Hän vetosi myös omaan ”pohjalaisuuteensa” ja muistoihin lapsuudenmaiseista, jotka olivat jättäneet hänen tilakäsitykseensä muistumia talonpoikaisten rakennusten massoittelemasta. Petäjä kotiutti modernin arkkitehtuurin Ilmajolle vetoamalla perinteen ja modernin moniin yhteyksiin, vaikka funktionalismin ideaan lähtökohtaisesti kuuluikin ajatus siitä, että uuden rakennuksen piti aina erottua vanhasta, ei suinkaan sopeutua siihen (Ranta 1999, 277). Rakennuksen suuruus selvisi monelle kuntalaiselle vasta rakentamisvaiheessa: ”Uudesta kunnantalosta tulee todella mahtava rakennus – sitä ei maallikko piirustuksista ja pienoismalleista käsittänytkään”. (IL 25.7.1961; 15.4.1965; 29.1.1965.)

Aikataulu ei lopulta pitänyt, mutta ilmajokelaisia lohdutti tieto, että valmistuessaan rakennuksesta tulee ainutlaatuinen. Talon vihkiäiset odotettiin vuoteen 1965 saakka, jolloin tunnelma Ilmajoen kunnassa oli ruudinherkkä: Koskenkorvan taajama lähikylineen oli eroamassa itsenäiseksi Santavuoren kunnaksi. Erohanke synnytti muun muassa kuntajakoa puolustavan paikallislehden, *Santavuoren*. Koskenkorvalaisia hiersivät kunnantalon karanneet kustannukset, mutta kyse oli myös palvelujen jakautumisesta. (Mäntylä & Riukulehto 2020, 263–264.) *Santavuori*-lehti otti voimakkaasti kantaa rakennusta vastaan. Rakennuksen suuruutta kuvattiin elävin sanakääntein. Osansa sai myös Seinäjoen kaupungintalon ”äärimmilleen kehittynyt suuruudenhulluus”:

varmaa on, että kun asianomainen on puoli päivää kiertänyt tuossa 'Lakeuden linnassa' niin onpa mieli jo muuttunut Ilmajoenkin kunnallistalon suuruustarpeiden suhteen, ja asianomainen tekee itselleen kysymyksen: Mitä me tosiaankin teemme tuollaisella humiskalla? (*Santavuori* 20.6.1963.)

Tammikuussa *Santavuori*-lehti (8.1.1964) laski, että jokainen kuntalainen maksoi 12 pennin veroäyriissään 2 penniä uutta kunnantaloa. Lehti seurasi myös rakentamisen edistymistä (*Santavuori* 6.5.1964; 27.5.1964).

Yläkuvamme nousevasta mammutista, uudesta kunnantalosta. Vielähän kuvai [sic!] ei tee oikeutta nousevalle 15.000 m³, mutta kun aika kuluu, niin talokin huomataan – kahdellakin tavalla. Se nimittäin näkyy ja tuntuu... (*Santavuori* 26.3.1964.)

Kuva 4. Purettavaksi tuomittu vanha kunnallistalo ja uusi kunnantalo ehtivät olla vierekkäin muutamien kuukausien ajan. Keijo Petäjän piirtämä uusi kunnantalo oli edeltäjänsä vastakohta. Voimakas räystäslinja, tasakatto ja punatiilipinnat kertoivat rakennustapojen ja mieltymysten muutoksesta. Kuvälähde: Ilmajoen kunnan arkisto.

Talon ensiarvioissa tottumuksen ja uutuuden viehätysten ristiveto oli ilmeinen. Vanhaa kunnallistaloa kaivattiin, olihan sitä totuttu pitämään Ilmajoen keskipisteenä. Samalla usko moderniin rakentamiseen liittyvästä tasa-arvosta joutui koetukselle. Alkuinnostus vaihtui pettymykseen, kun maisemaan kohosi kaikki muut rakennukset varjoonsa jättävä kuutio, mutta rakennustaide ei sittenkään näyttänyt olevan aikalaisille tärkein asia. Rohkea arkkitehtuuri jäi aluksi hintalapun varjoon. Kunnan ylin johto ei perääntynyt lehtien ryöpytyksessä: he pitivät Petäjän modernia luomusta mestariteoksena (IL 2.2.1964). Rakentamisella on aina osoitettu myös valtaa. Vanhan vallan merkit täytyy hävittää ja tilalle rakentaa uudenaikaisempaa ja näyttävämpää kuin entinen. Sotienjälkeisessä Suomessa korostettiin myös rakentamisella maan nykyaikaisuutta ja moderniuutta. (Ranta 1999, 277.) Monumentaalisuus, pitkät varjot – modernin nurjempi puoli – jäivät hallitsemaan keskustelua. (IL 25.5.1966; 25.5.1966; 18.11.1965.)

Miten koen nykyisen Ilmajoen, mitä näen, mitä löydän kun liikun ja pidän silmäni auki. Oltuani parisen vuotta poissa pitäjistä – saanen tarkasteluuni jo tarpeellista objektiivisuuttakin. Kotipitäjäni katukuva alkaa kieltämättä muistuttaa asutustaajaman näkymää. Yht’äkkiä on puhjennut rakentamiskuume ja sinne tänne on noussut uusia taloja. On uusia lääkärintaloja, kansakouluja, liiketaloja. Kauan eläköön varsinkin kunnallistalon pytinki. – – Arkkitehtonisesti se ei kyllä ole kaunis, korkeintaan kömpelö. Mutta mahtavahan sen vain olla pitikin. Jääkööt se tuleville sukupolville muistoksi siitä, kuinka täällä oli joskus patriarkallinen isäntäsukupolvi, joka halusi pystyttää itselleen mällevän muistomerkin – ja kalliin – – Vähän aikaa sitten kunnanvaltuustossa oli vain kaksi puoluetta amerikkalaiseen malliin: koskenkorvalaiset ja muut. Nyt on sekin palautunut monihaaraistempiin uomiinsa ja sovintoon on entistä vaikeampi päästä. (Juhani Honkasalo, IL 25.5.1966.)

Rakennusta arvioitiin pohjalaisen komeilun 1960-lukulaisena päivityksenä: voimakas räystäsrakenne kuvasi harteikasta pohjalaisisäntää ja rakennuksen sisäaula toi mieleen umpipihan (Mäki-Rautila 2018). Miellyttävä tai ei, pelkästään jyrävä koko teki siitä oman aikansa ilmajokisen symbolin ja asetti mitta-asteikon, jolla kaikkea rakentamista seuraavina vuosina tarkasteltiin. Petäjä sai vielä toisenkin toimeksiannon kirkonkylästä, pankkirakennuksen, joka oli kuin kunnantalo pienoiskoossa. Tuota rakennusta kiiteltiin miellyttäväksi ja näyttäväksi (IL 9.3.1966). Vähitellen Kyrönjoen länsipuolelle syntyi julkisrakentamisen keskittymä. Syystäkin eräs paikkakuntalainen totesi: ”Harvassa kunnassa lienee rakennettu parin kolmen vuoden kuluessa niin paljon kuin Ilmajoella.” Pääasia tuntuikin monelle olevan se, että ylipäätään rakennettiin (IL 22.11.1967).

Herralan pappila – kiistelyä historian merkityksestä

Kirjailija Lauri Pakkalan romaanissa *Pikitie* (1963) Ilmajoen kirkonkylän sivuuttavan valtatie rakentaminen kuvaa samalla maaseudun ihmisten elämänpiirissä tapahtunutta murrosta.

Putula käveli takaisin ikkunaan ja antoi katseensa liukua Pikitien tuntumaan, missä miehet, nuoret ja vanhat, toteuttivat jonkun viisaan tieinsinöörin älytöntä suunnitelmaa. He olivat purkaneet taloja, pirstoneet puutarhoja ja rakentaneet tilalle tietä, kallista, komeaa, leveää ja väljäväyläisiä, jota oli mukava mennä ja tulla – – Sellaista toi tullessaan uusi, mielettömän kiireinen aika, jatkoi Putula mietiskelyään. – Kaikki helvetin kuvakoneet ja Pikitiet. (Pakkala 1963, 9–14.)

Kuva 5. Herralan pappila oli maan komeimpia kirkkoherran asumuksia. Valokuvannut Matti Poutvaara (1945). Kuvalähde: Museoviraston kuvakokoelmat.

Paikallislehtien aikalaiskuvauksissa kiireen tuntua jopa liioiteltiin. Sivukyliltä Ilmajoelle pistäytyneen oli kiiruhdettava taajamassa pistäytyesään – enää ei eletty syklisenä toistuvaa, vuodenkiertoa seurailevaa aikaa.

Ajasta ja muistojen pysyvyydestä oli kyse myös Ilmajoen merkittävimmässä rakennusperintökeskustelussa, joka käytiin Herralan pappilan yhteydessä 1960-luvulla. Moni vanha pappila joutui väistymään, kun seurakuntien virkatalo-ohjetta lievennettiin. Uusi ohjeistus suositteli uudisrakentamista vanhojen pappiloiden kunnostamisen sijaan. Herralan pappilalla oli erityisasema Ilmajoen historiallisten rakennusten joukossa, ja sillä oli myös valtakunnallista merkitystä. Pirkko-Liisa Melartin vetosi yksityiskohtaisessa kannanotossaan: ”Tajuammeko vähitellen, että vanhoja pappilarakennuksia on jäljellä vain kuutisenkymmentä [Suomessa]. Tajuammeko edes niiden yhdennellätoista hetkellä, että niistä jokainen olisi pelastettava?” (IKK Melartin 1965).

Ajan uudistusvire kosketti myös seurakunnallista elämää. Pappilan päärakennus oli 1800-luvun alkupuolelta, ja sen laajennukset ajoittuivat 1800-luvun puoliväliin. Herralan pappila mainittiin 22 huoneellaan

Suomen, ellei peräti Pohjoismaiden suurimmaksi pappilaksi. Senkin kun-
nosta esitettiin täysin vastakkaisia näkemyksiä. Vaikka rakennusta
syyntätiin ahkerasti, yhteistä näkemystä ei löytynyt. Rakennuksen
monista rakennustaiteellisista ja kulttuurihistoriallisista arvoista oltiin
Ilmajoella tietoisia. Purkaako vai ei? Päätös uuden pappilan rakentami-
sesta oli lopulta suoraviivainen ja selvä. Olihan kirkkoherran asuintalon
uudistamistarve tunnistettu jo 1950-luvun lopulla. Herralan pappila kat-
sottiin aikansa palvelleeksi vuoden 1963 tarkastuksessa. Rakennustoimi-
kunnan tehtävänannossa kuuluu selvä viesti – haluttiin nimenomaan
uudisrakennus:

Valtuusto antoi rakennustoimikunnalle valtuudet menetellä nykyisen Herralan
pappilan rakennusten kanssa parhaaksi katsomallaan tavalla, tarpeen vaatiessa
myös purkamisoikeuden. Vaikka ymmärrettiinkin mainehikkaan rakennuksen
historiallinen arvo, niin katsottiin kuitenkin, että sen säilyttäminen muinaismuisto-
na, tulee seurakunnalle jatkuvasti kalliiksi ja lisäksi se vie runsaasti muuhun
tarvittavaa rakennustilaa. Päätös yksimielinen. (ISA KiV 15.12.1963.)

Kirkkovaltuuston asettama rakennustoimikunta ehdotti kokonaan uuden
pappilan rakentamista kirkkoherralle. Kokonaisuuteen tulisi myös kirk-
koherranvirasto ja eri rakennuksena virkailijoiden asuintilat. Suunnitteli-
jaksi valittiin lääninarkkitehti Olavi Kivimaa Jyväskylästä. Kirkkoval-
tuusto päätti vuonna 1964 purkaa kirkkoherran virkatalon ja muut ympä-
ristön rakennukset. Tilalle kaavailtiin uudenaikaisia, tasakattoisia ja
matalia rakennuksia, jotka soveltuisivat paremmin uudistuneen seura-
kuntatyön tarpeisiin. Tämäkin päätös tehtiin yksimielisesti, eikä se jät-
tänyt mitään arvailujen varaan: ”Valtuusto lausui yksimielisesti hyväksy-
misensä näistä suunnitelmista ja antoi suostumuksensa myös vanhan
pappilarakennuksen purkamiseen.” (ISA KiV 22.6.1964.)

Tiedotusvälineiden ensireaktiot olivat aluksi toteavia. *Santavuori* piti
suunnitelmaa hyvänä. Lehti hyväksyi myös vanhan pappilan purkamisen,
kunhan uusi ensin valmistuisi. (*Santavuori* 1.7.1964; ISA KiV 14.12.1964.)
Julkisen keskustelun vuoro oli vasta sitten, kun vanhan pappilan purka-
misesta oli linjattu ja uuden rakentamisesta tehty sitova päätös. Joulu-
kuussa 1964 lehtiin ryöpsähti useita kannanottoja vanhan pappilan säi-
lyttämiseksi. Reaktiosta selviää, että Ilmajoen uudenaikaistamisprojekti
oli sillä erää saavuttanut lakipisteensä. Herralan pappila saattoi vaikuttaa
parhaat päivänsä nähneeltä seurakunnalliselta rakennukselta, mutta se
oli myös pitäjän tärkeimpiä paikkoja muistuttaessaan 450 vuoden

seurakunnallisesta taipaleesta. Ajatus siitä, että pappila purettaisiin, leimattiin nyt yleisesti pyhäinhäväistykseksi:

On varsin oikein, että Ilmajoella uusitaan myös seurakunnallisia rakennuksia, sillä ovathan ne melkolailla takapajuisessa asemassa kunnallisten virkatalojen ja -asuntojen rinnalla. Mutta toisaalta on pahoiteltava sitä, että esimerkiksi Herralan pappilavanhus on saanut purkutuomion. Olisimme kovin mielellämme nähneet uuden pappilan kohoavan jonnekin muualle, että tämä 'arvokas vanhus' olisi saanut säilyttää asemansa ja jäädä olemassaolollaan kertomaan tuleville polville ajasta, jolloin Ilmajoki oli todellinen kirkkoruhtinaskunta. Purettavan pappilan mukana tulee katoamaan kappale seurakuntamme menneisyyttä, jota olisi ollut syytä pyrkiä säilyttämään tuleville polville. (Santavuori 23.12.1964.)

Kotiseutumuseon luottamushenkilöt muistuttivat rakennuksen historiallisesta arvosta:

On todella korvaamaton vahinko, jos tämä ainutlaatuinen hengellisen elämän ja toiminnan mahtava muistomerkki suuren pitäjäyhteisön keskuksessa poistuu näyttämöltä juuri kun Ilmajoen emäpitäjä ensi vuonna täyttää 450 vuotta. Nykyisenä kirkollisen ja hengellisen elämän murroskautena olisi tällainen näkyvä muistomerkki terveellisenä muistuttajana suuren pitäjän hengellisen elämän pitkistä vaiheista. Kun tämän suuren ja historiallisesti erittäin arvokkaan muistomerkin kohtalo nyt on vaakalaudalla – niin mielenkiinnolla seurataan, löytyykö mitään pelastavaa keinoa, joka tämän solmun aukaisisi. (Antti Tapola, Ilmajoen Joulu 1967.)

Kirkkovaltuuston päätöksiä seurasikin vilkas mielipiteiden vaihto, jossa talolle yritettiin keksiä uusia käyttömahdollisuuksia. Samalla pohdittiin myös rakennuksen historiallisia arvoja. Valtionarkeologi Nils Cleve ja Muinaistieteellisen toimikunnan tutkija Elias Härö pitivät rakennusta sekä rakennustaiteellisesti että kulttuurihistoriallisesti merkittävänä. Pohjanmaalla oli myös esimerkkejä säilytetyistä pappiloista. Herralan pappilan kohtalosta päättäminen sai monia käänteitä – välillä sitä oltiin ainakin osittain säästämässäkin – mutta lopulta purkaminen toteutui juuri kuten kirkkovaltuusto oli alun perin päättänyt. (ISA KHK toimintakertomus 1965.)

Museoväellä ei ollut juuri mahdollisuuksia vaikuttaa tapahtumiin, sillä seurakunta pysyi vankkumattomasti purkamisen kannalla. Ilmajoelle oli päätetty rakentaa uusi pappila. Vanhan rakennuksen kunnostaminen tai ylläpitäminen oli kallista, eikä vanhaa pappilaa tarvittu myöskään kirkkomuseoksi. Vuoden 1965 joulukuussa Muinaistieteellinen toimikunta ilmoitti jättävänsä Herralan pappilan kirkkovaltuuston vastuulle, eikä se

tehnyt anomusta rakennuksen säilyttämisestä. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton kotiseutusihtööri Väinö Tuomaala esiintyi pappilan puolesta ja toi esiin rakennuksen merkitystä matkailunähtävyytenä. Maakuntaliitto oli jo aikaisemmin lähettänyt seurakunnille vetoamuksen, että vanhoille pappilarakennuksille annettaisiin niille kuuluva arvo ja niitä hoidettaisiin arvokkaasti. (Koskimies-Envall 2016, 141–143.)

Jos kunnantaloa koskeva kirjoittelu *Santavuori*-lehdessä oli räiskyvää, ei Herralan pappilaan kohdistunutta keskusteluakaan voi laimeudesta syyttää. Paikallinen kotiseutuyhdistys järjesti myös erityisen keskustelutilaisuuden, jossa puitiin pappilan kohtaloa vuonna 1966. Paikalle oli kutsuttu kaikki tahot, jotka olivat kiinnostuneita talon käyttömahdollisuuksista ja tulevaisuudesta. Tilaisuudessa kuultiin toisilleen täysin vastakkaisia mielipiteitä (IL 23.2.1966). Uudistushaluisten niskalenkki perinteenvaalihoista piti varmasti myös siksi, että Ilmajoella toistui tyypillinen tilanne. Vanhojen rakennusten kunnan arvioijat edustivat myöhäisemmässä vaiheessa rakennuttajatahoa. Herralan pappilan maat sijaitsivat Ilmajoen parhaalla paikalla Kyrönjoen rannan tuntumassa. Näin pappilan purkamiseen kannusti myös näkymä sen maiden uusjaosta. Aikalaispuheenvuorossa pappila nähtiin selvästi kotiseudun avainkohteena, eräänlaisen ”kirkkoruhtinaskunnan” entisenä pääpaikkana. Uutta pappilaa oli helppokin mainostaa vanhan luokkayhteiskunnan vastakohtana. Vanhassa pappilassa tilat oli jaettu eriarvoisiin yksityisiin ja julkisiin tiloihin; Kivimaan matala, tasakattoinen luomus viestitti vaatimattomuudesta ja toimivuudesta. Tilat oli räätälöity uudistuvan seurakuntatyön tueksi.

Silti historian ja muistojen sivuuttaminen kaihersi. Modernistisen arkkitehtuurin nähtiin liiaksi kietoutuvan yhteen periaatteeseen, käytännöllisyyteen, mutta ”ratkaiseeko pelkkä käytännöllinen arvo”, kysyttiin. Toisten mielestä Ilmajoen taakkana oli pitäjän vanhoillinen pohjavire, joka jarrutti elinkeinoelämää. Pitäjässä suorastaan ”tukehduttiin historiaan”. Säilytettiin vain ”vanhaa ja mädännyttä”. Näin uudisrakentaminen sidottiin myös Ilmajoella siihen perinpohjaiseen tuuletukseen, jota koko pitäjä kaipasi. Pappilan säilyttäjät pitivät asennetta lyhytnäköisenä, yhtenä oireena suomalaisen esine- ja rakennuskulttuurin vallanneesta, pelkkää käyttöarvoa korostavasta ajattelutavasta. Vähemmistöön jääneet ”konservatiivit” peräänkuuluttivat toimivalle paikallisyhteisölle menneisyyden kiintopisteitä; 2020-luvulla puhuttaisiin varmasti muistin

paikoista. Virkkusten ja Toivion kirkkoherrojen perheet kertoivat ajatuksiaan *Ilmajoen Joulussa* 1965. Ilkka Toivio kirjoitti:

Ajan tunnus: Tehokkuus ja taloudellisuus saattavat johtaa meidät väärille jäljille, jos ne kehottavat tai vaikkapa vain sallivat perinnerikkaiden saavutusten tuhoamisen. Me kadotamme siten yhteyden menneisyyteen, joka kuitenkin on pohjamme ja perustamme. (Ilkka Toivio, *Ilmajoen Jouluku* 1966.)

Tämä ajattelutapa on saanut aikaan kulttuuriarvojen hävitystä, jollainen ei vanhassa kulttuurimaassa tulisi kysymykseenkään. Tämän ajattelutavan mukaan on tehty vanhan kulttuurin hyväksi kaikki mahdollinen, kun paikkakunnalle on saatu museo. Vanha kulttuuri pistetään museoon, se ei saa elää. (IL 15.8.1965.)

Sirkka-Liisa Ranta on pohtinut paikkaan kohdistuvaa kiintymystä Tuanin luomalla topofilian käsitteellä: kiintymys on kestäväntä, silloin kun paikkaan liittyy muistoja. Kirkonkylien maisemanmuutoksen kannalta oleellista onkin juuri se, että muutoksesta tulee arkipäiväistä. Realismi voittaa idealismin, tehokkuus tehottomuuden. Tunteellisimmin muuttuneeseen raittimaisemaan suhtautuvat yhteisön ulkopuolella asuvat – ja juuri poismuuttaneet, kuten oli Toivioidenkin laita. Uudistuksissa muistojen paikat muuttuvat heille vieraiksi. (Ranta 1999, 294.)

Poismuuttaneiden pohdinnoilla ei ollut vaikutusta: päärakennus myytiin poissiirrettäväksi. Pappilan hyvä kunto paljastui viimeistään silloin, kun tukkiuormaaja riuhoi talon hirssiä irti. ”Vähän haikein mielin monetkin rakennusten purkamista seurasivat, mutta niinhän asia on, että vanhan on väistyttävä uuden tieltä. Niinpä monet, jotka olivat vastustaneet vanhan purkamista, myönsivät erehtyneensä rakennusten kunnan suhteen.” (ISA KHK 1967.)

Vanhan pappilan viereen rakennettiin ensin ajanmukainen matala ja tasakattoinen kirkkoherran asuinrakennus, joka valmistui vuonna 1967. Seurakunnan kirkkohallintokunta pelkäsi loppuun saakka, että pitkäaikainen hanke syystä tai toisesta kariutuu, joten kirkkovaltuusto piti helpotuksena, kun lopulta vanhan pappilan vieressä komeili matala, tasakattoinen pappilarakennus. (ISA KHK 1967.) Vanhat ja uudet rakennukset olivat rinnakkain jonkin aikaa, sillä uusi kirkkoherran asunto ja kirkkoherranvirasto valmistuivat lähelle vanhaa päärakennusta. Pappilan puistot ja pellot avasivat lähitienoon rivitaloille ja julkisille rakennuksille.

Kuva 6. Herralan pappilan tasakattoiset uudisrakennukset nousivat vanhan talon kylkeen. Lopulta vanha pappilarakennus myytiin huutokaupalla purettavaksi. Kuvälähde: Museoviraston kuvakokoelmat.

Menetettyjen muistin paikkojen pitkä varjo

Herralan pappilan purkaminen jätti kollektiiviseen ymmärrykseen syvän jäljen. Rakennusperinnöstä ja ylipäätään historiasta keskusteltaessa ilmajokiset ovat palanneet pappilan kohtaloon yhä uudestaan vuosikymmenien ajan. Puheenvuoroissa toistuu harmi siitä, kuinka helposti rakennuksesta luovuttiin, kuinka itselle tärkeä paikka näin menetettiin, kuinka ainutlaatuinen maisema muutti luonnettaan ja kuinka tilalle saatiin tasapaksua ja muista erottumatonta. Tätä tematiikkaa ovat Suomessa aiemmin käsitelleet muun muassa Yrjö Sepänmaa ja Sirkka-Liisa Ranta. Sepänmaan mukaan kotiseutu tärkeine paikkoineen kytkeytyy yhteen

ihmisen elämänhistorian kanssa, ja muutokset näissä paikoissa voivat tehdä yhtä kipeää kuin omaan ruumiiseen kajoaminen. (Sepänmaa 1994, 279; Ranta 1999, 302.)

Kymmenessä vuodessa Ilmajoki oli muuttanut kasvonsa. Sitä tuskin tunnisti enää samaksi pitäjäksi kuin aikaisemmin, kuten eräät aikalaiset kuvasivat. Monet vanhat kiinnekohdat katosivat, kiireinen elämänrytmi valtasi alaa. Persoonallisen tilalle tuli anonyymeja teollisesti tuotettuja tiloja. Vieno Västi saattoikin ensimmäisen suuren murroskauden jälkimaininkien vielä keikutellessa vuonna 1969 todeta, että

Ilmajokinen kyläkuva muuttuu. Ei vain siksi että uudet talot ja laitokset nousevat maisemaan, tai parhaita rintavainioita halkovat uudet leveät valtatiet, jotka vievät mihin vain, vaan myös siksi että hyvän Ilmajokemme kyläkuvista on häviämässä sellaista, mikä meille alkuasukkaille, on niin omaa ja rakasta. Ihmiset ja koko elämäntyylilikin ovat suuresti muuttuneet. Kyliemme elämäntahtiin sekoittuu jo vahvasti nykyajan kiireinen rytmi. (Vieno Västi, Ilmajoen Joulu 1969.)

Ilmajoen kasvot muuttuivat rajusti 1960–1970-luvuilla, paljon rajummin kuin naapuripitäjissä. Sen kirkonkylä on edelleen hyvin pitkälti tyyppilinen 1960-luvun murroskauden tuotos. Se ei ollut erikoistapaus vaan osa laajempaa kirkonkylien uudenaikaistumista. Silmiinpistävää oli muutoksen rajuus ja nopeus. Vaikka maailmansotien välilläkin oli uudistusvirettä, perustavanlaatuinen asennemuutos tapahtui vasta 1950-luvun lopussa. Sotienjälkeinen aika on mahdollista ymmärtää myös tilintekona menneisyyden kanssa. Arkistoisimvimma – kuten kotiseutuelokuvan tuottaminen – oli valmistautumista perinpohjaiseen muutokseen. Vanhojen piirteiden dokumentointi antoi oikeutuksen menneisyydestä irtaantumiselle. Aikalaiset eivät pitäneet lopputulosta erityisen kauniina, mutta esteettisiin arvoihin vetoaminen ei ollut aikalaiskeskusteluiden pääjuonne. Uuden kunnantalon nähtiin massiivisuudellaan rikkovan pysyvästi maisemaa, eikä se istunut historialliseen miljööseen erityisen onnistuneesti. Muuten uudenaikainen rakentaminen kirvoitti vähemmän huomioita. Ymmärrettiin, että uudet koulurakennukset ja kunnanlääkäritalot olivat välttämättömyys, jossa estetiikan oli tuettava funktiota.

Herralan pappilan yhteydessä voi kuitenkin puhua syvemmästä harmistuksesta, joka osaltaan vaikutti siihen, että läheinen Yli-Lauroselan talonpoikaistalo päätyi Museoviraston hallintaan, museoititiin ja avattiin yleisölle vuonna 1973. Samoin pitkään kouluna palvelutta kartanorakennusta, Herkoolia, ei purettukaan, vaan se entisöitiin vanhoja menetelmiä

hyödyntäen. Se, että kulttuurimaisemasta tuli Ilmajoellakin julkisen keskustelun aihe, liittyy vähitellen voimistuneisiin postmoderneihin virtauksiin, joissa tunnistettiin, että moderniin liittyvä yleispätevien ratkaisujen haku toimi käytännössä päinvastoin kuin teoriassa. Oli syntynyt sieluttomia ympäristöjä vailla häivähdystäkään paikallisuudesta; rakentaminen oli hyvin yksiarvoista, autoritaarista ja puhdasoppisuuteen kallellaan. Toiminnallisuuden idea ei toteutunutkaan. Heräsi ajatus, että modernismi tarvitsee vaihtoehdon, käyttäjälähtöistä suunnittelua, paikallisen tradition kunnioittamista ja elämyksellisyyttä – paluuta alkujuurille. Tällaista käännöstä ei Ilmajoella koettu, mutta julkisessa keskustelussa kuultiin yhä enemmän kriittisiä sävyjä. ”Miksi meillä on ruma ympäristö? Miksi tämä maisema on niin sekaisen näköinen?” Näin kysyttiin toukokuussa 1980 järjestetyssä yleisötilaisuudessa. (IL 15.5.1980.) Maisemakilpailuissa Ilmajoki ei enää saavuttanut aikaisempien vuosikymmenien kaltaista menestystä (Laukkonen 2006, 750–751).

Nuori ilmajokinen arkkitehtiopiskelija Rainer Mahlamäki oli sitä mieltä, että Ilmajoen kirkonkylän perusongelma oli siinä, että ”rumat” rakennukset sijaitsivat liian keskeisillä paikoilla. Toinen ongelma – vääristynyt mittakaava – tuli selvästi näkyviin massiivisessa kunnantalossa. Rakennusta sinänsä Mahlamäki piti mielenkiintoisena, mutta hänen mielestään se sijaitsi ”väärässä paikassa”. Muut muutokset olivat seurausta paljolti myös asumistapojen muutoksista. (IL 3.12.1985.)

Maaseutututkijat ovat tunnistaneeet 1970- ja 1980-luvun maaseutukeskusteluista kaksi tulevaisuuden näkymää: tehostamisen ja museoimisen tiet (Katajamäki & Kaikkonen 1991). Ne synnyttivät hyvin erilaista maalaismaisemaa. Molemmille oli kannattajia ja vastustajia myös Ilmajoella:

Kyllä tämän kirjoittajan silmä ainakin on tohtoroinnin tarpeessa, ennen kuin näen kaiken vanhan säilyttämisen mielekkäänä, minkä takia. Siksikö, että ex-ilmajokelaiset voivat pistäytyä täällä kuin museossa. Kaiken vanhan tallentamiseen ei ole tarvetta, eikä siihen ole edes taloudellisia realiteetteja – – Ellei kuntaa pyritä kehittämään ja uudistamaan – – Kukapa siinä museossa aina viihtyisikään. (IL 13.4.1978.)

Paluuta aikaan ennen kirkonkylän suurta murrosta toivottiin jo yleisemminkin 1980-luvulla. Nähtiin, että Ilmajoen kirkonkylä oli kadottanut monet niistä piirteistä, jotka olivat tehneet siitä ilmajokisen. Eteläpohjalaisista kylästä pidettiin tšekäläisen maiseman perusyksikkönä, joka rakennettiin jokien varsilla eläville ja toimiville ihmisille, aikaansaaville ja

itsenäisille eteläpohjalaisille. ”Miksi pitäisi Suomen kaikkien kylänäkymien olla samanlaisia?” (IL 13.4.1978). Kansallisessa keskustelussa maalaistaajamien ”kaupungistumiskehitykseen” alettiin suhtautua kriittisesti. Havahduttiin pohtimaan, onko kehityskulku oikea ja mitä voitaisiin tehdä maaseututaajamien omaleimaisuuden pelastamiseksi. Keskustelu toi arvostelua vallitsevia käytäntöjä ja suunnittelukulttuuria kohtaan, mutta mitään käänteentekevää muutosta ei tapahtunut. (Aarrevaara & Rönkkö 2015, 12; monipuolista pohdintaa aihepiiristä, ks. Ranta 1999, 317–321.)

Maiseman eheyttämiseksi tehtiin toki maisemanhoitosuunnitelmia. Niitä laativat 1980-luvun alussa opiskelijat Teknillisen korkeakoulun arkkitehti- ja maanmittausinsinööriosastolta varsinkin Kyrönjoen ranta-alueille. Monien rakennusperinnöstä käytyjen kiistojen jälkeen Ilmajoki oli siirtynyt rakennussuojelun takajoukoista eturiviin, pitäjäksi, jossa perinteistä rakentamista alettiin jälleen myös arvostaa.

Johtopäätöksiä

Maalaismaisema on aina ollut pysyvässä muutoksessa, mutta yksittäisen ihmisen kannalta muutos on yleensä ollut niin vähittäinen ja pitkäkestoinen, että maisema on käsitetty lähinnä pysyväksi rakenteeksi. Ilmajoen rakennustoiminta oli 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä melko voimakasta, mutta se tuki traditionaalista maisemäkäsitystä 1950-luvulle asti. Seuraavasta vuosikymmenestä tuli rajua murrosvaihe. Muutosvaiheen avasi valtio lainsäädännöllä ja tienrakennuksella. Sitteenkin ilmajokiset pitivät langat pääosin omissa käsissään. Keskeiset maisemanmuutokset toteutuivat paikallisten toimijoiden määrätietoisilla päätöksillä. Uusilla rakennuksilla ja maisemakuvan perustavanlaatuisella muutoksella annettiin viesti elinvoimaisesta ja modernisoituvasta pitäjstä. Pesäero perinteiseen talonpoikaisyhteiskuntaan avattiin julkisen tilan tietoisella muuttamisella. Muutos vei mennessään puistot, vanhat symbolirakennukset ja koivurivien katveessa kulkevat tiet. Tuolloin katosivat kunnan keskeiset hallinnolliset ja seurakunnalliset tunnusmerkit, vanhasta Ilmajoesta kertovat kunnantalo ja Herralan pappila. Tilalle rakennettiin uutta, anonymia ja tehokasta. Kulttuurimaisemalla oli puolustajansa, mutta äänekkäämpi osa ilmajokisista kannatti taajamakuvan päivitystä. Museoksi Ilmajokea ei haluttu rakentaa.

Mentaliteeteilla tarkoitetaan yleisesti vallitsevia, ääneen lausumattomia ajattelu- ja toimintatapoja. 1960-luvun maisemanmuutos osui aikaan, jolloin traditionaalinen mentaliteetti oli jo alkanut väistyä. Yleisen ajattelutavan vastaisesti tämän suuruusluokan muutoksia olisi ollut vaikea toteuttaa. Ainakin Ilmajoella kirkonkylän maisemaa uudistettiin tietoisesti, suuren enemmistön tuella, ja ratkaisut perusteltiin julkisesti. Ne esitettiin tarpeellisena irtiottona menneisyydestä, jota oli pitäjässä tullut ja säilyttänyt riittämiin. Kuntalaiset, erityisesti kuntapäätäjät, näyttivät oivaltaneen, että rakennettu ympäristö muokkaa ihmisten käyttäytymistä. Siksi kahden keskeisen toimijan, kunnan ja seurakunnan, tuli antaa askelmerkit myös uudelle ajalle, jossa vanhat tavat ja tottumukset eivät enää päteneet.

Esimerkin voima oli suuri. Ilmajoen parhaat paikat varattiin rakennuksille, joiden muotokielessä juuri mikään ei viitannut menneeseen. Vanhan kulttuurimaiseman puolestapuhujia oli huomattavasti vähemmän, ja heidän mahdollisuutensa vaikuttaa asioihin olivat vielä vähäisemmät. Lehtien palstoilla historian ja perinteen vaalijoille oli tilaa, mutta päätöskeskusteluissa ja asiakirjoissa heidät sivuutettiin muutosvastarintaisina ja vanhoillisina konservatiiveina, jotka eivät ymmärtäneet kehityksen vaatimuksia. Tulevaisuuteen katsovan maalaiskunnan ihanteena oli mieluummin kaupunki kuin museo. Vasta 1990-luvulla alettiin etsiä maaseudun kolmatta tietä, modernin jälkeistä monien vaihtoehtojen mosaiikkia. Kun katse tarkennettiin tulevaisuudesta nykyhetkeen – siihen, miten ihmiset voivat – kasvuun perustuva kehitys ja uudistusinto asettuivat uuteen valoon. Kehitys ei ollutkaan viatonta, tasa-arvoistuvan Suomen voittokulkua. Anonyymi tehokkuus ei korvannut tyyliä ja persoonallisuutta. Funktionaalisuuden perusajatus ei toteutunut. Ihmiset tarvitsivat muistin paikkoja.

Kirjallisuus

- Aaltonen, M. 2004. Näkyyhän se varmasti Aaltonen. Alvar Aalto ja Seinäjoki. Veterator, Seinäjoki.
- Aarrevaara, E. & E. Rönkkö. 2015. Maaseututaajamien rakennettu ympäristö aluehistorian ja kulttuuriperinnön näkökulmasta. *Maaseudun uusi aika* 23:3, 5–19.
- Attali, J. 2015. *Une brève histoire de l'Avenir*. Nouvelle édition. Fayard.
- Backström, H. S. 2018. *Prästgårdens ekonomi, kultur och teologi*. Doktorsavhandling i praktisk teologi. Åbo Akademi, Åbo.
- Braudel, F. 1969. *La longue durée*. *Écrits sur l'histoire*. Science de l'histoire. Flammarion, Paris. 33–82.

- Heslon, C. 2008. *Obsession de mémoire et gout de la trace: deux signes des temps presents. Mémoire, traces, récits. Représentations et intertextualité. Vol. 2. Sous la direction de Marie-Claude Rousseau. Cahiers du Cirhill 30. Harmattan, Paris. 13–31.*
- Immonen, K. 1996. *Mentaliteetit ja moderni. Teoksessa Laaksonen, P. & S.-L. Mettomäki (toim.). Olkaamme siis suomalaisia. Kalevalaseuran juhlaKirja. Kalevalaseura, Helsinki. 120–126.*
- Katajamäki, H. & R. Kaikkonen. 1991. *Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.*
- Kivilaakso, A. 2010. *Rakennusperintö suojelun kohteena. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki. Saatavissa: <https://www.mfa.fi/wp-content/uploads/2019/12/Rakennussuojelu.pdf> [Viitattu 8.11.2021.]*
- Koskimies-Envall, M. 2016. *Pappiloissa kasvaneet: Erään pohjalaisen pappissuvun ja sen kotipappiloiden jäljillä. Jurva.*
- Laukkonen, I. 2006. *Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto alueensa yhdysiteenä ja edunvalvojana. Teoksessa Salokangas, R. (toim.). Etelä-Pohjanmaan historia VII, 1910-luvulta 1960-luvulle. Etelä-Pohjanmaan liitto, Seinäjoki. 723–760.*
- Mäkelä, M. 2021. *Liuhaseinäisyys pohjalaistaloissa. Tekniikan Waiheita 39:2, 29–53. <https://doi.org/10.33355/tw.107951>*
- Mäkelä M. & S. Riukulehto 2016. *Komeat pohjalaistalot. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Seinäjoki.*
- Mäntylä, J. & S. Riukulehto 2020. *Ilmajoki 1935–1995. Ilmajoen kunta, Ilmajoki.*
- Nora, P. 1983–1992. *Les Lieux de mémoire, 3 tomes. Gallimard, Paris.*
- Nora, P. 1996. *General introduction: between memory and history. Teoksessa Nora, P., Kritzman, L. D. Realms of memory. The construction of the French past. Volume I: conflicts and division. Columbia University Press. New York. 1–20.*
- Noro, A. 1991. *Muoto, moderniteetti ja 'kolmas': tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Tutkijaliitto, Helsinki.*
- Pakkala, L. 1963. *Pikitie. Kirjavirta, Vaasa.*
- Ranta, S.-L. 1999. *Kirkonkylä Päijänteen kainalossa: Kuhmoisten keskustaajaman muutos 1900-luvulla. Kansatieteellinen arkisto 44. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.*
- Ricoeur, P. 2000. *Le mémoire, l'histoire, l'oubli. Seuil, Paris.*
- Riukulehto, S. 2016. *Miltä aluemuutos tuntuu? Teoksessa Riukulehto, S. (toim.). Kunnat, rajat, kulttuuri: Muutoskokemuksia. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki, 7–20.*
- Riukulehto, S. 2020. *Kotiseutukokemus verkossa. Teoksessa Riukulehto, S. & A. Haasio (toim.). Virtuaalinen kotiseutu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 12–37.*
- Riukulehto S. & T. Suutari *Kestävä kotiseutu: Kuntarakenteen muutos ja kotiseutukokemus. 2016. Teoksessa Riukulehto, S. (toim.). Kunnat, rajat, kulttuuri: Muutoskokemuksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 264–296.*
- Sepänmaa, Y. 1994. *Tuhatjärvinen: Esseitä ympäristökulttuurista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.*
- Sinisalo, A. 1968. *Kehittyvä kotiseutytyö. Teoksessa Tanner, M. & H. Kemppainen (toim.). Rakennussuojelun kysymyksiä. Maalaiskuntien liitto, Helsinki. 68–72.*
- Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja 1930. Helsinki.*

Lähteet

Arkistolähteet

Ilmajoen kirjaston kotiseutukokoelma (IKK)
Melartin, Pirkko-Liisa (leikekirja 15.9.1965)
Kansallisfilmografia
Laihanen, Veikko 1963: Ilmajoki – vanhaa eteläpohjalaista kulttuuria.
www.elonet.fi/elokuva/641574
Kunnan arkisto, Ilmajoki (IKA)
Kunnalliskertomukset.
Seurakunnan arkisto, Ilmajoki (ISA)
Kirkkovaltuusto (KiV)
Kirkkohallintokunta (KHK)
Museoviraston kuvakokoelmat

Haastattelut

Mäki-Rautila, Tapio (haastattelu 18.1.2018)

Lehdet

Helsingin Sanomat 1960
Ilmajoen Joulu 1960, 1961, 1966, 1967, 1973
Ilmajoki-Lehti 1938–1985
Santavuori 1963, 1964

MAARIT SIRENI

YTT, dosentti, yliopistotutkija

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Muualta meille

Maahanmuuttajat ja me maaseudun maailmankansalaisina

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119772>

Artikkelissa analysoidaan arkisen maailmankansalaisuuden ilmenemistä Pohjois-Karjalaan päätyneiden ulkomaalaistaustaisten kertomuksissa itsestään, kohtaamisistaan pohjoiskarjalaisten kanssa sekä kokemuksistaan Itä-Suomesta uutena asuinpaikkanaan. Tavoitteena on pohtia maaseutututkimukseen omaksutun maailmankansalaisuuden käsitteen käyttökelpoisuutta kotimaisessa kontekstissa. Aineistona käytetään sanomalehti Karjalaisessa julkaistuja haastatteluja, joita analysoidaan teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimus osoittaa, että maailmankansalaisuuden käsitteen avulla voidaan tehdä näkyväksi kantaväestön ja maahanmuuttajien monenlaista liikkuvuutta ja yhteyksiä maaseudulla. Sen avulla voidaan myös kuvata ryhmien välisten kulttuuristen erojen epätäydellistä ja osittaista liudentumista. Maailmankansalaisuus on käyttökelpoinen käsite, kun tavoitteena on purkaa maahanmuuttoa käsittelevien tutkimusten stereotyyppisiä mielikuvia maaseutumaisuudesta ja kaupunkimaisuudesta. Samalla on mahdollista kyseenalaistaa kategorisia oletuksia kokemattomasta ja vastahankaisesti maahanmuuttajiin suhtautuvasta maaseutuväestöstä.

Asiasanat: maailmankansalaisuus, maahanmuutto, maaseutumielikuvat, monikulttuurisuus

Maaseudulle suuntautuvaa maahanmuuttoa on tutkittu Suomessa vähän. Tuloksissa ovat korostuneet ongelmat. Pienillä paikkakunnilla pakolaisiin suhtaudutaan rasistisesti (Sotkasiira & Haverinen 2016). Elämää maaseudulla varjostaa prekaarista työstä johtuva epävarmuus (Pöllänen & Davydova-Minguet 2017). Yritykset joutuvat näkemään ylimääräistä vaivaa perustellakseen kantaväestölle ulkomaalaisen työvoiman käyttöä (Lähdesmäki & Suutari 2020). Paikallislehtien mielipideosastoilla ja internetin keskustelupalstoilla turvapaikanhakijat toiseutetaan. Vastarinnan esitetään johtuvan maaseutupaikallisuudesta, jonka erityispiirteitä ovat yhteisöjen tiiviys ja sulkeutuneisuus (Välimaa 2021, 26). Tästä syystä maahanmuuttajien ei uskota viihtyvän maaseudulla.

Eräissä viimeaikaisissa tutkimuksissa on pohdittu näiden negatiivisten maaseutumielikuvien juurisyitä (Sotkasiira 2021). Mielikuvien purkamista on harjoitettu kansainvälisessä maaseutututkimuksessa 1990-luvun kulttuurisesta käänteestä alkaen, jolloin konstruktionistinen tutkimusote vakiinnutti asemansa (Halfacree 1993). Kotimaisessa maahanmuuttotutkimuksessa maaseudun käsitettä ei yleensä problematisoida, vaan se ymmärretään usein tilastoihin perustuvana aluekategoriana (Helminen ym. 2020). Sotkasiiran (2021) mukaan yleinen näkemys suomalaisesta maaseudusta maahanmuuttajille sopimattomana asuinpaikkana juontaa osittain juurensa tutkimusten rajauksista, kysymyksenaseteluista ja aineistoista.

Käsillä olevan artikkelin tavoitteena on analysoida maaseutumaisille alueille kohdistuvaa maahanmuuttoa uusin käsittein. Analyysissä hyödynnetään maailmankansalaisuuden (*cosmopolitanism*) käsitettä, joka on otettu käyttöön kriittisenä kontribuutiona maahanmuuton uusia kohdealueita (*new immigration destinations, NID*) käsittelevään tutkimukseen (Krivokapic-Skoko ym. 2018; Woods 2018a; 2018b;). Maaseutututkimuksessa käsite ymmärretään käytännönläheisesti. Sillä tarkoitetaan tavallisten ihmisten ylijäräistä kulttuurista osaamista, joka ei ole sidoksissa yksilöiden varallisuuteen, koulutukseen ja yhteiskuntaluokkaan eikä myöskään paikkakuntien kokoon. Käsitteen avulla on pyritty purkamaan yksinkertaistavia tulkintoja kantaväestön ja maahanmuuttajien sekä maaseudun ja kaupungin välisistä suhteista.

Artikkelissa analysoidaan arkisen maailmankansalaisuuden ilmenemistä Pohjois-Karjalaan päätyneiden ulkomaalaistaustaisten kertomuksissa heistä itsestään, kohtaamisistaan pohjoiskarjalaisten kanssa sekä

kokemuksistaan Itä-Suomesta uutena asuinpaikkanaan. Samalla pohditaan, miten tämä käsitteistö soveltuu kotimaisen maaseudun ja maahanmuuton tarkasteluun. Aineistona käytetään sanomalehti *Karjalaisessa* julkaistuja Pohjois-Karjalassa asuvien ulkomaalaistaustaisten haastatteluja.

Maahanmuuttajien ja kantaväestön kohtaamisia maaseudulla

Tutkimuksen kohdealue Pohjois-Karjala oli 1960–1970-luvuilla tyypillinen maastamuuton lähtöpaikka. Maahanmuutto alueelle alkoi yleistyä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. On kuitenkin liioiteltua väittää, että alueen pysyvä väestö on paikallista ja etnisesti homogeenista. Käsitykset paikallaan pysyneestä talonpoikaisyhteisöstä ovat osoittautuneet virheellisiksi niin Suomessa kuin muissakin maissa (Woods 2018b; Uotila 2021). Nykyinen liikkuvuus maaseuduilla on monen suuntaista ja kestoltaan vaihtelevaa. Siihen sisältyy pysyvää muuttoa, tilapäistä ja kausittaista siirtymistä paikasta toiseen sekä monipaikkaista elämää (Milbourne & Kitchen 2014).

Globalisaation syventyessä kansallisvaltioiden rajat ylittävä muutto maaseutumaisille alueille on lisääntynyt (Woods 2007). Muuttajia on monenlaisia. Toiseen maahan maaseuduille hakeudutaan työn ja toimeentulon toivossa (Papadopoulos ym. 2018; Rye & Slettebak 2020) sekä myös esimerkiksi opintojen vuoksi ja perhesyistä (Flemmen & Lotherington 2008; Hedberg & Haandrikman 2014). Väljyys, maisemat ja luonto houkuttelevat maaseuduille yrittäjiä ja vapaa-ajan asukkaita (Eimermann & Kordel 2018). Pieniin maaseutumaisiin keskuksiin päätyy lisäksi turvapaikanhakijoita, kiintiö- ja muita pakolaisia sekä paperittomia (Herslund 2021; Hudson & Sandberg 2021).

Maahanmuuttajien ja kantaväestön välisiä suhteita on analysoitu enimmäkseen kantaväestön näkökulmasta. Lähtökohtana ovat odotukset, joita maahanmuuttoon kohdistuu väestökadosta kärsivillä vastaanottavilla paikkakunnilla (Aure ym. 2018; Søholt ym. 2018). Tutkimukset, joissa tarkastellaan maaseutumaiselle kohdealueelle muuttaneiden ihmisten omia tulkintoja integroitumisestaan (McAreavey & Krivokapic-Skoko 2019) tai paikkakunnalle kiinnittymisestään (Herslund 2021), ovat harvassa.

Kantaväestön tulkintoja maahanmuutosta on analysoitu kysely- ja haastatteluaineistojen perusteella (Aure ym. 2018; Søholt ym. 2018). Aineistona on käytetty myös paikkakunnan ääntä edustavista sanomalehdistä kerättyjä tekstejä (Hubbard 2005; Schmauch & Nygren 2020; Hudson & Sandberg 2021). Mediakeskusteluissa työperäiset maahanmuuttajat hyväksytään, kun sen sijaan muista ryhmistä puhutaan rasitteena ja uhkana (Hubbard 2005)¹. Kantaväestön asenteet voivat olla vain osittain hyväksyviä siten, ettei maahanmuuttajia hyväksytä yhteisöjen täysvaltaiseksi jäseniksi (Chávez 2005; Aure ym. 2018; Søholt ym. 2018). Ulossulkemisen vuoksi maahanmuutto ei vahvista paikkakunnan muutoskestävyyttä, joka edellyttää toimijoiden osallisuutta (Søholt ym. 2018). Maahanmuuton uusilla kohdealueilla (NID) kantaväestö voi myös suhtautua avoimen torjuvasti ulkomaalaisiin. Tämän asenteen esitetään johtuvan siitä, ettei kantaväestöllä ole kokemusta heidän kanssaan toimimisesta (McAreavey 2012; 2017; McAreavey & Argent 2018).

Maaseutumielikuvien purkamiseen perehtynyt Michael Woods (2018b) on kritisoinut maahanmuuton uusia kohdealueita (NID) käsittelevien tutkimusten stereotyyppisiä tulkintoja maaseutumaisuudesta ja kaupunkimaisuudesta. Hänen mukaansa tutkimusten lähtökohtana ja havaintojen selityksenä on käytetty näkemyksiä maaseutumaisuudesta staattisena ja suljettuna ja kaupunkimaisuudesta dynaamisena ja avoimena: paikoilleen juurtuneen valkoihoisen maaseutuväestön oletetaan eroavan monikulttuurisesta liikkuvasta kaupunkiväestöstä, joka tulee luontevasti toimeen kaikkialla ja kaikkien kanssa. Tämä oletus on yksinkertaistava ja ristiriidassa havaintojen kanssa: maaseutuväestö on ollut liikkuvaa kautta aikojen, eikä kaupunkimainen asuinpaikka ole tae monikulttuurisesta ja liikkuvasta elämäntavasta, sillä myös kaupungeissa voidaan elää paikallista elämää kulttuurisissa kuplissa. Näistä syistä kantaväestön ja maahanmuuttajien kohtaamisten analyysiin on omaksuttu uusia käsitteitä.

¹ Kantaväestön ja maahanmuuttajien väliset jännitteet eivät ole ominaisia vain maaseuduille. Maahanmuuton arvottaminen siitä saatavan hyödyn perusteella on keskeisesti esillä yleisessä eurooppalaisessa maahanmuuttoa koskevassa mediakeskustelussa. Siinä ihmisten jäsenyys valtiossa ja yhteiskunnassa perustuu sosiaaliseen velvollisuuteen sopeutua, tehdä työtä ja tulla vastaanottavan yhteiskunnan tuottavaksi osaksi. Maahanmuuttajien tulee toisin sanoen palvella hyvinvointivaltiota (Vertovec & Wessendorf 2010; Pöyhtäri 2014). Mikäli maahanmuuttaja ei osoita halukkuutta sopeutua, tai hän ei tuota kohdemaassaan taloudellista hyötyä, hänet nähdään ei-toivottuna rasitteena yhteiskunnalle (Vertovec & Wessendorf 2010).

Maailmankansalaisuus maaseutututkimuksen käsitteenä

Kosmopoliittisella orientaatiolla tarkoitetaan yleensä yksilöiden kykyä ja halua toimia kansainvälisissä yhteyksissä, valmiutta kohdata kulttuurista erilaisuutta sekä kykyä eläytyä toiseuteen (Hannerz 1990, 239–243). Maailmankansalaisuuden käsitteellä viitataan myös globalisaation ja kansainvälistymisen prosesseihin kytkeytyviin yhteisöihin, joissa ihmiset sovittelevat päivittäisessä kanssakäymisessä ja käyttäytymisessä kulttuurisia eroja monimuotoisissa ympäristöissä. Keskeistä on yhteisöjen vastaanottavuus ja avoimuus erilaiselle, jolloin jäsenyydet kansallisvaltioissa sekä etniset ja kulttuuriset erot käyvät merkityksettömiksi (Woods 2018a, 166). Maailmankansalaisuus voidaan myös ymmärtää eettisenä, taloudellisenä ja poliittisena ohjelmana. Tästä näkökulmasta esimerkiksi kansallisvaltioihin sitoutumaton ihmisyys ja ihmisyyttä syn-typerästä tai asemasta riippumatta kunnioittava maailmankansalaisuus ovat ideaalisia päämääriä, joihin voidaan pyrkiä (Woods 2018a, 166).

Käsitteen maailmankansalaisuus käyttäminen tarkasteltaessa maaseudun kantaväestön ja maahanmuuttajien kohtaamia saattaa näyttää lähtökohtaisesti mahdottomalta, sillä se yhdistetään tavallisesti globaalien kaupunkien liikkuvaan ja etuoikeutettuun eliittiin. Maaseutututkimuksessa vedotaan kuitenkin siihen, että maailmankansalaisuus voi olla myös tavallista, arkipäiväistä ja kansanomaista, ja sitä voivat toteuttaa myös ei-länsimaiset, vähän koulutetut yksilöt, jotka elävät jokapäiväistä transnationaalista arkeaan kulttuuristen erojen keskellä (Dunn ym. 2016; Krivokapic-Skoko ym. 2018; Woods 2018a). Lisäksi on tuotu esiin se, ettei tavallinen maailmankansalaisuus ole kategorisesti sidoksissa tiettyihin alueisiin tai paikkoihin, vaan esimerkiksi globaalit kaupungit voivat olla sisäisesti eriytyneitä siten, että eri kaupunginosien avoimuudessa ja vastaanottavuudessa on suuria eroja (Dunn ym. 2016). Näin ymmärrettynä arkista maailmankansalaisuutta voi tavata myös globalisoituvalla maaseudulla ei-kaupunkimaisissa ympäristöissä.

Maaseutututkimuksessa maailmankansalaisuutta on tarkasteltu sekä yksilöiden että yhteisöjen ominaisuutena. Maaseudulla toimiva arkipäivän kosmopoliitti, kuten esimerkiksi australialainen maanviljelijä, liikkuu tottuneesti kansainvälisissä yhteyksissä ja on avoin toisille kulttuureille oppiakseen uutta ja saadakseen tuotteensa globaaleille markkinoille (Cheshire ym. 2014). Myös siirtotyöläiset välittävät ideoita ja tekniikoita. Nämä arkipäivän kosmopoliitit tuntevat eri kulttuureja, kykenevät hyödyntämään yhdessä paikassa omaksumiaan toimintatapoja

toisessa paikassa ja voivat näin vaikuttaa paikkakuntien kehityskulkuihin (Skaptadóttir & Wojtyńska 2008).

Maaseutuyhteisön ominaisuutena kosmopoliittisuus merkitsee kansallisuuksien ja kulttuurien välisten rajojen liudentumista sekä avoimuutta vieraille ja erilaiselle. Se on vieraanvaraisuutta, seurallisuutta, joviaalisuutta, suvaitsevuutta, vastuullisuutta ja tasaveroista yhdessä elämistä kulttuurisesti monimuotoisissa ympäristöissä. Tutkimuksissa on verrattu tätä ideaalista mallia tai tavoiteltavaa asioiden tilaa havaittavissa oleviin etnisten ja kulttuuristen ryhmien välisiin suhteisiin yhteisöissä, joihin on asettunut pakolaisia tai ulkomaista työvoimaa. Esimerkiksi pakolaisia vastaanottaneilla paikkakunnalla on havaittu orastavaa kosmopoliittisuutta siinä merkityksessä, että jokapäiväiset kohtaamiset ovat tuttavallisia ja monikulttuurisuus etenee; kantäväestö voi olla ylpeä siitä, että paikkakunta on monikulttuurinen ja houkuttelee maahanmuuttajia (Schech 2014).

Michael Woodsin (2018a) tarkastelemista irlantilaisista pikkukaupungeista löytyi merkkejä sekä yksilötason että yhteisötason arkisista kosmopoliittisista orientaatioista ja käytännöistä. Havaintojen mukaan ryhmien välisiä suhteita leimasi suvaitsevaisuus ja joviaalisuus; muuttajiin suhtauduttiin avoimesti ja kulttuurinen erilaisuus hyväksyttiin. Kaupungeissa oli uudenlaisia ruokakauppoja ja uskonnollisia kokoontumispaikkoja, mutta kaikki kävivät samaa koulua ja toimivat samoissa urheiluseuroissa. Kantäväestö ja muut ryhmät olivat mukana järjestämässä yhteisiä tapahtumia, joiden yhteydessä käytiin aktiivista keskustelua siitä, miten niissä yhdistetään uusia elementtejä paikallisiin perinteisiin. Pikkukaupunkien kosmopoliittisuus perustui kantäväestön ja muuttajien jokapäiväiseen toimintaan, joka loivensi ryhmien välisiä eroja ja toi niitä lähemmäksi toisiaan.

Pikkukaupungeissa havaittu maailmankansalaisuus oli Woodsin (2018a) mukaan tulkittavissa erityiseksi maaseudun maailmankansalaisuudeksi. Näiden paikkakuntien maaseutumaiset piirteet estivät eriytymistä ja vastakkainasetteluja ja edistivät kosmopoliittisen ilmapiirin syntymistä esimerkiksi siten, että maahanmuuttajat eivät jääneet anonyymiksi joukoksi, eri ryhmät käyttivät yhteisiä tiloja ja palveluja, asuinalueet eivät olleet eriytyneitä ja kaikkien intresseissä oli toimia yhteisön hyväksi. Tutkimuksessa havaittiin kuitenkin myös maaseudulle ominaisia tekijöitä, jotka estivät kosmopoliittisen yhteisön muodostumista. Pienillä paikkakunnilla oli liian vähän työpaikkoja, tapahtumia ja toimintaa, ja myös eräät etniset

ryhmät olivat niin pieniä, etteivät ne olleet tasavertaisia suhteessa muihin ryhmiin.

Woodsin (2018a) johtopäätös on se, että tarkastelluissa yhteisöissä kosmopoliittisuus toteutuu vain osittain, epätäydellisenä ja epävakaana. Yksilötasolla epävakautta aiheuttavat etenkin kansalaisuusosoikeuksien puuttuminen ja epävarmat työolosuhteet, sillä ne altistavat maahanmuuttajat riistolle ja hyväksikäytölle. Yhteisötasolla muutos voi edetä kosmopoliittiseen suuntaan tai ottaa päinvastoin askeleita taaksepäin, sillä kehityksen perusta on epävakaata ja riippuvainen sekä paikkakuntien sisäistä tekijöistä että ulkoisista suhdanteista. Maaseutupaikkakuntien ja niiden yhteisöjen luonne siis elää ja vaihtelee ajan myötä.

Tutkimusasetelma

Empiiriset tutkimuskysymykset

Tämän artikkelin päätavoitteena on pohtia maailmankansalaisuuden käsitteen käyttökelpoisuutta suomalaisille maaseutumaisille alueille suuntautuvan maahanmuuton tarkastelussa. Pyrin kehittämään tapoja kuvata maaseutumaisia alueita sekä maahanmuuttajien ja kantaväestön välisiä suhteita siten, että tutkimuksen lähtökohtana eivät ole maaseutupaikkakuntien staattisuutta ja sulkeutuneisuutta korostavat stereotyyppiset odotukset. Myös kantaväestön ja maahanmuuttajien vuorovaikutuksen analyysissä tarvitaan käsitteitä, jotka ovat vähemmän leimaavia ja latautuneita eivätkä heijastele pelkästään valtaväestön toiveita työperäisten maahanmuuttajien integroitumisesta ja maahanmuuton suotuisista vaikutuksista vastaanottavien paikkakuntien elinvoimaisuuteen.

Suomessa ja myös useissa muissa maissa maahanmuuttotutkimusta on kritisoitu siitä, että se myötäilee kohdemaan näkemyksiä ja tarpeita. Keskiössä ovat maahanmuuttajien sopeutuminen ja muutos vastaanottavan maan näkökulmasta toivottuun suuntaan. Tätä metodologista nationalismia kritisoineet ovat esittäneet, että muuttoliikkeestä aiheutuvia sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia kehityskulkuja tulee tutkia maahanmuuttajien näkökulmasta (Beck & Sznaider 2006). Kotimaisessa maaseutututkimuksessa maahanmuuttajien ääntä on kuitenkin toistaiseksi kuultu vähän (Pöllänen 2020; Sotkasiira 2021; Sireni ym. 2021).

Tarkastelen maailmankansalaisuuden käsitteen käyttökelpoisuutta esimerkkitapaukseksi valitsemani empiirisen aineiston valossa. Tavoitteenani on tunnistaa Pohjois-Karjalaan eri vuosikymmenillä päätyneiden ihmisten itseään, Pohjois-Karjalaa ja pohjoiskarjalaisia koskevista kuvauksista merkkejä kosmopoliittisesta orientaatiosta ja kosmopoliittisista käytännöistä. Kiinnitän huomiota sekä yksilöiden että yhteisön tasolla ilmenevään kosmopoliittisuuteen, jonka ominaispiirteitä luonnehdin edellisessä luvussa. Tutkin, missä määrin ulkomaalaistaustaisissa on havaittavissa maailmankansalaisen piirteitä, ja missä määrin kosmopolitanismin ihanteet realisoituvat tai jäävät epätäydellisiksi tai toteutumatta.

Muualta meille

Aineisto koostuu sanomalehti *Karjalaisessa* julkaistuista ulkomaalaistaustaisten ihmisten henkilöhaastatteluista. *Karjalainen* on Joensuussa ilmestynyt vuonna 1874 perustettu päivittäislehti, jonka numerot ovat tilaajien saatavilla digitaalisessa arkistossa. Aineisto on kerätty osana laajempaa, vuodet 1980–2020 kattavaa *Karjalaisessa* julkaistujen maahanmuuttajien haastatteluista koostuvaa artikkeliaineistoa. Kävin digitaalisen arkiston vuosikerrat 1980–2020 läpi hakusanalla maahanm* ja valitsin näiden tekstien joukosta artikkelit, joissa maahanmuuttajat ovat itse äänessä. Näitä artikkeleita alkoi ilmestyä 1990-luvun alussa. Pääosa vuosina 1991–2020 *Karjalaisessa* haastatelluista maahanmuuttajista on lähtöisin entiseen Neuvostoliittoon kuuluneista maista. Muita tyypillisiä lähtöpaikkoja ovat Vietnam, Somalia, Kosovo, Irak, Syyria ja Afganistan.

Käytän aineistona vuosina 2007–2008 julkaistua Muualta meille -artikkelisarjaa. Se käsittää 28 noin 3 000 merkin mittaista ulkomaalaistaustaisten haastattelua, joissa käsitellään heidän taustojaan ja kokemuksiaan Pohjois-Karjalassa asumisesta. Ajankohtaistoimituksen silloisen päällikön mukaan Muualta meille -sarjan tarkoituksena oli esitellä ”positiivisessä hengessä” ”erilaisia elämäntapoja” alueella. Haastateltaviksi valittiin sellaisia ulkomaalaistaustaisia, joilla oli ”kokemusta ja näkemystä” alueella asumisesta.² Merkille pantavaa on, ettei Muualta meille -sarjan henkilöistä käytetä termiä maahanmuuttaja. Löysin artikkelikokoelman, kun etsin maahanmuuttajista kertovia artikkeleita muilla hakusanoilla,

² Lähde: Vuosina 2007–2008 *Karjalaisen* ajankohtaistoimituksen päällikkönä toimineen Kristiina Viitanen sähköpostitse 6.9.2021 lähettämä vastaus kysymykseen sarjan tavoitteista ja toimittajien saamista ohjeistuksesta.

kuten ulkomaal*, uussuomal* ja muualta m*. Taulukossa 1 esitetään taustatiedot Muualta meille -sarjassa ja hakusanalla maahanm* löytyvissä artikkeleissa (18 kpl) haastatelluista maahanmuuttajista vuosina 2007–2008.

Taulukko 1. *Karjalaisessa* vuosina 2007–2008 haastateltujen ulkomaalaistaustaisten lähtöpaikat ja ammatit. Vertailun kohteena ovat hakusanalla maahanm* löytyvät haastattelut ja Muualta meille -artikkelisarjassa haastatellut.

2007–2008	Haastatellut hakusanalla maahanm*	Muualta meille -artikkelisarjassa haastatellut
Lähtömaa	Venäjä, Iran, Bangladesh, Thaimaa, Somalia, Sveitsi, Saksa, Belgia, Namibia, Kreikka, Kongo	Italia, Venäjä, Saksa, Taiwan, USA, Azerbaidzan, Japani, Unkari, Englanti, Egypti, Hollanti, Bangladesh, Kreikka, Itävalta, Nepal, Meksiko, Belgia, Palestiina, Australia, Norja
Ammatti	koululainen, maahanmuuttajien opettaja, monikulttuurisuusprojektien työntekijä, kauppias, ravintoloitsija, maahanmuuttajaprojektien työntekijä, pakolaisohjaaja, teatteriohjaaja, opiskelija, yhteisöpedagogi, tekstiilitaiteilija, opettaja, rakennusmestari, järjestötyöntekijä, tutkija, juristi, tanssija, kirkkoherra	pizzamestari, jumppaohjaaja, metsänhoitaja, tilastotieteilijä, veneenrakentaja, saksan kielen lehtori, muusikko, opiskelija, musiikinopettaja, jalkapallovalmentaja, metsätieteilijä, professori, englannin kielen opettaja, matematiikan opettaja, luomuviljelijä, ravintoloitsija, ravintolan työntekijä, vapaaehtoistyöntekijä, kielitieteen opettaja, siivooja, rakennusalan työntekijä, kirjapainon työntekijä

Hakusanalla maahanm* löytyneistä muuttajista noin puolet on lähtöisin Venäjältä tai entiseen Neuvostoliittoon kuuluneesta maasta, mikä vastaa tämän ryhmän osuutta Pohjois-Karjalan kaikista maahanmuuttajista (Pöllänen 2020, 34). Muualta meille -sarjassa lähtömaita on enemmän. Molemmissa ryhmissä (taulukko 1) on sekä korkeasti koulutettuja että vähemmän koulutusta saaneita. Muualta meille -artikkelisarjassa esitellään (yhtä haastateltua lukuun ottamatta) työssäkäyviä tai opiskelevia ulkomaalaistaustaisia, joihin suhtaudutaan yleensä myönteisemmin kuin esimerkiksi turvapaikanhakijoihin (Hubbard 2005; Vertovec & Wessendorf 2010; Pöyhtäri 2014). Esittelyjen sävy on ihmislähtöinen ja erottuu suomalaisten sanomalehtien ongelmakeskeisestä pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin keskittyvästä uutisoinnista, johon maahanmuuttajat ovat itse toivoneet monipuolisempaa otetta (Pöyhtäri 2011, 51).

Pohjois-Karjala ja Joensuu: maaseutumainen maakunta ja sen keskus

Karjalaisessa haastatellut ulkomaalaistaustaiset asuvat Joensuussa, Polvijärvellä, Kontiolahdella ja Liperissä. Näistä Joensuu määritellään Suomen ympäristökeskuksen kaupunki-maaseutu-typologiassa kaupunkiksi (Helminen ym. 2020). Kyseinen seitsemän aluetypin typologia ei kuitenkaan ole ainoa tapa määritellä maaseutu. Esimerkiksi Euroopan unioni ja OECD käyttävät toisenlaisia tyypittelyjä (Sireni ym. 2017, 13–19). Kun alueita vertaillaan Euroopan tasolla, Pohjois-Karjalan maakunta kaupungeineen ja kuntineen luetaan yleensä maaseutumaiseksi alueeksi (emt.: 15). Muualta meille -sarjan Joensuuhun päätyneet ulkomaalaistaustaiset jakavat tämän näkemyksen. Miljoonakaupungeissa, kuten Pietarissa tai Ciudad de Méxicossa, syntyneille Joensuu ei edusta kaupunkia. Haastateltujen mielestä Joensuu on pieni paikkakunta (Karjalainen 7.7.2007, 11.8.2007, 22.9.2007, 22.12.2007), ”jonka liikennevalot voi laskea” (Karjalainen 26.4.2008) ja jossa ihmiset ovat aitoja ja välittömiä ja elämäntapa on rento (Karjalainen 21.7.2007, 1.9.2007). Muuttajat arvostavat Joensuun luontoa, raikkautta ja rauhaa (Karjalainen 31.3.2007, 5.5.2007, 16.6.2007, 28.7.2007). He liittävät oman elämänkokemuksensa valossa Joensuuhun stereotyyppisiä maaseutuidyllin (*rural idyll*) piirteitä (Halfacree 1993). Tästä syystä sisällytän Joensuussa asuvien haastattelut aineistooni.

Teorialähtöinen sisällönanalyysi

Käytän artikkeliaineiston analyysimenetelmänä teorialähtöistä sisällönanalyysiä, jota hyödynnetään usein vastaavissa tapauksissa, kun tarkoituksena on ”testata” jonkin teorian tai käsitteen toimivuutta empiirisellä aineistolla (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95–99). Toteutin analyysin laatimalla ensin alustavan luokittelurungon aiempien tutkimusten havaintojen pohjalta. Toisessa vaiheessa ryhmittelin haastateltujen esittämiä toteamuksia ja luonnehdintoja tämän mukaisesti. Täsmensin ja muutin luokittelua aineiston perusteella. Näin analyysitapani edustaa teoriasidonnaisesta hieman poikkeavaa teorialähtöistä sisällönanalyysiä, jossa aineisto vaikuttaa käytettyihin valmiisiin kategorioihin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 116–117).

Haastateltujen itseään koskevien kuvausten luokittelun perustana ovat yksilöiden kosmopoliittista orientaatiota kuvaavat ominaisuudet, joita

ovat liikkuvuus sekä avoimuus ja luonteva toiminta erilaisissa kulttuurissa (Hannerz 1990, 239). Vastaanottavan paikkakunnan ominaisuuksia koskevan alkuperäisen luokittelurungon perustana on kansallisuuksien ja kulttuurien välisten rajojen liudentuminen eli tässä tapauksessa tarkastelun kohteena olevien paikkakuntien yhteisöissä ilmenevä arkipäiväinen monikulttuurisuus (Schech 2014; Woods 2018a). Tiedostan sen, etteivät nämä tunnusmerkit ole yksiselitteisiä. Esimerkiksi liikkuvuus ei ole suora osoitus siitä, että yksilö on kosmopoliittisesti orientoitunut (Hannerz 1990, 241). On myös selvää, että yksilön avoimuus ja kyky toimia toisenlaisissa kulttuureissa sekä paikkakunnalla ilmenevä arkipäiväinen monikulttuurisuus ovat vaikeasti mitattavissa olevia ominaisuuksia. Tulkitsemme ne jatkumona samaan tapaan kuin ne on ymmärretty arkista, ei-yläluokkaista kosmopolitanismia tarkastelevassa maaseutututkimuksessa (Cheshire ym. 2014). Erittelen seuraavassa luokittelurunkoon sopivia mainintoja heistä ja meistä näissä *Karjalaisessa* julkaistuissa artikkeleissa.

Maahanmuuttajat ja me maailmankansalaisina

Yksilöt: liikkuvuus

Artikkeleissa käsiteltävä liikkuvuus on useimmiten lähtömaan ja kohde-
maan välistä (taulukko 2). Vaihto-opiskelijat ja väitöskirjan tekijät asettuvat Pohjois-Karjalaan muutamiksi kuukausiksi tai vuosiksi. Lyhyeksi aiottu vierailu johtaa joissakin tapauksissa asumiseen kahdessa maassa. Eräät ulkomaalaistaustaiset liikkuvat joko omasta toiveestaan tai olosuhteiden pakosta vain vähän ja elävät yksipaikkaisesti Pohjois-Karjalassa.

Yksi- ja kaksipaikkaisten lisäksi sarjassa esitellään eri maissa ja man-
nerten välillä liikkuvia yksilöitä. Heihin lukeutuvat metsätieteen profes-
sori ja hänen mukanaan liikkuva puoliso, joilla ei ole selkeää kiinnitystä
yhteen valtioon ja asuinpaikkaan. Heidän kotinsa on Göttingenissä, jossa
he eivät ehdi olla pitkiä aikoja. Joensuussa vietettyjen kuukausien jälkeen
matka jatkuu Turkkiin, Sveitsiin, Espanjaan ja Kiinaan. Joulu on tar-
koitus viettää Etelä-Afrikassa sijaitsevalla vapaa-ajan asunnolla (taulukko
2). Muut vastaavat tapaukset ovat Ciudad de Méxicossa syntynyt ja Sak-
sassa sekä Joensuussa liikkuva väitöskirjatutkija, joka haluaa kokemuksia
eri kulttuureista, sekä Yhdysvaltoihin Joensuussa tapaamansa puolison
luo muuttava opiskelija, jolle asuinpaikalla ei ole suurta merkitystä (tau-
lukko 2).

Taulukko 2. Haastateltujen kuvaukset omasta liikkuvuudestaan. Luokittelurunko ja aineistoesimerkit.

Liikkuvuus	Esimerkit
<i>Lähtöpaikasta käymässä</i>	<p>"Olen ollut kiinnostunut Suomesta ehkä viiden vuoden ajan. Japanilaisella yliopistollani on yhteyksiä tänne, joten se oli luonteva tapa päästä tänne opiskelemaan." (Karjalainen 18.8.2007)</p> <p>"Tulin tänne elokuussa 2006 opiskelijaksi Joensuun yliopistoon. Viimeistelen tällä hetkellä maisterin opintojani ja tarkoitus olisi jatkaa tohtoriksi. Veljeni opiskeli myös Joensuussa, ja hän suositteli minulle tätä yliopistoa." (Karjalainen 17.5.2008)</p>
<i>Lähtöpaikan ja kohdepaikan välillä</i>	<p>"Äitini haluaisi minun muuttavan hänen lähelleen Kreikkaan. Meillä ei ole kiire mihinkään. Voimme joskus ostaa ehkä loma-asunnon Kreikasta, mutta sitä ennen perustamme perheen tänne. – – Me hankimme talon metsän keskeltä järven rannalta." (Karjalainen 16.6.2007)</p> <p>"Tulin vuonna 1998 AFS: n kautta vaihto-opiskelijaksi Polvijärvelle. Palasin tänne takaisin neljä vuotta sitten vaihtoaikana syntyneen rakkauden perässä. Viisi vuotta asuimme eri maissa nykyisen mieheni kanssa, hän oli täällä Suomessa ja minä Belgiassa. Näimme joka loma, mutta lopulta minä muutin Suomeen. Keskustelimme kyllä tiukasti siitä, kumpaan maahan asetumme." (Karjalainen 5.4.2008)</p>
<i>Kohdepaikassa paikallaan</i>	<p>"En voisi muuttaa enää takaisin Englantiin ja opetella uutta tapaa elää. 40 vuoden aikana Englanti on muuttunut toisenlaiseksi." (Karjalainen 28.7.2007)</p> <p>"Taipein kaupunki on nykyisin ihan eri kaupunki kuin silloin joskus. Kuitenkin joka päivä katson netistä, mitä entisessä kotimaassani tapahtuu. Uutiset ja tehtävät uudistukset kiinnostavat tietenkin, mutta sellaista koti-ikävää, jota alussa tänne Joensuuhun tullessani tunsin, minulla ei enää ole. Viihdyn täällä, enkä halua lähteä täältä minnekään pois." (Karjalainen 20.10.2007)</p> <p>"Nykyään en vieraile Italiassa niin usein kuin aluksi. Työ ja elämä pitävät minut paikoillaan. En luultavasti enää muuta asumaan Italiaan, Suomi on nyt kotini. – – Viime vuosina Italiassa vieraillessani olen tuntenut itseni ihan turistiksi." (Karjalainen 22.12.2007)</p> <p>"Passia minulla ei ole. – – Tulin Suomeen, koska minulla ei ole maata, jossa elää." (Karjalainen 9.2.2008)</p>
<i>Monessa paikassa, paikasta riippumatta</i>	<p>"Kotimaassaan he eivät kauaa viihdy. Seuraavat tutkimushankkeet vetävät Turkkiin, sitten Sveitsiin, Espanjaan ja Kiinaan. Siis vielä vuoden 2007 aikana. Jouluksi palataan ehkä Etelä-Afrikan kakkosasunnolle." (Karjalainen 31.3.2007)</p> <p>"Kun tulin tänne takaisin vuonna 2004, luulin muuttavani Suomeen pysyvästi. Toisin kuitenkin kävi. Tutustuin yliopistolla amerikkalaiseen mieheen, joka sotki suunnitelmat. Hän asuu tällä hetkellä Yhdysvalloissa, ja minun on tarkoitus muuttaa sinne perässä, kunhan saan opintoni täällä päätökseen. – – Uskon kuitenkin, että on sama missä asuu, jos ihmisellä on rakkautta elämässään." (Karjalainen 8.3.2008)</p> <p>"Olen asunut Joensuussa kaksi ja puoli vuotta. Teen tällä hetkellä väitöskirjaani Joensuun yliopistossa tietojenkäsittelytieteen laitoksella. Tulin Joensuuhun, koska täällä pystyy yhdistämään tekniikan ja kasvatustieteen opintoja, sillä olen kiinnostunut opetustyöstä. Päätös tänne tulemisesta oli silti vaikea, sillä opiskelin maisteriksi Saksassa ja siskoni asuu siellä. Haluan kuitenkin saada kokemuksia erilaisista kulttuureista." (Karjalainen 26.4.2008)</p>

Artikkeleissa kuvataan myös kantaväestön liikkuvuutta ja yhteyksiä. Pohjoiskarjalaisilta paikkakunnilta on lähdetty Neuvostoliittoon, Yhdysvaltoihin ja Australiaan vaihto-opiskelijoiksi ja yliopisto-opintoihin. Vaihtojen tuloksena alueelle on päätyntä ulkomaalaistaustaisia puolisoita (taulukko 3). Ulkomaalaistaustaisia on jäänyt Pohjois-Karjalaan asumaan myös lomamatkojen ja vierailujen jälkeen, kun Itä-Suomesta on löytynyt kumppani (Karjalainen 5.5.2007, 28.7.2007). Avainhenkilöt, kuten kaupunginorkesterin johtaja, luovat kontakteja yli rajojen (Karjalainen 25.8.2007). Muutkin pohjoiskarjalaiset matkailevat (taulukko 3). Kantaväestön liikkumattomuudesta ja paikallaan pysymisestä ei esitetä konkreettisia havainnointoja, mutta Itävallasta vapaaehtoistyöhön tullut haastateltu luonnehtii epäsuorasti paikallisia yhteisöjä staattisiksi vertaamalla pohjoiskarjalaisia ihmisiä pienten keskieuropalaisten alppikyläisten asukkaisiin (taulukko 3).

Taulukko 3. Haastateltujen kuvaukset kohdepaikkakunnan ihmisten liikkuvuudesta. Luokittelurunko ja aineistoiesimerkit.

Liikkuvuus	Esimerkit
<i>Liikkeellä/ avoin</i>	<p>"70-luvun puolessa välissä tapasin nykyisen vaimoni Moskovassa, hän oli sattumalta suomalainen. Asuimme Moskovassa, ensimmäinen lapsemmekin syntyi Moskovassa. Moskovasta kävimme viettämässä välivuoden Helsingissä, ja sieltä lähdimme Libyaan, jossa asuimme kuutisen vuotta. Kun lapsemme oli melkein seitsemän vuotta vanha, vaimoni ehdotti jälleen välivuotta, jotta lapsemme oppisi suomen kielen. Hän puhui kansainvälisen ympäristön ansiosta silloin montaa kieltä, mutta oli hyvä, että hän oppisi myös äitinsä äidinkielen kunnolla. – – Vaimoni – – on täältä päin kotoisin." (Karjalainen 21.7.2007)</p> <p>"Saavuvin Suomeen 20-vuotiaana pohjoiskarjalaisen neidon perässä. Olen kotoisin Barista. Halusin tutustua pohjoiseen maahan ja elämään. Mukana oli myös ripaus seikkailumieltä. – – Vuonna 1979 Joensuu oli pieni kaupunki. Ulkomaalaisia oli todella vähän. Minä olin ensimmäinen italialainen, joka tuli asumaan tänne. – – Ainoat sanat, jotka olin oppinut tarjoilijana Italiassa, olivat "minä rakastan sinua". Kuulemma noilla sanoilla pääsee aika pitkälle." (Karjalainen 22.12.2007)</p> <p>"Minulla ei ollut muita vaihtoehtoja kuin tulla tänne niin sanotusti rakkauden perässä." (Karjalainen 8.9.2007)</p> <p>"Nykyinen vaimoni oli vaihto-oppilaana kotikaupungissani lowassa. Ihastuimme ja seurustelimme yhteensä neljä vuotta. Yhdeksän vuotta sitten muutin vaimoni luo Joensuuhun." (Karjalainen 6.10.2007)</p> <p>"Olen syntynyt Taiwanissa Taipeiissä. Olin aikoinani opiskelemassa Yhdysvalloissa ja siellä tutustuin yhteen suomalaiseen tyttöön. Seurustelimme ja hän sitten kysyi, lähdenkö hänen kanssaan Suomeen. Niin minä päädyin vuonna 1993 Joensuuhun." (Karjalainen 20.10.2007)</p> <p>"Tapasin vaimoni Australiassa, kun hän oli siellä vaihto-oppilaana." (Karjalainen 26.1.2008)</p> <p>"Asuimme vaimoni kanssa aluksi kaksi vuotta Norjassa, sitten päätimme, että kokeilemme asumista Suomessa." (Karjalainen 12.1.2008)</p>
<i>Paikallaan/ suljettu</i>	<p>"Huomasin, että talvella menee kauemmin aikaa ihmisiin tutustuessa. Suomalaiset eivät eroa kuitenkaan keskieuropalaisista paljoa, ei sielläkään ole helppo tutustua pienen kylän asukkaisiin." (Karjalainen 2.6.2007)</p>

Yksilöt: orientaatio

Bangladeshista veljensä perheen perässä muuttanut ravintoloitsija kertoo elävänsä Pohjois-Karjalassa bangladeshilaisten ihmisten parissa ja oman kulttuurin piirissä; se tuntuu luontevalta, sillä pohjoiskarjalaiset tavat ja kulttuuri koetaan aivan erilaisiksi (taulukko 4). Rhodokselta muuttanut haastateltu oli yksinäinen, kunnes hän on tutustunut muihin kreikkalaiseen (taulukko 4). Kohdepaikassa voi hyvin tulla toimeen pelkästään omalla äidinkielellä, mikäli kieli sattuu olemaan englanti (taulukko 4). Sen sijaan artikkelisarjassa haastatellut venäläistaustaiset, jotka kuuluvat alueen suurimpaan ulkomaalaistaustaisten ryhmään, eivät toimi pelkästään venäjänkielissä piireissä (Karjalainen 11.8.2007, 1.12.2007).

Venäjältä, Norjasta tai Saksasta Pohjois-Karjalaan päätyneille lähtöpaikan ja kohdepaikan tapojen ja kulttuurin yhteensovittaminen ei ole vaikeaa, sillä ne eivät ole kovin erilaisia (taulukko 4). Kielen oppimisen vaikeudet mainitaan useassa haastattelussa. Eräät, kuten koulutettu kielitieteiden ammattilainen, kertovat kuitenkin oppineensa suomen lyhyessä ajassa (Karjalainen 5.5.2007). Lähtöpaikan kieli ja kulttuuri eivät ole unohtuneet kokonaan keneltäkään. Joensuussa 1960-luvulta asti asunut englantilaistaustainen haastateltu kokee olevansa tavoiltaan ja orientaatioiltaan paikallinen muun muassa siten, että hän on pienessä paikassa viihtyvä erakkoluonne eikä harrasta *small talkia* (taulukko 4).

Metsäprofessori ja luomuviljelijä eivät puhu lähtömaidensa ja kohdemaan kulttuurisista eroista (taulukko 4). Muutaman kuukauden mittaisen tutkijavierailun aikana professori on opetellut kieltä, liittynyt paikalliseen avantouintiseuraan, opetellut talvikalastusta ja tutustunut yhteissaunan lauteilla eri yhteiskuntaluokkia edustaviin ihmisiin ystävystyen heidän kanssaan. Hollantilaistaustainen, Yhdysvalloissa ja Neuvostoliitossa asunut luomuviljelijä on tyytyväinen voidessaan toteuttaa ammatillisia pyrkimyksiään pohjoiskarjalaisella maaseudulla, joka ei ole kieltä, väljää tilaa ja rauhallisuutta lukuun ottamatta muihin länsimaihin verrattuna kulttuurisesti kovin erilainen. Hän aloitti luomutuotannon Pohjois-Karjalassa 1980-luvun alussa, jolloin luomuviljely oli alueella uutta ja harvinaista.

Taulukko 4. Haastateltujen kuvaukset omasta orientaatiostaan ja kyvystään toimia eri kulttuureissa. Luokittelurunko ja aineistoesimerkit.

Avoimuus ja kyky toimia eri kulttuureissa	Esimerkit
<i>Lähtöpaikan kulttuurin piirissä</i>	<p>”Siellä missä olen kasvanut, on aivan erilainen kulttuuri kuin täällä. Elämme kuitenkin täälläkin oman kulttuurimme mukaan. – – Jos me menemme ulos jonnekin, menemme yleensä kavereidemme luokse. Oman kulttuurin piirissä on luontevampaa.” (Karjalainen 7.7.2007)</p> <p>”Olin ensimmäisen kuukauden täällä todella yksinäinen. Sitten sain tietää, että Liperissä asuu eräs toinenkin Rhodokselta Suomeen muuttanut mies. Nykyisin tunnen täältä jo viisi kreikkalaista, joihin pidän yhteyttä.” (Karjalainen 16.6.2007)</p> <p>”Suomen kielen taitoni on niin huono, että en varmaankaan saisi kunnollisia töitä täältä. Tuntuu, että täällä pitää myös tuntee joku, jos haluaa saada töitä. – – Tällä hetkellä panostan muusikon uraani. – – Suomessa on hyvät mahdollisuudet päästä esiin musiikkimaailmassa, koska täällä kuviot ovat pienemmät kuin Englannissa.” (Karjalainen 23.2.2008)</p>
<i>Lähtöpaikan ja kohdepaikan kulttuurin piirissä</i>	<p>”Ruoka ja juoma ovat täällä erilaisia kuin Venäjällä. – – Viikolla minä ja perheeni syömmme aivan tavallisia suomalaisia ruokia, viikonloppuisin teen yleensä perinteistä venäläistä ruokaa, kuten lettuja ja borssikeittoa.” (Karjalainen 11.8.2007)</p> <p>”Keskieurooppalaisen ei ole vaikea sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan. – – Arvot ovat samanlaisia esimerkiksi kirkkohistorian ansiosta. – – Minusta me tulemme hyvin toimeen: jos sanotaan, että tavataan klo 8.00, suomalaiset tekevät niin, saksalaiset tekevät niin.” (Karjalainen 17.11.2007)</p> <p>”Meilläkin vitsaillaan ruotsalaisista samaan tapaan kuin täällä. Suomi ja Norja ovat hyvin samanlaisia maita. Esimerkiksi ruoka on molemmissa samantapaista, samoin kulttuuri. Sopeutuminen Suomeen on siitäkin syystä ollut helppoa. Ainut vaikeus on ollut suomen kieli, sillä se on täysin erilainen kuin muiden Pohjoismaiden kielet. – – Aloin puhua kieltä myös töissä, sen jälkeen se alkoi hiljalleen sujua.” (Karjalainen 12.1.2008)</p>
<i>Kohdepaikan kulttuurin piirissä</i>	<p>”Olen vähän erakkoluonne. Satuini syntymään Newcastleen, suurkaupunkiin, jossa on paljon melua, ihmisiä ja teollisuutta. En kaipaa sellaista. Suomi on sopiva vastakohta sille kaikelle. Silloin 60-luvulla, kun tulin tänne, tämä (Joensuu) oli vielä puutalokaupunki. Vain harvat osasivat puhua tai ymmärsivät englantia. En ymmärtänyt ketään enkä mitään. – – Minua ärsyttää, että suomalaisille opetetaan nykyisin small talkia. Sehän on tyhjän puhumista.” (Karjalainen 28.7.2007)</p> <p>”Täällä minua viehättää edelleen tämä rauhallinen ja rento elämäntapa. Vaikka nykyisin on kaikkea globalisaatiota ja kilpailemisesta puhutaan, niin kuitenkin työpaikalla ei kilpailla keskenään niin paljon kuin etelämpänä. Ihmiset ovat täällä rennompia.” (Karjalainen 5.5.2007)</p>
<i>Ei eroa kulttuurien välillä, rajojen liudentuminen</i>	<p>”He eivät jääneet vain Metlan ympyröihin, vaan suorittivat laajemman kaavan Suomitutustumisen. Siihen kuuluivat suomen intensiivikurssit kahdesti viikossa ja aamu-uinti Vesikossa kolmesti viikossa kello kuusi. – Pääsin siellä piireihin. – – Ensin huomenta. Seuraavina aamuina vähän kuulumisia ja lopulta jo etunimienkin vaihtaminen.” (Karjalainen 31.3.2007)</p> <p>”Kieli on aluksi vähän hankalaa, mutta ihmisten kanssa olen tullut ihan hyvin toimeen alusta asti. Suomi on kuitenkin länsimaa, joten kulttuureissa ei ole niin suuria eroja.” (Karjalainen 14.7.2007)</p>

Kohdepaikkakuntien yhteisöt: monikulttuurisuus

Muutamia yhteisöjä, kuten joitakin englanninkielisiä koulutuslinjoja, yliopiston ainelaitoksia, yliopistoteatteria ja pientä kyläyhteisöä, koskevissa kuvauksissa käsitellään eri kansallisuuksia edustavien ja eri kieltä puhuvien ryhmien välisten rajojen ylittymistä (taulukko 5). Nämä yhteisöt ovat kulttuurisesti monimuotoisia ympäristöjä, joiden sisällä ihmisten väliset suhteet ovat avoimia ja suvaitsevia. Yliopiston ja kylien ympärille rakentuvien yhteisöjen kuvaukset ovat kuitenkin ristiriitaisia. Yhtäältä kommenteissa korostetaan eri taustoista yliopistolle tulevien työntekijöiden hyvää yhteishenkeä. Toisaalta tuodaan esille niitä kulttuurisia esteitä ja raja-aitoja, joita ulkomaalaistaustaisten ammatillisella uralla on; muualta muuttaneille korkeasti koulutetuille asiantuntijoille ei löydy vakituista

Taulukko 5. Haastateltujen kuvaukset pohjoiskarjalaisten työ- ja muiden yhteisöjen monikulttuurisuudesta. Luokittelurunko ja aineistoesimerkit.

Monikulttuurisuus	Esimerkit
Kansallisuuksien ja kulttuurien välisten rajojen ylittyminen	<p>"Olen tutustunut pääasiassa vain luokkakavereihini, ja he ovat todella ystäväisiä. Meillä on koulussa hyvin kansainvälinen ympäristö." (Karjalainen 29.12.2007)</p> <p>"Pohjois-Karjalassa (Vaivion kylä, Liperi) kaikki ovat tulleet juttelemaan ihan alusta saakka, toivottaneet tervetulleiksi." (Karjalainen 14.7.2007)</p> <p>"Joensuun ylioppilasteatterissa aloitin 2003. Olen näytellyt suomeksikin. – – Ylioppilasteatterissa ei välitetty, vaikka tuli joku, joka ei puhu niin hyvää suomea kuin he. Myös työpaikalla (Metsäntutkimuslaitos) on suhtauduttu erittäin hyvin." (Karjalainen 17.11.2007)</p> <p>"Yliopistossa ja etenkin meidän laitoksellamme yhteishenki on todella hyvä." (Karjalainen 22.9.2007)</p> <p>"Ihmiset ovat avoimia ja hymyileviä, erityisesti Joensuun yliopistossa, jossa pääsen työskentelemään ammattilaisten kanssa. Joensuu tuntuu välillä melko pieneltä paikalta. Samat ihmiset näkee töissä ja kaupungillakin, mutta toisaalta se ei ole huono asia." (Karjalainen 11.8.2007)</p>
Rajat ryhmien välillä	<p>"Ensimmäisen vuoden aikana en tuntenut oloani niin kotoisaksi. Asuin Ylämyllyllä (Liperissä), joten sekin vaikeutti sopeutumista ja sosiaalista elämää. Ystäviin tutustuin aina sattumalta eri tilanteissa. Olin esimerkiksi viime vuonna Iloaarirockissa talkootyössä ja tutustuin siellä moniin ihmisiin." (Karjalainen 2.6.2007)</p> <p>"Joensuu on aika pieni paikka, maaseuduksikin voisi kai sanoa. Rossolla ja Martinalla on paljon asiakkaita, mutta meille (intialainen ravintola) ollaan vähän arkoja tulemaan." (Karjalainen 7.7.2007)</p> <p>"Suomalaiset ihmiset ovat mitä ihanimpia ja rehellisimpiä. – – Uran puolesta ja yliopistomaailmassa taas on ollut hieman rankempaa. Ulkomaalaisille asiantuntijoille ei oikein löydy paikkoja, eikä heidän osaamistaan osata hyödyntää kunnolla vieläkään." (Karjalainen 21.7.2007)</p>

työtä yliopistoyhteisöistä, eikä heidän osaamistaan kyetä hyödyntämään työmarkkinoilla (esim. Kyhä 2011). Samalla tavalla myös kyläyhteisöjä koskevista kommentteista puhutaan sekä osallisuudesta että ulossulkemisesta (taulukko 5). Rajoista puhuu myös taustaltaan bangladeshilainen ravintoloitsija, jonka mukaan ”maaseudulla” eli Joensuussa suositaan vain standardeja ketjuravintoloita ja arastellaan tulla etniseen ravintolaan (taulukko 5).

Yhteenveto ja johtopäätökset

Yksilöt

Pienessä otoksessa Pohjois-Karjalaan muuttaneita ja siellä vierailevia ulkomaalaistaustaisia on yksilöitä, joita voidaan pitää orientaationsa puolesta työssäkäyvinä ”arkipäivän kosmopoliitteina” (Dunn ym. 2016; Krivokapic-Skoko ym. 2018; Woods 2018a). He suhtautuvat avoimesti uuteen kieleen ja tapoihin, oppivat nopeasti ja toimivat pian sujuvasti uudella paikkakunnalla eri kulttuureita ja yhteiskuntaluokkia edustavien ihmisten kanssa. He myös osallistuvat paikallisuuteen ja reflektivat sitä (Hannerz 1990, 239–243). Eri paikoissa asuneet ja eri tavoin orientoituneet ulkomaalaistaustaiset arvostavat nykyisen asuinpaikkansa väljyyttä, luontoa, rauhaa ja rentoutta. He ovat kuitenkin päätyneet Itä-Suomeen pääasiassa oppilaitosten ja tutkimuslaitosten kautta.

Pohjois-Karjala on erilainen kohdealue kuin useissa maaseudun maailmankansalaisuutta käsitelleissä tutkimuksissa tarkastellut teolliset yhdyskunnat. Maakunnassa ei ole globaalisti toimivia yrityksiä, jotka tarvitsevat matalapalkkaista työvoimaa ja kytkevät paikkakunnat laajamittaiseen kansainväliseen työperäiseen muuttoon. Pohjois-Karjala ja sen keskus Joensuu edustavat pohjoismaisen hyvinvointivaltion maaseutua, jolla koulutustoimintojen merkitys korostuu. On ilmeistä, että ilman yliopistoa, tutkimuslaitoksia, ammattikorkeakoulua ja konservatoriota Pohjois-Karjala ei olisi yhtä vetovoimainen muuttokohde. Koulutuksen merkitys nousee esille aineistosta myös tärkeänä kantaväestön yhteyksiin ja liikkuvuuteen vaikuttavana tekijänä; opiskelijavaihdot ja jatko-opinnot vievät ja tuovat väkeä alueelle.

Kuten useissa aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, myös tässä tapauksessa eri kulttuureja tuntevat ”arkipäivän kosmopoliitit” voivat vaikuttaa

paikkakuntien kehityskulkuihin (esim. Cheshire ym. 2014; Woods 2018b). He tuovat mukanaan uusia ideoita ja menetelmiä esimerkiksi maataloustuotantoon ja muuttavat käsityksiä elintarvikkeiden tuottajien ja kuluttajien välisistä suhteista. Kaikki vaikutukset eivät ole konkreettisia tai pysyviä, sillä muualta muuttavat ovat monissa tapauksissa liikkuvia eikä heidän perintönsä ole aina aineellista. Ei-aineelliset vaikutukset, kuten paikkakunnan ensimmäisen intialaisen ravintolan vaikutukset kantaväestön konservatiivisiin makutottumuksiin, voivat kuitenkin konkreettisesti esimerkiksi uusien etnisten ravintoloiden perustamisena ja paikallisen yritystoiminnan monipuolistumisena. Yhtä lailla kantaväestöä edustavat arkipäivän kosmopoliitit voivat tuoda opiskelijavaihtoista ja muista yhteyksistään uusia vaikutteita, jotka alkavat näkyä paikkakuntien arjessa. Esimerkiksi Joensuun katukuvassa on havaittavissa muutoksia (etniset ravintolat, kaupat, palvelut) nykyään, 15 vuotta artikkelisarjan julkaisemisen jälkeen.

Karjalaisen artikkelisarjassa puhui valikoitu joukko ulkomaalaistaustaisia, joihin ei lukeutunut esimerkiksi turvapaikanhakijoita. Tästä ei pidä tehdä sitä johtopäätöstä, että vain koulutetut ja hyväosaiset maahanmuuttajat voivat olla arkipäivän kosmopoliitteja; myös pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla voi olla kykyä ja halua toimia kansainvälisissä yhteyksissä sekä valmiuksia kohdata kulttuurista erilaisuutta ja eläytyä toiseuteen.

Yhteisöt

Artikkelisarjassa käsitellyissä pohjoiskarjalaisissa työ-, opiskelu-, harrastus- ja kyläyhteisöissä eri ryhmien ja kulttuurien väliset rajat ylittyvät osittain ja ajoittain. Kohtaamiset ja ihmisten väliset suhteet ovat tuttavallisia ja luontevia työpaikoilla, ja samojen ihmisten kanssa ollaan tekemisissä myös työajan ulkopuolella. Joensuun ja muiden pohjoiskarjalaisten paikkakuntien pieni koko voi estää raja-aitojen muodostumista ja vastakkainasetteluja siinä merkityksessä, etteivät ”muualta meille” muuttaneet jää anonyymiksi joukoksi (vrt. Woods 2018a). Heistä tulee tuttuja kasvoja jokapäiväisistä yhteyksistä, kun kaikki käyttävät samoja palveluja ja ostavat ruokansa samasta marketista. Monet haastatellut kuuluvat kuitenkin pieniin, muutaman yksilön muodostamiin etnisiin ja kulttuurisiin ryhmiin, eikä niiden ole helppo saavuttaa tasaveroista asemaa suhteessa kantaväestöön ja sen kulttuuriin ja tapoihin. Ne, kuten esimerkiksi

maakunnan kiinalaistaustaisten järjestämät kiinalaiset juhlat ja tapahtumat, jäävät lähinnä eksoottisiksi kuriositeeteiksi alueen kulttuuritarjonnan kokonaisuudessa (Karjalainen 20.10.2007).

Vaikka joissakin kansainvälisissä koulutusohjelmissä ja joillakin ainelaitoksilla toimitaan arkisesti yhdessä, myös tämän aineiston valossa käy ilmi, etteivät korkeasti koulutetut ulkomaalaistaustaiset ole tasaveriossa asemassa rekrytointitilanteissa (Kyhä 2011). Lyhyet työsuhteet ja työskentely projekteissa aiheuttavat epävakautta yksilötasolla. Oppilaitosten lakkauttamisia koskevat päätökset, samaan tapaan kuin toisenlaisiin tuotannonaloihin perustuvilla paikkakunnilla keskeisten yritysten vetäytyminen tai lakkauttaminen, voivat kääntää yhteisöjen kehityksen suunnan. Paikkakuntien ja niihin kytkeytyvien yhteisöjen luonne voi siten ajoittain edetä entistä kosmopoliittisempaan suuntaan ja toisenlaisessa tilanteessa ottaa askeleita taaksepäin.

Johtopäätökset

Tarkastelin tässä artikkelissa tuontitavarana maaseutututkimukseen omaksutun maailmankansalaisuuden käsitteen käyttökelpoisuutta ja sovellettavuutta tutkittaessa maahanmuuttajien ja kantaväestön välisiä suhteita kotimaisilla maaseutumaisilla kohdealueilla. Tämän käsitteen avulla on pyritty purkamaan stereotyyppisiä mielikuvia maaseudusta suljettuna ja kaupungista avoimena tilana sekä tekemään näkyväksi monenlaista liikkuvuutta maaseudulta ja maaseudulle. Samalla on pyritty kuvaamaan eri ihmisryhmien välistä, eri tavoin toteutuvaa, joskus epätäydellistä ja toisinaan ryhmien väliset kulttuuriset erot ylittävää vuorovaikutusta ja rinnakkaiseloja maaseutumaisissa ympäristöissä.

Sanomalehdestä keräämäni aineiston valossa maailmankansalaisuuden käsitteen avulla on mahdollista tehdä näkyväksi sekä kantaväestön että maahanmuuttajien monenlaista liikkuvuutta ja yhteyksiä. Samalla sen avulla voidaan kyseenalaistaa maahanmuuton uusia kohdealueita käsittelevien tutkimusten stereotyyppiset oletukset erityisestä maaseutupaikallisuudesta sekä paikalleen juurtuneesta ja sulkeutuneesta maaseutuväestöstä, joka kokemattomuuttaan suhtautuu torjuvasti ulkomaalaistaustaisiin (McAreevy 2012; Välimaa 2021).

Käsitteen toinen vahvuus on siinä, että sen avulla voidaan käsitellä ”pieniä ilmiöitä” eli kuvata arkista ihmisten välistä yhteyttä sekä paikkakuntien

epätäydellistä ja epävakaa avoimuutta sekä kulttuurien välisten erojen osittaista liudentumista. Se kohdistaa huomion kohtaamisten ja vuorovaikutuksen analyysiin ottamatta normatiivista kantaa siihen, tuleeko maahanmuuttajien integroitua ja hyödyttää maaseutua taloudellisesti. Itä-Suomea koskevan sanomalehtiaineiston perusteella liikkuvuuden ja vuorovaikutuksen tunnistaminen on mahdollista. On kuitenkin selvää, että toisenlaisilla aineistoilla, kuten havainnoinnilla ja näiden ryhmien syvähaastatteluilla, liikkuvuuteen ja vuorovaikutuksen dynamiikkaan päästään käsiksi perusteellisemmin kuin analysoimalla media-aineistoja. Maaseudulle kohdistuvan maahanmuuton tutkimukseen tarvitaan kriittistä, vakiintuneita käsitteellistämistapoja ja oletuksia purkavaa, kokonaisvaltaista ja pitkäjänteistä tutkimusta, jossa liikkuvuuden ja kohtaamisten analyysiin perehdytään useiden aineistojen valossa ja kuulemalla myös maahanmuuttajia itseään (Sotkasiira 2021).

Luonnollisesti tapa, jolla ”maaseutu” määritellään, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaisia tuloksia maaseudun merkityksestä maahanmuuton kohdealueena saadaan. Mikäli maaseutu ymmärretään kuten kotimaisessa maaseutututkimuksessa on tavallista eli vähiten asuttuina ja metsäpeittoisimpina 250 x 250 metrin karttaruutuina, maaseutu ei todennäköisesti näyttäyty kovin merkittävänä kansainvälisen muuton kohteena (Helminen ym. 2020). Tekemällä toisenlaisia rajauksia saadaan erilaisia tuloksia, kuten tämä artikkeli havainnollistaa. Kun maaseutu määritellään kuten maahanmuuttajat itse sen ymmärtävät, se voi näyttäytyä houkuttelevana ja jopa idyllisenä maahanmuuton kohdealueena.

Maailmankansalaisuuden käsite ei ole ainoa tapa lähestyä maaseudulle kohdistuvaa maahanmuuttoa siten, että ilmiötä tutkitaan kokonaisvaltaisesti kiinnittäen samalla huomiota pieniin lukuihin, epätäydellisyyteen ja katkonaisuuteen. Pitkän linjan maaseutututkija Pertti Rannikko on lanseerannut käsitteet pienten lukujen maantiede ja pienten lukujen politiikka omiin moniaineistoihin ja monimenetelmäisiin tapaustutkimuksiinsa sillä ajatuksella, että kun ihmisiä on vähän, voi pientenkin lukujen vaikutus olla suuri (Rannikko 2021, 150). Vastaavasti maaseudulla, jolle kohdistuu paluumuuttoa tai maahanmuuttoa, yhdelläkin yksilöllä voi olla merkitystä. Tarkastelemalla eri aluetyyppeihin kuuluvien maahanmuuton kohdealueiden välisiä tilastollisia eroja ei tavoiteta paikkakuntien erityispiirteitä eikä pienten lukujen suuruutta.

Kirjallisuus

- Aure, M., A. Førde & T. Magnussen. 2018. Will migrant workers rescue rural regions? Challenges of creating stability through mobility. *Journal of Rural Studies* 60, 52–59. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.03.005>
- Beck, U. & N. Sznaider. 2006. A literature on cosmopolitanism: an overview. *The British Journal of Sociology* 57:1, 153–164. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2006.00098.x>
- Chávez, S. 2005. Community, ethnicity and class in a changing rural California town. *Rural Sociology* 70:3, 14–55. <https://doi.org/10.1526/0036011054831224>
- Cheshire, L., I. Willing & Z. Skrbis. 2014. Unrecognised cosmopolitans: mobility and openness among globally engaged family farmers. *Mobilities* 9:1, 84–103. <https://doi.org/10.1080/17450101.2013.796784>
- Dunn, K., R. Atie & V. Mapedzahama. 2016. Ordinary cosmopolitans: Sydney's Muslim's attitudes to diversity. *Australian Geographer* 47:3, 281–294. <https://doi.org/10.1080/00049182.2016.1191132>
- Eimmermann, M. & S. Kordel. 2018. International lifestyle migrant entrepreneurs in two New Immigration Destinations: Understanding their evolving mix of embeddedness. *Journal of Rural Studies* 64, 241–252. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.04.007>
- Flemmen, A. B. & A. T. Lotherington. 2008. Transnational marriages: Politics and desire. Teoksessa Bærenholdt, J. O. & B. Granås (eds). *Mobility and place: Enacting Northern European peripheries*. Ashgate, Aldershot. 127–137.
- Halfacree, K. 1993. Locality and social representation: Space, discourse and alternative definitions of the rural. *Journal of Rural Studies* 9, 23–27. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(93\)90003-3](https://doi.org/10.1016/0743-0167(93)90003-3)
- Hannerz, U. 1990. Cosmopolitans and locals in world culture. Teoksessa Featherstone, M. (ed.). *Global culture: Nationalism, globalization and modernity. A Theory, Culture & Society special issue*. Sage, London. 237–251.
- Hedberg, C. & K. Haandrikman. 2014. Repopulation of the Swedish countryside: globalization by international migration. *Journal of Rural Studies* 34, 128–138. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.01.005>
- Helminen, V., K. Nurmio & S. Vesänen 2020. Kaupunki-maaseutu-alueuokitus 2018. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21/2020.
- Herslund, L. 2021. Everyday life as a refugee in a rural setting – What determines a sense of belonging and what role can the local community play in generating it? *Journal of Rural Studies* 82, 233–241. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.031>
- Hubbard, P. 2005. 'Inappropriate and incongruous': opposition to asylum centres in the English countryside. *Journal of Rural Studies* 21:1, 3–17. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2004.08.004>
- Hudson, C. & L. Sandberg. 2021. Contested hope for the future – Rural refugee reception as municipal survival? *Journal of Rural Studies* 82, 121–129. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.005>
- Krivokapic-Skoko, B., C. Reid & J. Collins. 2018. Rural cosmopolitanism in Australia. *Journal of Rural Studies* 64, 153–163. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.01.014>

- Kyhä, H. 2011. Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla: Tutkimus korkeakoulututkinnon suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta. Turun yliopiston julkaisuja C: 321. Turku
- Lähdesmäki, M. & T. Suutari. 2020. Good workers, good firms? Rural SMEs legitimising immigrant workforce. *Journal of Rural Studies* 77, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.04.035>
- McAreavey, R. 2012. Resistance or resilience? Tracking the pathway of recent arrivals to a 'new' rural destination. *Sociologia Ruralis* 52:4, 488–507. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2012.00573.x>
- McAreavey, R. 2017. *New immigration destinations: migrating to rural and peripheral areas*. Routledge, London.
- McAreavey, R. & N. Argent. 2018. New immigration destinations (NID) unravelling the challenges and opportunities for migrants and for host communities. *Journal of Rural Studies* 64, 148–152. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.09.006>
- McAreavey, R. & B. Krivokapic-Skoko. 2019. In or out? Understanding how social and symbolic boundaries influence the economic integration of transnational migrants in non-metropolitan economies. *Sociologia Ruralis* 59:2, 329–349. <https://doi.org/10.1111/soru.12236>
- Milbourne, P. & L. Kitchen. 2014. Rural mobilities: Connecting movement and fixity in rural places. *Journal of Rural Studies* 34, 326–336. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.01.004>
- Papadopoulos, A., L.-M. Fratsea & G. Mavrommatis. 2018. Governing migrant labour in an intensive agricultural area in Greece: precarity, political mobilization and migrant agency in the fields of Manola. *Journal of Rural Studies* 64, 200–209. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.03.013>
- Pöllänen, P. 2020. “Veran” ja “Husseinin” arki ja asettuminen raja-alueen maaseudulle. Etnografinen tutkimus kahdesta maahanmuuttajataustaisesta väestöryhmästä Pohjois-Karjalassa. *Maaseutututkimus* 28:2, 32–60.
- Pöllänen, P. & O. Davydova-Minguet. 2017. Welfare, work and migration from a gender perspective: Back to “family settings”? *Nordic Journal of Migration Research* 7:4, 205–213. <http://doi.org/10.1515/njmr-2017-0008>
- Pöyhtäri, R. 2011. Lajityypin ehdoilla – maahanmuuton ja maahanmuuttajien artikulaatiot aikakauslehdissä. *Media & viestintä* 34:3, 40–64.
- Pöyhtäri, R. 2014. Immigration and ethnic diversity in Finnish and Dutch magazines: Articulations of subject positions and symbolic communities. *Acta Universitatis Tamperensis* 1903. University of Tampere.
- Rannikko, P. 2021. Skaala – Pienten lukujen politiikka. Teoksessa Hiedanpää, J. (toim.). *Tiedeneuvo: Ihmistieteiden näkökulmia luonnonvarapolitiikan muotoiluun*. Vastapaino, Tampere. 147–172.
- Rye, J. F. & M. Holm Slettebak. 2020. The new geography of labour migration: EU11 migrants in rural Norway. *Journal of Rural Studies* 75, 125–131. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.01.014>
- Schech, S. 2014. Silent bargain or rural Cosmopolitanism? Refugee settlement in regional Australia. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 40:4, 601–618. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.830882>

- Schmauch, U. & K. G. Nygren 2020. Committed to integration: local media representations of refugee integration work in Northern Sweden. *Nordic Journal of Migration Research* 10:3, 15–26. <http://doi.org/10.33134/njmr.326>
- Sireni, M., M. Halonen, O. Hannonen, T. Hirvonen, A. Jolkkonen, P. Kahila, M. Kattilakoski, H.-M. Kuhmonen, A. Kurvinen, V. Lemponen, S. Rautiainen, P. Saukkonen & C. Åström. 2017. *Maaseutukatsaus 2017. Maa- ja metsätalousministeriö*, Helsinki.
- Sireni, M., P. Pöllänen & O. Davydova-Minguet. 2021. Invisible agents of rural development. Russian immigrant women in the Finnish border region. *Frontiers in Sociology* 6, <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.601726>
- Skaptadóttir, U. D. & A. Wojtynska. 2008. Labour migrants negotiating places and engagements. Teoksessa Bærenholdt, J. O. & B. Granås (eds.). *Mobility and place: Enacting Northern European peripheries*. Ashgate, Aldershot. 115–126.
- Sotkasiira, T. 2021. Maahanmuuttajien maaseutumielikuvat ja niiden vaikutus asuinpaikkavalintoihin. Teoksessa Kotilainen, N. & J. Laine (toim.). *Muuttoliike murroksessa: Metaforat, mielikuvat, merkitykset*. Helsinki, Into. 194–212.
- Sotkasiira, T. & V.-S. Haverinen. 2016. Battling for citizenship: A case study of Somali settlement in Lieksa, Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 6:2, 115–123. <http://dx.doi.org/10.1515/njmr-2016-0014>
- Søholt, S., S. Stenbacka & H. Nørgaard. 2018. Conditioned receptiveness: Nordic rural elite perceptions of immigrant contributions to local resilience. *Journal of Rural Studies* 64, 220–229. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.05.004>
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki, Tammi.
- Uotila, M. 2021. Maaseutuväestön matkat muualle: Liikkuminen ja matka-asiakirjat 1840-luvun Hollolassa ja Jaakkimassa. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 3/2021, 7–23.
- Vertovec, S. & S. Wessendorf. 2010. Introduction: assessing the backlash against multiculturalism in Europe. Teoksessa Vertovec, S. & S. Wessendorf (eds.). *The multiculturalism backlash, European discourses, policies and practices*. London, Routledge. 1–31.
- Välimaa, M. 2021. Erontekoja meidän ja muiden välillä: Turvapaikanhakijoihin kohdistuva vastarinta maaseudun kontekstissa. *Maaseutututkimus* 29:1, 6–31.
- Woods, M. 2007. Engaging the global countryside: globalization, hybridity and the reconstitution of rural place. *Progress in Human Geography* 31:4. 485–508. <https://doi.org/10.1177/0309132507079503>
- Woods, M. 2018a. Precarious rural cosmopolitanism: Negotiating globalization, migration, and diversity in Irish small towns. *Journal of Rural Studies* 64, 164–176. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.03.014>
- Woods, M. 2018b. Rural cosmopolitanism at the frontier? Chinese farmers and community relations in northern Queensland, c.1890–1920. *Australian Geographer* 49:1, 107–131. <https://doi.org/10.1080/00049182.2017.1327785>

Lähteet

- Karjalainen 31.3.2007. Metsäprofessori yleni kolmessa kuukaudessa Vesikon kantapeikoksi. s. 15. Suonna Kononen.
- Karjalainen 5.5.2007. Ihastus rauhaan, luontoon ja suomalaiseen elämäntapaan toi Stefan Wernerin itärajalalle. s. 16. Toimittajaa ei ole mainittu.
- Karjalainen 2.6.2007. Itävaltalaisen Katharina Mörtlin välivuosi venyi vapaaehtoistyön parissa Pohjois-Karjalassa. s. 15. Jorma Melanen.
- Karjalainen 16.6.2007. Kreikkalainen Alex Mola huristelee skootterilla Ruunaankoskille kalaan. s. 13. Heinimaija Hirvonen.
- Karjalainen 7.7.2007. Suomalainen ruoka ei Fahmi Ismailin mielestä maistu juuri miltään intialaisten tulisten makujen rinnalla. s. 10. Anne Lipponen.
- Karjalainen 14.7.2007. Suomi on kuin paratiisi hollantilaiselle luomuviljelijälle Petrus Houtbeckersille. s. 13. Anne Lipponen.
- Karjalainen 21.7.2007. Rakkaus matematiikkakerhoihin ja opetukseen sai George Malatyn jäämään Suomeen ja Joensuuhun. s. 12. Anne Lipponen.
- Karjalainen 28.7.2007. Englannin kielen opettaja Don Welsh ei opettaisi suomalaisille small talkia. s. 13. Heinimaija Hirvonen.
- Karjalainen 11.8.2007. Olga Tyukina seuraa vanhempiensa jalanjalkia Suomen puolella. s. 13. Jorma Melanen.
- Karjalainen 18.8.2007. Unkarilainen Istvan Tarlosi haluaisi Suomeen äänekkäämmän futisyleisön. s. 13. Heinimaija Hirvonen.
- Karjalainen 25.8.2007. Unkarilainen Istvan Zaborszky viihtyy suomalaisessa kulttuurissa. s. 15. Anne Lipponen.
- Karjalainen 1.9.2007. Japanilainen Kumiko Sekito odottaa kokevansa Suomen kylmän talven. s. 16. Anne Lipponen.
- Karjalainen 8.9.2007. Kemal Achourbekov oppi suomen kielen katsomalla televisiosta Kauniita ja rohkeita. s. 15. Heli Sallinen.
- Karjalainen 22.9.2007. Alexandra Simon nauttii suomalaisesta heavymusiikista. s. 16. Anne Lipponen.
- Karjalainen 6.10.2007. ”Täällä ei tarvitse olla jatkuvasti äänessä”. s. 17. Heli Sallinen.
- Karjalainen 20.10.2007. Julian Lin on viihtynyt Joensuussa jo neljätoista vuotta. s. 17. Heli Sallinen.
- Karjalainen 17.11.2007. Saksassa ei ole niin laajoja jokamiehen oikeuksia kuin Suomessa. s. 17. Ritva Väisänen.
- Karjalainen 1.12.2007. Irina Häyrinen ei ole oppinut vihtomaan suomalaisella tyyllillä. s. 14. Heinimaija Hirvonen.
- Karjalainen 22.12.2007. Saverio Schiavone oli Joensuun ensimmäinen pizzamestari. s. 18. Jorma Melanen.
- Karjalainen 29.12.2007. Bangladeshista tulvien alta jäätyneiden järvien maahan. s. 12. Katri Saukkonen.
- Karjalainen 12.1.2008. Norjalainen vitsailee ruotsalaisista samaan tapaan kuin suomalaiset. s. 18. Katri Saukkonen.
- Karjalainen 26.1.2008. Alhaalta etelän meren aalloista pohjoisten järvien jälle. s. 14. Katri Saukkonen.

Karjalainen 9.2.2008. Palestiinalainen Loay Suliman on kolmessa vuodessa jo tottunut lumeen. s. 16. Ritva Väisänen.

Karjalainen 23.2.2008. Englantilainen kitaristi keikkailee suomalaisissa lähiöpukeissa. s. 16. Katri Saukkonen.

Karjalainen 8.3.2008. Suomen shokeeraava kieli vääntyi ikuisiksi rakkaudeksi saksalaisen suussa. s. 15. Katri Saukkonen.

Karjalainen 5.4.2008. Belgiasta Sotkumaan vaihto-oppilasrakkauden perässä. s. 14. Katri Saukkonen.

Karjalainen 26.4.2008. Meksikolaisten kaoottinen elämäntapa opettaa luovimaan eteenpäin. s. 16. Katri Saukkonen.

Karjalainen 17.5.2008. Vuorien keskellä kasvaneelle nepalilaiselle Lapin tunturit ovat pelkkiä matalia nyppylöitä. s. 16. Katri Saukkonen.

OLLI LEHTONEN

*FT, apulaisprofessori**Itä-Suomen yliopisto**Historia- ja maantieteiden
laitos*

HILKKA VIHINEN

*VTT, tutkimusprofessori**Luonnonvarakeskus**Biotalous ja ympäristö*

MIKKO SALMINEN

*FM, nuorempi tutkija**Luonnonvarakeskus**Biotalous ja ympäristö*

Kohti politiikka- ja paikkaperustaista kehittämisrahoituksen allokointia

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119853>

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman ja ELY-keskusalueiden rahoituksen kytkentä on perustunut pääasiassa alueiden maaseudun väestöosuuksiin ja edellisen kauden kehittämisrahoituksen toteumaan. Näiden perusteella kehittämisrahoitus on jaettu ELY-keskusalueille. Artikkelin tavoitteena on tarkastella, miten kehittämisrahoituksen politiikkavaikutusta voitaisiin parantaa kytkemällä kehittämisrahoituksen jako tiiviimmin ELY-keskusalueiden ominaisuuksiin sekä niihin kehittämistarpeisiin, jotka ohjelma-alue on itse tunnistanut. Tavoitetta varten on muodostettu paikkatietokanta ELY-keskusalueiden maaseutualueiden ominaisuuksista ja kehitetty laskentamenetelmä, jonka tarkoitus on kohdentaa kehittämisrahoitus paremmin alueiden ominaisuuksien ja kehittämisohjelman tavoitteiden mukaisesti. Näin luotua vaihtoehtoista allokointimallia verrataan artikkelissa aiemmin käytettyyn allokointimenetelmään. Tulokset osoittavat, että nykyisin kehittämisohjelman tavoitteet kehityserojen pienentämisestä eivät toteudu. Maaseutuohjelmaa leimaa alueosokeus, koska sen tavoitteet eivät kytkeydy maaseutualueiden ominaisuuksiin kehittämisrahoituksen jakamisessa. Artikkelin tutkimuskysymykset ovat keskeisiä kehitettäessä kehittämisrahoituksen allokointikriteereitä.

Asiasanat: maaseudun kehittämisohjelma, kehittämisvarojen allokointimalli, paikkatieto, ELY-keskusalue

Kansainvälisesti maaseutupolitiikassa vallitsee jaettu käsitys siitä, että Euroopan maaseutualueet kamppailevat taloudellisten haasteiden kanssa ja kehittämistoimet väestöhaasteisiin vastaamiseksi, hyvinvointitappioiden välttämiseksi ja peruspalvelujen ylläpitämiseksi ovat tarpeen (Cork 2016). Maaseudun yhteisöt sijaitsevat usein maantieteellisesti erillään, ovat riippuvaisia paikallistalouden menestyksestä ja kohtaavat sosiaalisia haasteita väestön ikääntymisen, työttömyyden ja epätasaisen aluekehityksen seurauksena (Lehtonen 2015). Kasvukeskuksiin kohdistuvalla aluekehittämisellä ei voida vaikuttaa riittävästi maakuntien reuna-alueiden kehitykseen, vaan tarvitaan erillistä maaseutupolitiikkaa ja -kehittämistä, jotka keskittyvät varsinkin ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun elinvoimaisuuden parantamiseen (Tervo ym. 2018).

Maaseudun kehittäminen edellyttääkin paikkaperusteisia strategioita (Luoto & Virkkala 2017), jotka perustuvat tunnistettuihin paikallisiin erityisiin voimavaroihin ja niiden hyödyntämiseen. Niillä tähdätään paikallisen taloudellisen toiminnan ja investointien lisääntymiseen alueilla, joilla resurssit ovat yleisesti vajaakäytössä (Partridge & Rickman 2008; Tervo 2010). Paikkaperustainen näkökulma nivoutuu Euroopan unionin kehittämisstrategioihin, joissa painotetaan maaseudun kehittämisen räätälöimistä paikallisen kontekstin mukaiseksi toimiala- ja hallinnonalarajat ylittäen (Barca 2009; Barca ym. 2012; Kujala ym. 2019). Näin voidaan vaikuttaa Suomessakin pysyviksi osoittautuneisiin alue-eroihin esimerkiksi työttömyydessä (Lehtonen & Tykkyläinen 2013).

Taloustieteellisellä termillä kiteyttäen maaseudun talouden rakenteellisesta uusiutumattomuudesta aiheutuu yhteiskunnalle hyvinvointitappiota, eli yhteiskunta ei toimi tehokkaasti. Hyvinvointitappioiden välttämiseksi ja paikallisten resurssien tehokkaan hyödyntämisen sekä tasaisen aluekehityksen turvaamiseksi olisi tärkeää, että kehittämistoimet tavoittaisivat myös heikosti menestyneitä alueita (Lehtonen 2015). Tarve kehittämisstrategioiden uudelleen suuntaamiselle ei ole Suomessa uusi. Tutkimustulokset ovat osoittaneet jo useamman vuosikymmenen ajan, että aluekehityksen poliittikkavälineet eivät ole vaikuttaneet riittävästi syrjäisten maaseutualueiden kehitykseen (Syrjäisen maaseudun teemaryhmä 1998; Pietarinen 2012; Lehtonen & Muilu 2016).

Syitä tähän tilanteeseen voidaan kutsua harjoitetun politiikan alue-sokeudeksi. Siinä alueiden muutos, kuten niiden välisten kehityserojen kasvu, nähdään luonnollisena elementtinä taloudellisessa toiminnassa

(Eskelinen 2016), mutta toisaalta se on seurausta kuntien erilaisuudesta (Kettunen & Kull 2016), jolloin politiikkatoimenpiteiden osuvuus alueille voi olla heikko. Tarve välttää kehittämispolitiikan aluesokeutta kytkeytyy yhteiskunnassa samaan aikaan voimistuneisiin vaatimuksiin käyttäen yhteisiä varoja tehokkaammin ja läpinäkyvämmiin (Aalto ym. 2020).

Tässä artikkelissa rajaudutaan tarkastelemaan EU-osarahoitteen Manner-Suomen maaseutuohjelman toimeenpanoa ohjelmakaudella 2014–2020, jolloin Suomessa on toimeenpantu kahta alueellista ohjelmaa: Manner-Suomen ja Ahvenanmaan maaseudun kehittämisohjelmia. Tarkastelun rajaus tarkoittaa myös, että alueellisuuden merkitystä ei analysoida ohjelmajärjestelmän muissa vaiheissa, kuten ohjelmaa valmisteltaessa. EU-osarahoitteiset ohjelmat kirjoitetaan EU:n komission valmistelemaan ja jäsenmaiden yhdessä hyväksymään raamiin. Manner-Suomen ohjelman pohjana ovat olleet Manner-Suomen ELY-keskusalueiden valmistelemaat alueelliset strategiat.

Suomessa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman varojen jako ELY-keskusalueille on perustunut pääasiassa maaseututyypeittäin painotettuihin alueiden maaseudun väestösuuksiin ja edellisen rahoituskauden kehittämisrahoituksen toteumaan (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014). Kehittämisohjelman tavoitteiden toteuttamista ei ole tässä vaiheessa räätälöity tarkemmin ELY-keskusalueittain kehittämistarpeeseen tai siinä tapahtuviin muutoksiin, lukuun ottamatta väestöosuuksien muutoksia. Ohjelman tavoitteiden näkökulmasta rahoituksen jako voidaan tulkitä aluesokeaksi, koska muut alueiden erityispiirteet on unohdettu maaseudun kehittämistoimien ja -rahoituksen kohdentamisessa (Kujala ym. 2019).

Havainto on yllättävä, kun kansallisessa maaseutupolitiikan kokonaisohjelmassa maaseutualueiden väliset kehityserot ja erilaiset tarpeet ovat keskiössä ja maaseutualueiden kehittämisen painopisteenä mainitaan paikkaperustainen aluekehittäminen (Mahdollisuuksien... 2014). Jotta alueiden eriarvoisuutta voitaisiin kehittämisrahoitusta jaettaessa vähentää, vaikuttaisi rahoituksen allokoinnissa olevan tarkoituksenmukaista hyödyntää nimenomaan alueiden välisiä eroja huomioivia kriteereitä. Aluesokeus olisi vältettävissä, koska yhteiskunnan kyky hyödyntää ja yhdistellä mittavia tietoaineistoja aluetasolla on parantunut ja käytettävissä on yhä yksityiskohtaisempaa paikkatietoa maaseutualueiden kehityksestä, kehitystarpeista ja -näkökulmista. Ulottuvilla on täsmäpolitiikan välineitä maaseudun kehittämiseen ja politiikkatoimien

terävöittämiseen. Niitä tulisi hyödyntää kehittämistoimenpiteiden alueellisessa kohdentamisessa (Luoto & Virkkala 2017).

Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella, miten maaseudun kehittämisrahoituksen politiikkavaikutusta voitaisiin parantaa kytkemällä kehittämisrahoituksen jako ELY-keskusalueille tiiviimmin alueiden ominaisuuksiin. Tavoitetta varten muodostetaan paikkatietokanta ELY-keskusalueiden maaseutualueiden ominaisuuksista sekä kehitetään allokointimalli, jolla voidaan välttää aluesokeutta maaseudun kehittämisohjelman toimeenpanossa: kehittämisrahoitusta on mahdollista kohdentaa alueiden ominaisuuksien ja kehittämisohjelman tavoitteiden mukaisesti. Artikkelissa kysytään, miten kauden 2014–2020 kehittämisrahoituksen jako ELY-keskusalueille olisi muuttunut, jos rahoituksen kohdentamisessa olisi käytetty Manner-Suomen ohjelmassa tunnistettuja kriteereitä. Lisäksi artikkelissa tarkastellaan, miten herkkä ELY-keskusalueiden kehittämisrahoituksen allokointi on, jos ohjelmasta tunnistettuja allokointikriteerejä muutetaan tai painotetaan eri tavoin.

Artikkelin kokeilevaa ja eksploratiivista otetta voidaan perustella sillä, että kehittämisohjelman allokointiin ei ole olemassa yleisesti hyväksytyjä ja käytettyjä kriteerejä, joita voitaisiin soveltaa kehittämisrahoituksen allokoinnissa (Fragnelli & Kiryluk-Dryjska 2019). Yhteiskunnalle rakenteellisesti aiheutuvien hyvinvointitappioiden välttämiseksi sekä paikallisten resurssien tehokkaan hyödyntämisen ja tasaisen aluekehityksen turvaamiseksi olisi tärkeää, että kehittämisrahoitus tunnistaisi heikoimmin menestyneiden alueiden kehitystä rajoittavia tekijöitä (Lehtonen & Muilu 2016).

Aiemmin on osoitettu maaseutuohjelmalla olevan tavoiteltua vaikutusta maaseutualueiden kehitykseen ja kuvattu tapaa, jolla se on vaikuttanut maaseutualueiden yritysten toimintaedellytyksiin (Vihinen ym. 2019). Kun vaikutusmekanismi tunnetaan, täsmällisellä kehittämisrahoituksen kohdentamisella voidaan edelleen tehostaa ohjelman vaikuttavuutta ja vähentää riskiä maaseutualueiden negatiivisen kehityksen lukkiutumiseksi ja kurjistumiskierteelle (Tonts ym. 2014). Kurjistumiskierre syventää luonnonvarojen, pääoman ja työvoiman alikäyttöä maaseutualueilla (Lehtonen 2015), heikentää vihreän talouden kehitysedellytyksiä sekä viivästyttää siirtymistä kestäväan yhteiskuntaan (Kuhmonen ym. 2020). Kehittämisohjelman tavoitteiden ja rahoituksen allokoinnin ristiriidan tutkiminen antaa välineitä vaikuttavuuden parantamiseen.

Maaseudun kehittämisohjelmat ja niiden varojen allokointi tutkimuksessa

Useissa maissa maaseutualueita tuetaan maaseudun kehittämisohjelmilla, joiden tavoitteena on vähentää ja ehkäistä sosiaalista eriarvoisuutta sekä taata riittävän korkea elintaso asuinpaikasta riippumatta (ENRD 2019). Manner-Suomessa maaseutua kehitetään EU-osarahoitteisella kehittämisohjelmalla, jota koordinoi maa- ja metsätalousministeriön maaseudun kehittämisyksikkö. Ohjelman tarkoituksena on kasvun ja elinvoimaisen maaseudun myötä tuottaa hyvinvointia koko Suomeen (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2020). Päättyneellä ohjelmakaudella 2014–2020 maaseudun kehittämisrahoitusta myönnettiin 580,5 miljoonaa euroa. Rahoitus kohdennettiin ELY-keskusalueilla maaseutuelinkeinojen, työllisyyden sekä maaseudun vetovoimaisuuden ja sen asuinalueiden vireän toiminnan tukemiseen (emt.).

Suomessa maaseutuohjelman keskeinen tehtävä on parantaa alueellista yhteenkuuluvuutta eli koheesiota sekä vahvistaa maaseutualueiden elinvoimaisuutta ja maaseudulla asuvien elämänlaatua. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toteuttajina ovat ELY-keskusalueet ja Leader-ryhmät, joilta rahoitusta haetaan ja jotka maksavat maaseutuohjelmassa myönnetyn rahoituksen tukina yrittäjille, yhdistyksille, organisaatioille ja kunnille. Periaatteet yritys- ja hanketukien kohdentamisesta ELY-keskusalueille on säädetty maaseudun kehittämisen tukemista koskevassa laissa (VNK 28/2014). Yritys- ja hankerahoituksen tavoitteena on maaseudun elinkeinojen monipuolistaminen, työllisyyden parantaminen ja maaseudun elinvoimaisuuden lisääminen. Keinoja ovat yritysten kilpailukykyyn vahvistaminen, uusien yritysten syntymisen edistäminen, yritysten ja muiden toimijoiden verkostoitumisen lisääminen sekä palveluiden saatavuuden parantaminen ja osaamisen parantaminen (Manner-Suomen... 2020).

ELY-keskusalueiden budjetin allokointikriteerinä käytettiin kuluneella kaudella vuosina 2014–2020 asukaslukua, jota lisäpainotettiin maaseudun kolmijaon mukaan harvaan asutulle maaseudulle 15 % (Manner-Suomen... 2020). Ydinmaaseudun väestö otettiin huomioon sellaisenaan, mutta kaupungin läheisen maaseudun väkiluvusta huomioitiin vain 25 % (emt.). Myös edellisen kauden toteutunut varojen käyttö on ollut allokointikriteeri. Lopullinen allokointio on perustunut neuvotteluihin alueiden kanssa ja viime kädessä poliittiseen harkintaan. Tilanteessa,

jossa ei ole tarjolla tai ei juurikaan käytetä dokumentoituun tietopohjaan perustuvia, läpinäkyviä kriteerejä, saattaa poliittisen harkinnan rooli muodostua varojen alueellisessa jaossa jopa tarkoittamattoman painavaksi. Koska kehittämisohjelman tavoitteena on maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitäminen yritys- ja kehittämishankkeiden avulla, on todettava, että tähän asti käytetyt allokointikriteerit eivät ole huomioineet alueellisia eroja kehittämistarpeessa. Asukasluku ja sen painottaminen eri voimakkuuksilla erityyppisillä maaseutualueilla ei kytkeydy suoraan maaseutualueiden elinvoimaisuuteen tai tuo esille alueellisia eroja infrastruktuurin kehityksessä, sosioekonomisessa asemassa tai palvelujen saatavuudessa.

Kehittämisohjelmien allokointia on aikaisemmin arvosteltu, koska useissa maissa ohjelmat ovat osoittautuneet enemmän kaupunki- kuin maaseutukeskeisiksi vastoin poliittisia aikoimuksia (Camaioni ym. 2013). Suomessa ei ole tehty aikaisempaa tutkimusta kehittämisrahoituksen allokoinnista, vaikka paikkaperustaisuus ja siihen liittyvä tietotarve on tunnistettu keskeiseksi osaksi maaseudun kehittämisohjelmaa (Manner-Suomen... 2020). Maaseudun kehittämisohjelman systemaattinen vaikutusarviointi on tosin aloitettu (Vihinen ym. 2019). Hallinnon kiinnostus kehittämisohjelmien tehokkuuteen ja toimivuuteen on lisääntynyt aivan viime aikoina, ja Manner-Suomen ohjelman toimeenpanossa käytetyistä kehittämisrahoituksen, yritysrahoituksen ja kosteikkotukien valintakriteereistä on äskettäin tehty selvitys (Voutilainen ym. 2022).

Kansainvälisesti maaseutuohjelmien kehittämisrahoituksen alueellista allokointia on tutkittu eri näkökulmista. Tutkimuksissa eritellään ensinnäkin käytössä olevia jakomenettelyjä sekä kehitellään uusia, oikeudenmukaisempia ja tehokkaampia allokointitapoja. Varhaisin kirjallisuuskatsauksella löydetty tutkimus objektiivisten allokointikriteerien käyttämisestä on vuodelta 1971. Yhdysvaltain kongressin asiakirjassa todetaan alueellisen rahoituksen allokointikriteerien määräytyvän kaavasta, joka ottaa huomioon maaseutuväestön määrän, asukaskohtaisen tulotason ja maaseutuväestön määrän muutoksen osavaltioittain (U.S. Congress 1971). Solis-Baltodanon ja kumppanien (2021) tuoreessa artikkelissa käydään lyhyesti läpi erilaisia EU-rahoitusten jaossa käytettyjä lähestymistapoja. Mainitussa artikkelissa kuvataan esimerkinomaisesti, miten Euroopan aluekehitysrahaston jakoon sovelletaan niin sanottua ”ristiriitaisten vaatimusten ongelmaa” (*conflicting claims problem*).

Varojen allokointi tapahtuu EU-ohjelmissa aina poliittisen neuvottelun tuloksena. Varojen jakoa onkin selitetty sekä politiikan (esim. Bodenstern & Kemmerling 2012) että hallinnan (esim. Bouvet & Dallérba 2010) ilmiönä. Taustalla on aina tehtävään osoitetun tahon valmisteleva ehdotus perusteluineen. EU:n tapauksessa komissio perustaa ehdotuksensa niin sanotulle Berliinin metodille, jonka kriteerejä ovat alueiden (ja jäsenmaiden) vauraus (BKT/asukas) ja työttömyys (Solis-Baltodano ym. 2021). Aiempien tutkimusten mukaan alueellisissa allokointilogiikoissa keskeisinä osina erottuvat tarkasteltava aluetaso, kriteerien valinta ja niiden painotukset, mahdollisesti asetettavat ylä- ja alarajat sekä kynnyksiarvot. Aluetaso voi olla EU-jäsenmaat, tukirahan jakautuminen maan sisällä eri alueille tai jäsenmaan saaman osuuden jakautuminen eri toimintalinjoille maan sisällä (esim. Fragnelli & Kiriluk-Dryjska 2019).

Allokointikriteerien valinnassa voidaan tukeutua yksinkertaisesti aluekehityksen vakiintuneisiin mittareihin. Jovanović ja kumppanit (2012) ovat tutkineet Serbiassa kehittämisresurssien allokointia vuosilta 2008–2011 huomioimalla asukasluvun ja bruttokansantuotteen lisäksi alueen koon, keskitulot ja työllisyysasteen. Sloveniassa Galluzzo (2016) on tutkinut investointien, kehittämisrahoitusten, hyvien viljelysmaiden ja työvoiman määrän vaikutusta maatalojen tuotantoon ja todennut kehittämisrahoituksen kohdentamisen heikommin menestyneille maaseutualueille olevan tärkeää, jotta maaseutu pysyy elinvoimaisena ja asuttuna. Allokointikriteerien käytön parantamisen taustaksi kehitettyjä teorioita ovat esimerkiksi Solis-Baltodanon ja kumppaneiden (2021) käyttämä riskitiriitaisten vaatimusten ongelma ja Kiryluk-Dryjskan (2014; 2018) kehittelemä niin sanottu oikeudenmukainen jakotekniikka.

Jakomenetelmiä kuvaavan ja selittävän tarkastelun lisäksi alueellista allokointia voi tutkia myös siitä näkökulmasta, miten se vastaa maaseutu- tai aluetutkimuksen käsityksiin maaseudun ja alueiden kehittymisen tai kehittämisen luonteesta. Maiden sisäisiin periferioihin keskittyvässä tutkimuksessa on etsitty keinoja tunnistaa erityisen haavoittuvia alueita (ks. esim. Noguera ym. 2017). De Toni ja kumppanit (2021) tarjoavat kriteereiksi heikkoa saavutettavuutta, pitkistä välimatkoista johtuvaa alhaista talouden potentiaalia ja puuttuvaa yhteyttä valtakeskusten verkostoihin, mikä vaikeuttaa muun muassa paikallisten sidosryhmien osallistumista kehittämistoimintaan. Yksi suurimpia tutkimushaasteita monimutkaisten dynaamisten prosessien, kuten periferioitumisen ja marginalisaation,

määrällistämässä liittyy indikaattorien ja kynnysten määrittämiseen. Siitä myös tässä artikkelissa on kyse.

Maaseudun kehittämisvarojen alueellinen allokointi on lähtökohtaisesti politiikkakietoutunutta. Neuvottelutilanteiden lisäksi taustalla ovat varojen allokointia perustelevat ja ohjaavat eritasoiset politiikkadokumentit, joista periaatteessa vaikutusvaltaisimmin on tällä hetkellä EU:n pitkän tähtäyksen visio (*A long-term vision for the EU's rural areas 2021*). Kolmantena lähestymistapana voidaan erottaa varojen alueellisen allokoinnin tarkastelu niistä politiikkadokumenteista käsin, joihin on kirjattu kehittämisvarojen käytön ja kohdentamisen tarkoitus. Usein näissä politiikkadokumenteissa myös määritellään kriteereitä tai indeksejä asetettuihin tavoitteisiin pääsemiseksi. Eritasoiset politiikka-asiakirjat ja niiden poliittinen syntyprosessi asettavat siis omat rajoitteensa ja ehtonsa varojen käytölle. Tässä artikkelissa politiikkatoimien lähtökohdaksi on otettu Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma, jossa esitettyihin tavoitteisiin kehittämisrahoituksen kohdennusta verrataan. Allokointikriteerien osuvuus testataan käytännössä aluetasolla, ja siihen paneudutaan seuraavaksi.

Aineisto ja menetelmät

Kehittämisrahoituksen kohdentamisen uudistamiseksi tässä artikkelissa on muodostettu allokointimalli, jonka tarkoituksena on ottaa laajalaisemmin huomioon Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman tavoitteita osana kehittämisrahoituksen kohdentamista ELY-keskusalueille. Allokointimallin aiemmin käytettyä monipuolisempi kriteeristö kehittämisrahoituksen jakamiseksi ELY-keskusalueille tarjoaa objektiivista tukea päätöksenteon pohjaksi.

Kehittämisohjelman poliittisiin tavoitteisiin kytkeytyviä kriteereitä kartoitettiin kehittämisohjelmasta niin, että kriteerien valinnan taustalla huomioitiin paitsi kytkentä Manner-Suomen ohjelman tavoitteisiin myös mahdollisuus kuvata ja mitata allokointikriteerejä olemassa olevista paikatietoaineistoista. Aineiston saatavuuden ja politiikkaprioriteettien lisäksi muuttujien valinnassa huomioitiin aikaisemman rahoituskauden yritysrahoituksen tehokkuus sekä oikeudellisuuden periaatteet yritysrahoituksessa, joita on käytetty aikaisemmin EU:n maaseudun kehittämisrahoituksen allokoinnissa (SECC 2011). Tehokkuudella tarkoitetaan

tässä sitä, että kehittämisrahoitusta suunnataan sinne, missä se tuottaa suurimman vastineen.

Allokointikriteerit ja niiden muodostamisessa käytetyt aineistot

Manner-Suomen maaseudun 2014–2020 kehittämisohjelman tavoitteiden mukaan maaseutualueita on kehitettävä ja niiden elinkeinorakennetta on monipuolistettava alueellisesti tasapainoisesti (Manner-Suomen... 2020). Kehittämisohjelmassa korostetaan kehittämistoimenpiteinä elinkeinojen, kilpailukyvyn ja verkostoitumisen tärkeyttä osana paikallistalouksien kehittämistä. Erityisesti nähdään, että harvaan asutulla maaseudulla on kysyntää uudenlaiselle yrittäjyydelle ja palveluinnovaatioille. Yritystoimintaa tukevinä allokointikriteereinä käytetään yritystoimintaa mutta myös kehittämisohjelman aikaisen rahoituskauden yritysrahoituksen tehokkuutta työpaikkojen luomisessa. Kriteereiksi ei ole valittu tiettyjen alojen, esimerkiksi elintarviketeollisuuden tai metsätalouden, yritysten lukumäärää, koska maaseutualueet ovat elinkeinorakenteeltaan erilaisia ja toimialojen painotukset näissä vaihtelevat. Toimialojen huomioimattomuudella varmistetaan, että ei tueta polku-riippuvuutta, joka estäisi elinkeinorakenteen uudistumista ja monipuolistumista. Artikkelissa kehitettävän mallin allokointikriteerit on esitetty kootusti taulukossa 1.

Erillisinä tavoitteina Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa todetaan, että infrastruktuurin tulee mahdollistaa ja tukea yrittäjyyttä (Manner-Suomen... 2020). Kirjaus saa tukea tutkimuksista, sillä esimerkiksi toimivat tietoliikenneyhteydet ovat syrjäseutujen yrityksille saavutettavuuden kannalta oleellisia (Kurvinen ym. 2018). Myös peruspalvelujen, kuten koulujen ja julkisen liikenteen, saatavuus osaltaan määrittelee alueiden elinvoimaisuutta ja kehityksen mahdollisuuksia (Manner-Suomen... 2020). Näiden syiden perusteella tiestön kuntoa, valokuidun saatavuutta sekä koulujen ja bussipysäkkien saavutettavuutta käytetään mallissa allokointikriteereinä kehittämisrahoituksen jakamisessa ELY-keskusalueille.

Taulukko 1. Kehittämisrahoitukselle johdetut allokointikriteerit osa-alueittain.

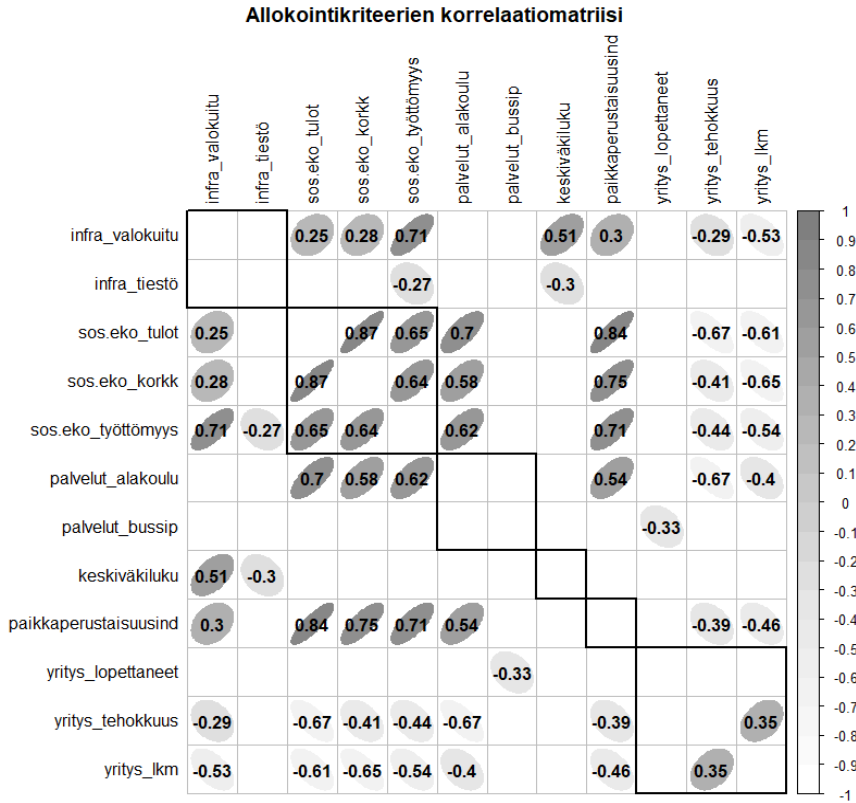
Osa-alue (lyhenne kuivissa)	Allokointikriteeri (lyhenne kuivissa)	Kuvaus	Lähtötieto	Tilasto- vuosi	Normeeraus
Infrstruktuuri (infra)	Valokuitu (infra_valokuitu)	Väestöosuus maaseutualueilla, joilla valokuitu ei ole saatavilla (%)	Traficom	2018	Tuetaan huonon saatavuuden alueita
	Tiestö (infra_tiestö)	Heikossa kunnossa olevan tiestön osuus maaseutualueiden tiestöstä (%)	Väylä	2019	Tuetaan huonon tiestön alueita
Sosio-ekonominen asema (sosioekonominen asema)	Keskitulot (sos.eko_tulot)	Maaseutualueiden keskitulot (€)	Maaseutu-indikaattorit	2017	Tuetaan alhaisten tulojen alueita
	Työttömyysaste (sos.eko_tyottomuus)	Maaseutualueiden työttömyysaste (%)	Maaseutu-indikaattorit	2017	Tuetaan korkean työttömyyden alueita
	Korkeasti koulutetut (sos.eko_korkk)	Maaseutualueiden koulutustaso mitattuna korkeasti koulutettujen osuudella (%)	Maaseutu-indikaattorit	2017	Tuetaan alhaisen koulutustason alueita
Keskiväkiluku (keskiväkiluku)	Keskiväkiluku (keskiväkiluku)	Maaseutualueiden keskiväkiluku suhteessa alueiden tilastoituun väkilukuun (%)	Luonnonvarakeskus	2017	Tuetaan alueiden käyttöä eli huomioidaan maaseutualueiden kausittainen käyttö ja ohjataan rahoitusta alueille, joilla on paljon kausiasutusta
Kehitystarve (tarve)	Paikkaperustaisen aluekehittämisen indeksi (paikkaperustaisuusind)	Paikkaperustaisen aluekehittämisen tarve mitattuna ELY-keskuksen alueella. Muuttuja perustuu Lukessa laskettuun paikkaperustaisen aluekehittämisen indeksiin (ks. Lehtonen 2015).	Luonnonvarakeskus	2014	Tuetaan alueita, joilla heikot kehitysedellytykset ja alhainen todennäköisyys työpaikkojen lukumäärän kasvulle
Palvelut (palvelut)	Alakoulut (palvelut_alakoulu)	Maaseutualueiden väestöosuus, joka asuu yli 5 km päässä alakoulusta (%)	Tilastokeskus	2019	Tuetaan alueita, joilla on huono saavutettavuus
	Bussipysäkit (palvelut_bussip)	Maaseutualueiden väestöosuus, joka asuu yli 5 km päässä bussipysäkestä (%)	Väylä	2019	Tuetaan alueita, joilla on huono saavutettavuus
Yritystoiminta (yritystoiminta)	Yritysten lukumäärä (yritys_lkm)	Yritysten lukumäärä suhteutettuna asukasluukuun	Maaseutu-indikaattorit	2016	Tuetaan alueita, joissa paljon yritysaktiivisuutta
	Yritysten tehokkuus (yritys_tehokkuus)	Myönnetty yritystuki euroina jokaista syntynyttä työpaikkaa kohden tuetuissa yrityksissä	Maaseutuvirasto, Verohallinto	2007–2013	Tuetaan tehokkaita eli vähän tukea/työpaikka saaneita alueita
	Tuetut lopettaneet (yritys_lopettaneet)	Yritystuesta suuntautunut lopettaneisiin yrityksiin (%)	Maaseutuvirasto, Verohallinto	2007–2013	Tuetaan alueita, joissa vähän lopettaneita

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman keskeisenä tavoitteena on myös vähentää ja ehkäistä sosiaalista eriarvoisuutta maaseudulla sekä taata riittävän korkea elintaso asuinpaikasta riippumatta (Manner-Suomen... 2020). Näiden tavoitteiden huomioimiseksi kehittämisrahoituksen allokointimallissa käytetään kriteereinä maaseutualueiden työttömyysastetta ja asukkaiden keskituloja. Molempia edellä mainittuja kriteereitä on aiemmin käytetty Serbiassa kehittämisrahoituksen allokoinnissa (Jovanović ym. 2012).

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa mainitaan myös alueellisten erojen ja tarpeiden tunnistaminen (Manner-Suomen... 2020). Tässä voidaan käyttää apuna paikkaperustaisen aluekehittämisen indeksiä, jonka avulla kehittämisvaroja voidaan kohdentaa niitä eniten tarvitseville maaseutualueille (ks. Lehtonen 2015). Paikkaperustaisen aluekehittämisen indeksi huomioi alueiden mahdollisuuden hyötyä lähi-alueiden työpaikkakehityksestä, mutta se huomioi myös alueellista kehitystä hidastavat tekijät. Indeksien käyttämistä allokointikriteerinä voidaan perustella sillä, että se korostaa aluekehittämisen tarvetta erityisesti kasvavien kaupunkialueiden työssäkäyntialueiden ulkopuolella sijaitsevilla maaseutualueilla.

Edellä lueteltujen lisäksi allokointikriteerinä kehittämisrahoituksen laskennassa käytetään maaseutualueiden keskiväkilukua (taulukko 1), joka kuvaa tilastoitua väkilukua paremmin alueen käyttöä ja huomioi osaltaan ihmisten monipaikkaisuutta (Alasalmi ym. 2020). Tutkimuksissa on tunnistettu, että monipaikkaisuuden merkitys joillekin Suomen alueille ja niiden elinvoimaisuudelle on huomattava (Pitkänen & Strandell 2018), mutta alueiden kehittämisessä se on ollut puutteellisesti noteerattu ilmiö. Se tulisikin ottaa nykyistä paremmin huomioon alueiden kehittämisessä ja palvelutuotannon suunnittelussa (Huovari ym. 2020).

Allokointikriteerien valinnassa pyrittiin kiinnittämään huomiota kriteerien ja niiden osa-alueiden välisiin korrelaatioihin, jotta kehittämisrahoituksen allokoinnissa eivät painottuisi samankaltaiset kriteerit, vaan rahoitus ohjautusi ELY-keskusalueille laajemmin erilaisten kriteerien määrittämänä. Korrelatiomatriisin perusteella edellä kuvattujen allokointikriteerien välillä on voimakkaita korrelaatioita (kuva 1). Tämän vuoksi allokointimallin yhteydessä on analysoitava kuuden osa-alueen välisiä korrelaatioita. Yksittäisten kriteerien välinen korrelaatio ei ole suuri ongelma, jos korreloivat kriteerit kuuluvat samaan osa-alueeseen,

Kuva 1. Allokointikriteerien korrelaatiomatriisi. Ellipsin värisävy kuvaa kriteerien välisten korrelaatioiden voimakkuutta ja sen muoto niiden suhteen välistä suuntaa. Matriisissa on esitetty vain tilastollisesti merkitsevät korrelaatiot.

koska osa-alueiden vaikutukset kehittämisrahoituksen allokointiin ELY-keskusalueille on vakioitu painotuksin. Osa-alueiden painotuksien vuoksi allokointikriteerien välisen korrelaation vaikutus on mallissa erilainen verrattuna vaikkapa regressiomallinnukseen, jossa esimerkiksi multikollineaarisuus aiheuttaa ongelmia regressiokertoimien luotettavuudelle.

Allokointikriteerien laskennassa keskityttiin ELY-keskusalueiden maaseutualueisiin hyödyntämällä kaupunki-maaseutuluokitusta, jossa maaseutualueet on jaettu neljään luokkaan: maaseudun paikalliskeskukset, kaupunkien läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. Luokitus pohjautuu paikkatietoihin väestöstä, työllisistä, saavutettavuudesta, maankäytön intensiteetistä ja rakennuksista, ja se on laskettu 250 metrin tilastoruutuihin (Helminen ym. 2014). Vaikka luokituksen

taustalla on paljon tietoa, se ei kuitenkaan sisällä kuvausta alueiden kehitystilasta tai -tarpeesta. Analyysissä käytettiin neliluokkaista versiota, koska rahoituskaudella 2014–2020 maaseudun kehittämisrahoitusta myönnettiin ELY-keskusalueiden maaseutualueiden väestöosuuksien perusteella.

Allokointikriteerien laskennassa käytettiin paikkatietomenetelmiä, jotta kriteerit voitiin laskea tarkasti ELY-keskusalueiden maaseutualueille. Yleisimpinä paikkatiedon työkaluina kriteerien laskennassa hyödynnettiin spatiaalista aineistojen yhdistämistä (*Spatial join*), mikä mahdollisti ELY-keskusalueiden liittämisen alueluokitusta sisältämättömiin paikkatietoaineistoihin. Alueluokitustietojen liittämisen jälkeen aineistojen käsittelyssä käytettiin ominaisuuskyselyjä, joiden avulla kriteereitä voitiin käsitellä ELY-keskusalueittain kaupunki-maaseutuluokituksessa.

Allokointimalli – kehittämisrahoituksen allokoinnin kehittäminen

Kehittämisrahoituksen jakaminen ELY-keskusalueille on tässä artikkelissa tehty tarkoitusta varten kehitetyllä allokoointimallilla, jossa erikseen määritetään maaseutuluokkien väestöosuuksien ja allokoointikriteerien painotukset osaksi kehittämisrahoituksen allokoointia. Laskennassa huomioitiin myös edellisten kausien toteuma luomalla rajoite kehittämisrahoituksen vähentymiselle, jotta muutokset eivät olisi alueille liian suuria. Kehittämisrahoituksen vähentymisen rajoitteeksi aikaisempaan rahoituskauteen verrattuna valittiin 25 % ohjelman kokonaisrahoituksesta.

Allokointimallissa maaseutuluokkien painotetut väestömäärät ($vaki_i$) laskettiin ELY-keskusalueelle i summaamalla yhteen painotuskertoimilla kerrotut maaseutuluokkien väkiluvut. Yhtälömuodossa tämä voidaan kirjoittaa seuraavasti:

$$vaki_i = harvap_i * vaki_{harva_i} + ydinp_i * vaki_{ydin_i} + klahp_i * vaki_{klah_i} + paikp_i * vaki_{paik_i} \quad (1)$$

jossa merkinnät $harvap_i$, $ydinp_i$, $klahp_i$ ja $paikp_i$ tarkoittavat maaseutuluokkien väestöosuuksien painotusta harvaan asutulla maaseudulla, ydinmaaseudulla, kaupunkien läheisellä maaseudulla ja maaseudun paikalliskeskuksissa ELY-keskusalueilla. Väestöosuuksien painotus vaihtelee laskennan mukaan välillä 0–1. Merkinnät $vaki_{harva_i}$, $vaki_{ydin_i}$, $vaki_{klah_i}$ ja $vaki_{paik_i}$ tarkoittavat näiden maaseutuluokkien väestömääriä

ELY-keskusalueilla. Painotetut väestöosuudet ELY-keskusalueilla ($vakip_i$) saatiin puolestaan laskettua väestömääristä seuraavasti:

$$vakip_i = \left(\frac{vaki_i}{\sum vaki_i} \right) * 100 \quad (2)$$

ELY-keskusalueiden kehittämisrahoitus ($vakirahoitus_i$) pohjautuen pelkäästään niiden maaseutuluokkien väestöosuuksiin laskettiin seuraavasti:

$$vakirahoitus_i = \left(\frac{vakip_i}{100} \right) * rahoitus \quad (3)$$

jossa merkintä *rahoitus* vastaa kehittämisohjelmasta myönnettyä kokonaisrahoitusta miljoonina euroina. Laskennassa käytetään rahoituskauden 2014–2020 suunniteltua rahoitusta, joka oli 580,5 miljoonaa euroa. Väestöosuuksilla allokoitua kehittämisrahoituksen jakoa käytetään yhtenä vertailukohtana arvioitaessa allokontikriteerien vaikutuksia ELY-keskusalueille myönnettävään kehittämisrahoitukseen.

Allokointikriteerit huomioiva kehittämisrahoituksen jakaminen ELY-keskusalueille tehtiin seuraavasti:

$$\begin{aligned} krahoitus_i = & (infrac * vakip_i * infra_i) + (sosekop * vakip_i * soseko_i) \\ & + (keskivakip * vakip_i * keskivaki_i) + (tarvep * vakip_i * tarve_i) \quad (4) \\ & + (palvelutp * vakip_i * palvelut_i) + (yritysp * vakip_i * yritys_i) \end{aligned}$$

jossa merkinnät *infrac*, *sosekop*, *keskivakip*, *tarvep*, *palvelutp* ja *yritysp* tarkoittavat infrastruktuuriin, sosieokonomiseen asemaan, keskiväkilukuun, paikkaperustaisen aluekehittämisen tarpeeseen, palvelujen saatavuuteen ja yritystoimintaan liittyvien allokontikriteerien osa-alueiden painoarvoja, jotka vaihtelevat välillä 0–1. Näitä painoarvoja vaihtelemalla voidaan painottaa eri tavoin allokontikriteerien osa-alueita ja tarkastella entä jos -skenaarioihin pohjautuvalla herkkyysanalyysillä, miten yksittäisten painoarvojen muuttaminen vaikuttaisi kehittämisrahoituksen allokontiin. Merkinnät *infra_i*, *soseko_i*, *keskivaki_i*, *tarve_i*, *palvelut_i* ja *yritys_i* tarkoittavat ELY-keskusalueiden maaseutualueiden arvoja allokontikriteerien osa-alueilla.

ELY-keskusalueiden painotetut rahoitusosuudet ($krahoitusp_i$) saatiin laskettua kehittämisrahoituksen määrästä seuraavasti:

$$krahoitusp_i = \left(\frac{krahoitus_i}{\sum krahoitus_i} \right) * 100 \quad (5)$$

Lopuksi ELY-keskusalueiden kehittämisrahoituksen (*krahoitus_i*) määrä laskettiin kertomalla rahoitusosuus rahoituksen kokonaismäärällä seuraavasti:

$$krahoitus_i = \left(\frac{krahoitusp_i}{100} \right) * rahoitus \quad (6)$$

Laskennassa allokontikriteereistä käytettiin normeerattuja [0,1] muuttujia, jotta muuttujien mitta-asteikkoerot eivät vaikuttaisi merkittävästi laskennassa. Normeeraus suoritettiin kaikille muuttujille (z_i) seuraavalla kaavalla:

$$z_i = \frac{x_i - \min(x)}{\max(x) - \min(x)} \quad (7)$$

jossa $x=(x_1, \dots, x_n)$ tarkoittavat normeerattavan muuttujan havaintoja. Normeeraukseen liittyvät muuttujien painotukset on esitetty taulukossa 1.

Kehittämisrahoituksen laskennan jälkeen *Pearsonin* korrelaatioanalyysillä tarkasteltiin osa-alueiden välistä yhteisvaihtelua, jotta voitiin välttää samankaltaisten osa-alueiden kertaantumista kehittämisrahoituksen allokoinnissa ELY-keskusalueille. Korrelaatioanalyysin perusteella allokontimallista jätettiin pois kehittämistarvetta kuvaava paikkaperustaisuusindeksi (kuva 1), koska sen allokoima rahoitus korreloi tilastollisesti merkitsevästi ELY-keskusalueiden sosioekonomisen aseman kanssa ($r=0,791$, p -arvo $<0,001$). Myös yritystoiminnan osa-alue korreloi voimakkaasti ELY-keskusalueiden sosioekonomista asemaa mittaavan osa-alueen kanssa, mutta tämä korrelaatio heikentyi, kun Uudenmaan ELY-keskusalue poistettiin korrelaatiotarkastelusta eikä korrelaatio ollut enää tilastollisesti merkitsevä ($r=-0,287$, p -arvo $0,318$). Siksi osa-aluetta ei poistettu allokontimallista. Myöskään muiden osa-alueiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä korrelaatioita, joten ne olivat mukana lopullisessa laskennassa.

Allokointikriteereihin pohjautuva kehittämisrahoituksen jako

Seuraavaksi tarkastellaan muutoksia kehittämisrahoituksen kohdentumisessa ELY-keskusalueille. Ensin luodaan katsaus muutoksiin, joihin vaihtoehtoisen allokontimallin käyttäminen ELY-keskusalueille johtaa.

Sen jälkeen tehdään herkkyystarkastelua laskennalle painottaen allokointikriteerien osa-alueita eri tavoin kehittämisrahoituksen jakamisessa.

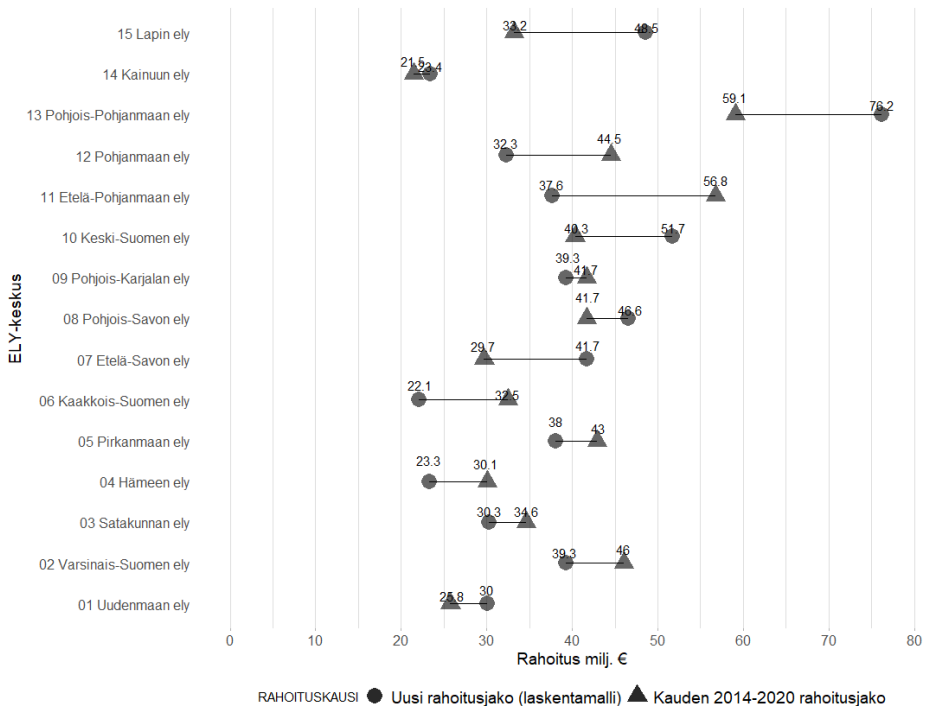
Allokointikriteereihin pohjautuvan allokointimallin tulokset ELY-keskusalueilla

Ensimmäisessä kehittämisrahoituksen allokoinnissa kehittämisrahoituksen jako ELY-keskusalueille perustuu maaseutualueiden ominaisuuksien lisäksi myös niiden väestöosuuksiin. Laskennassa on painotettu harvaan asutun maaseudun väestöä kertoimella 1,15, ydinmaaseudun ja maaseudun paikalliskeskusten väestöä kertoimella 1 ja kaupunkien läheisen maaseudun väestöä kertoimella 0,25, kuten vuosina 2014–2020 käynnissä olleella ohjelmakaudellakin. Allokointikriteereinä laskennassa käytetään edellä esiteltyjä viittä osa-aluetta: infrastruktuuri (valokuidun, tiestön kunto), sosioekonominen asema (työttömyysaste, tulotaso, korkea koulutusaste), alueen keskiväkiluku, palvelut (koulujen ja julkisen liikenteen saatavuus) ja yritystoiminta (ks. taulukko 1). Kaikkia näitä osa-alueita painotetaan samanarvoisesti siten, että jokaisen osa-alueen paino on 20 %.

Allokointikriteerit muuttavat kehittämisrahoituksen jakoa ELY-keskusalueille verrattuna rahoituskautteen 2014–2020, jolloin rahoituksen kohdentaminen perustui ainoastaan maaseutuluokkien väestöosuuksien painotuksiin. Allokointimallin käyttöönoton myötä kehittämisrahoituksen jakamisessa tapahtuisi isoja muutoksia. Kehittämisrahoituksen painopiste muuttuisi alueellisesti, koska yleisesti Itä- ja Pohjois-Suomen ELY-keskusalueilla kehittämisrahoituksen määrä kasvaisi, jos allokointikriteeristöä laajennettaisiin väestöosuuksien ja toteuman lisäksi kehittämisohjelman tavoitteisiin vastaavilla kriteereillä (kuva 2). Kehittämisrahoituksen määrä kasvaisi eniten Pohjois-Pohjanmaan (+17,1 milj. €), Lapin (+15,3 milj. €), Etelä-Savon (+11,9 milj. €) ja Keski-Suomen (+11,3 milj. €) ELY-keskusalueilla. Rahoituksen määrä kasvaisi myös Pohjois-Savossa, Uudellamaalla ja Kainuussa. Muilla ELY-keskusalueilla kehittämisrahoituksen määrä vähenisi. Eniten vähennystä tapahtuisi Etelä-Pohjanmaan (-17,1 milj. €), Pohjanmaan (-12,2 milj. €), Kaakkois-Suomen (-10,4 milj. €), Hämeen (-6,8 milj. €) ja Varsinais-Suomen (-6,7 milj. €) ELY-keskusalueilla.

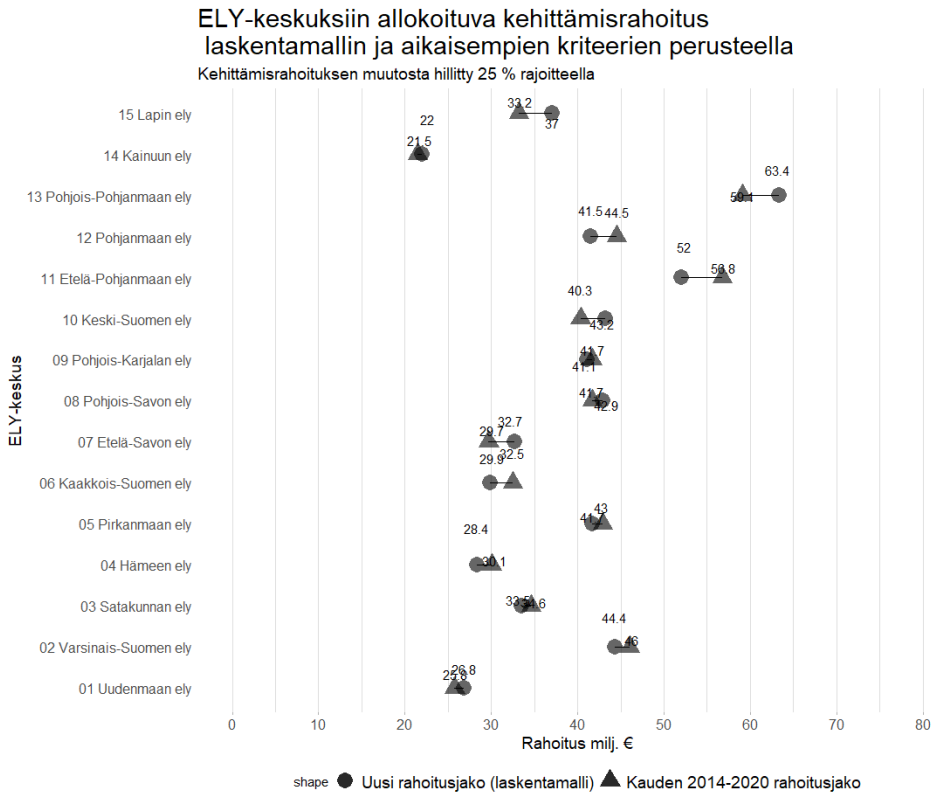
Suuret muutokset kehittämisrahoituksen määrässä viittaavat toisaalta aiemmin käytetyn allokointimallin kyvyttömyyteen huomioida alueiden välisiä kehityseroja, mutta toisaalta myös siihen, että kehittämisrahoituksen

ELY-keskuksiin allokoituva kehittämisrahoitus laskentamallin ja aikaisempien kriteerien perusteella

Kuva 2. Allokointimallin allokointikriteereillä ELY-keskuksiin allokoitu kehittämisrahoitus verrattuna rahoituskauden 2014–2020 kehittämisrahoitukseen (milj. €). Luvut ovat vertailtavissa, sillä molemmilla menetelmillä allokoitiin ELY-keskusalueille kehittämisrahaa 580,515 miljoonaa euroa.

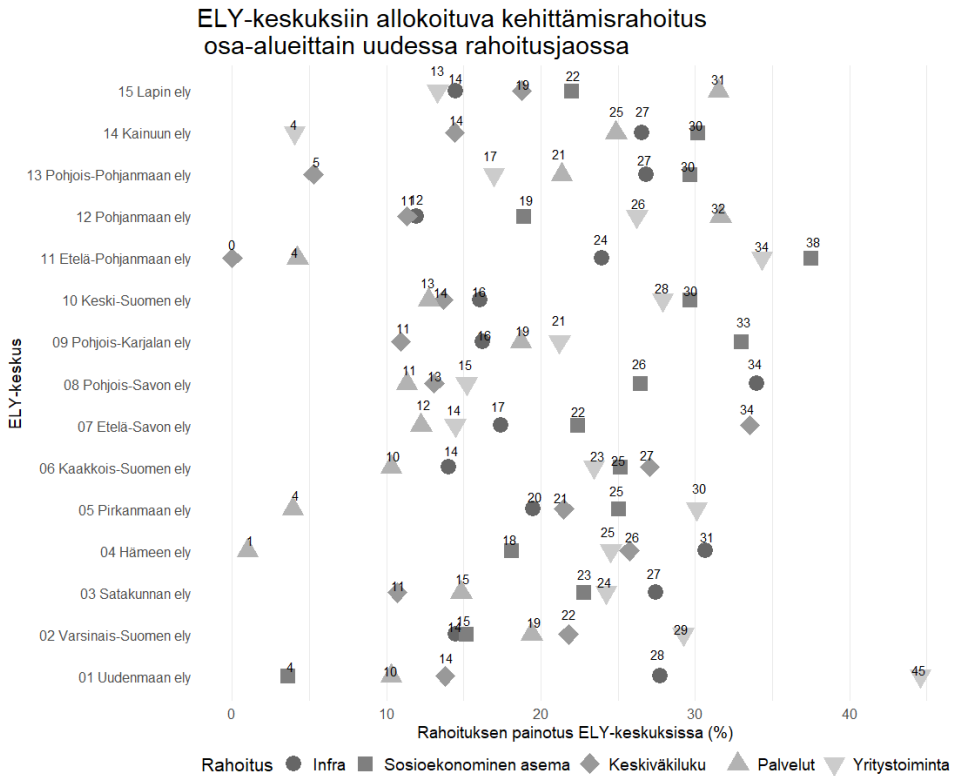
muutoksia olisi tarpeen pehmentää liian suurten muutosten välttämiseksi. Mahdollinen rajoite allokointimallissa voisi olla tarpeellinen myös siksi, että edellisen kauden kehittämisrahoituksen toteuma on vaikuttanut aikaisempina rahoituskausina yhtenä allokointikriteerinä. Rajoitteen vaikutukset kehittämisrahoituksen allokoinnin muutoksiin on havainnollistettu laskennassa (kuva 3), jossa ELY-keskusalueille on määritetty 25 %:n rajoite kehittämisrahoituksen uudelleen allokoinnille. Siten kehittämisrahoituksesta 75 % perustuu laskennassa aikaisempaan ELY-keskusalueelle kohdentuneeseen rahoitukseen. Rajoite lieventää rahoituksessa tapahtuvia muutoksia, ja esimerkiksi Pohjanmaan ELY-keskusalueella rahoituksen väheneminen olisi enää 3,0 miljoonaa euroa aikaisemman 12,2 miljoonan euron sijaan (kuva 3).

Kuva 3. Allokointimallin allokointikriteereillä ja 25 % rajoitteella ELY-keskuksiin allokoitu kehittämisrahoitus verrattuna rahoituskauden 2014–2020 kehittämisrahoitukseen (milj. €). Luvut ovat vertailtavissa, sillä molemmilla menetelmillä allokoitiin ELY-keskusalueille kehittämisrahaa 580,515 miljoonaa euroa.

Allokointimallin kriteerit huomioivat ELY-keskusalueiden erilaisuutta. Tämä havainnollistuu kuvasta 4, jossa on ositettu ELY-keskusalueille allokoitu kehittämisrahoitus osa-alueittain. Alueiden väliset erot ovat osa-alueittain suuret, ja siten kehittämisrahoituksen allokointi poikkeaa merkittävästi alueittain. Tämä todentaa sitä, että alueet ovat ominaisuuksiltaan ja kehittämistarpeiltaan varsin erilaisia, mikä puoltaisi allokointikriteerien käyttämistä kehittämisrahoituksen jaossa. Nykyinen allokointimenetelmä painottaa pelkästään alueiden väestösuuksia, mikä vaikeuttaa tasa-arvoista rahoituksen jakoa, koska eri osa-alueet ovat ELY-keskusalueilla kehittyneet hyvin eri tavoin.

Esimerkiksi Etelä-Savon ELY-keskusalueella keskiväkiluvun suuri vaihtelu on merkittävin allokointikriteeri, ja se määrittääkin yksin 34,0 %

Kuva 4. Allokointikriteerien osa-alueiden merkitys ELY-keskusten kehittämisrahoituksessa. Kuvassa rahoituksen painotus kertoo osa-alueen osuuden ELY-keskusalueelle kohdentuvasta kokonaisrahoituksesta.

alueelle allokoituvasta 41,7 miljoonan euron kehittämisrahoituksesta (kuva 4). Vastakohtana on Etelä-Pohjanmaan ELY-keskusalue, jossa keskväkiluvun vaihtelu vuoden aikana on hyvin vähäistä, eikä tämä kriteeri siten allokoiki kehittämisrahoitusta alueelle (kuva 4). Havaitut erot alueiden välillä tukevat paikkaperustaisen aluekehittämisen hyödyntämistä ja tietopohjan rikastamista osana kehittämisrahoituksen allokointia.

Herkkyystarkastelu: Allokointikriteerien painotukset muuttavat kehittämisrahoituksen jakoa

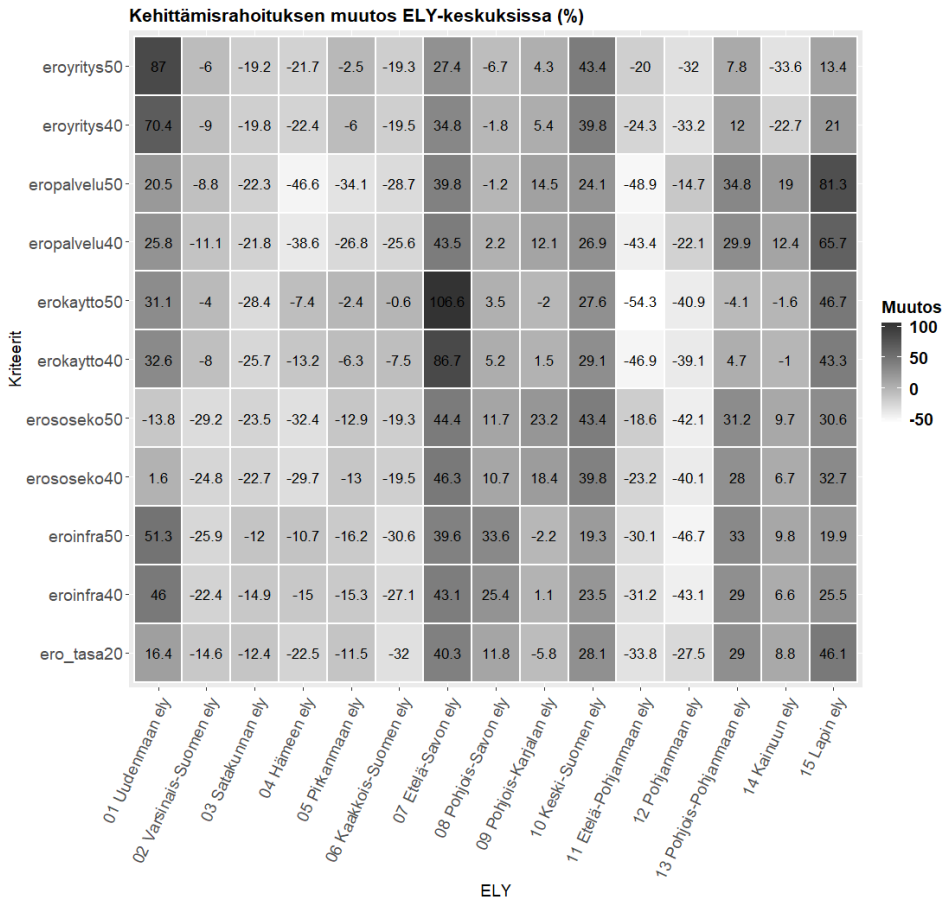
Allokointikriteerien painotukset vaikuttavat oleellisesti ELY-keskusalueiden kehittämisrahoitukseen ja niissä tapahtuviin muutoksiin verrattuna kauden 2014–2020 kehittämisrahoitukseen. Tätä on

havainnollistettu *entä jos* -laskentoihin pohjautuvassa herkkyysslaskennassa, jossa ELY-keskusalueille kohdentuva kehittämisrahoitus on laskettu kymmenellä allokointiskenaariolla sekä painotuksella, jossa kaikkia allokointikriteerien osa-alueita on painotettu samalla prosenttiosuudella (erotasa20). Herkkyystarkastelussa yhtä osa-aluetta on painotettu 40 % ja 50 %, jolloin kaikkia muita osa-alueita on painotettu 15 % ja 12,5 %.

Esimerkiksi kuvassa 5 rivi ”eroyritys40” kuvaa tuloksia allokointiskenaariosta, jossa yritystoiminnan osa-aluetta on painotettu 40 % rahoituksen jaossa. Tässä allokointiskenaariossa muita neljää osa-aluetta, infrastruktuuria, palveluita, käyttöä ja sosioekonomista asemaa, on painotettu kutakin 15 %. Väestöosuuksia on painotettu aikaisemman kauden 2014–2020 painotuksilla, eikä laskennassa ole rajoitettu kehittämisrahoituksen muutoksia ELY-keskusalueilla. Herkkyystarkastelun tuloksissa positiiviset arvot viittaavat kehittämisrahoituksen kokonaismäärän kasvuun ja negatiiviset arvot puolestaan vähentymiseen suhteessa vuosien 2014–2020 rahoituskauteen (kuva 5).

Herkkyystarkastelu osoittaa, että allokointikriteerejä käytettäessä kehittämisrahoituksen määrä kasvasi Etelä-Savon (keskiarvo *entä jos* -laskennassa +51,2 %), Lapin (+38,0 %), Uudenmaan (+35,2 %), Keski-Suomen (+31,7 %), Pohjois-Pohjanmaan (+20,6 %), Pohjois-Savon (+8,3 %), Pohjois-Karjalan (+7,6 %), ja Kainuun (+0,5 %) ELY-keskuksissa. Erityisen selvästi kehittämisrahoitus vähenisi Pohjanmaan (-35,4 %) ja Etelä-Pohjanmaan (-34,1 %) ELY-keskuksissa, joissa korkea kehittämisrahoituksen määrä on perustunut aikaisempaan toteumaan. Edellä lueteltuihin alueisiin verrattuna suhteellisesti vähemmän rahoitus pieneni Hämeen (-23,8 %), Satakunnan (-21,0 %), Kaakkois-Suomen (-19,8 %), Varsinais-Suomen (-14,9 %) ja Pirkanmaan (-13,5 %) ELY-keskuksien alueilla.

Entä jos -laskentoihin pohjautuneet kymmenen skenaariota osoittavat kehittämisrahoituksen allokointikriteerien muutosten voivan johtaa isoihinkin muutoksiin ELY-keskusalueiden rahoituksissa, jos kehittämisrahoitusta aletaan jakaa alueille tässä artikkelissa kehitetyillä allokointikriteereillä. Toisaalta nämä muutokset havainnollistavat, että rahoituskaudella 2014–2020 käytetty jako tunnistaa huonosti alueiden kehityseroja, mutta toisaalta ne nostavat esille myös tarpeen pohtia kehittämisrahoituksen yhtäkkisen muutoksen lieventämistä.

Kuva 5. Kehittämärahoituksen muutokset allokointiskenaarioissa suhteutettuna kauden 2014–2020 toteutuneeseen kehittämärahoitukseen (%).

Keskustelu ja johtopäätökset

Politiikkatoimilta edellytetään yhteiskunnassa yhä parempaa tehokkuutta ja osuvuutta (Aalto ym. 2020). Samalla toimien pitäisi olla johdonmukaisia, ymmärrettäviä ja toteutustavaltaan läpinäkyviä. Tutkittua tietoa tulisi myös käyttää nykyistä enemmän päätöksenteon perustana parantamaan sen vaikuttavuutta (Kujala ym. 2019). Tässä artikkelissa on arvioitu Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman kehittämishankkeiden alueellisten allokointikriteerien nykyistä käytäntöä suhteessa ohjelman tavoitteisiin sekä kehitetty allokointimalli, jolla resurssien jaon osuvuutta ja kytkentää ohjelman tavoitteisiin voidaan parantaa.

Maaseudun kehittämisohjelman yhtenä tavoitteena tulisi olla kehityserojen pienentäminen kohdentamalla rahoitusta sitä eniten tarvitseville alueille. Vuosien 2014–2020 rahoituskautta tarkasteltaessa voidaan kuitenkin puhua tämän tavoitteen osalta aluesokeudesta, sillä ohjelman tavoitteet eivät kytkeydy maaseutualueiden ominaisuuksiin kehittämisrahoituksen jakamisessa ELY-keskusalueille. Kehittämisen näkökulmasta maaseutualueita ei ole osuvaa nähdä yhtenä homogeenisena alueena eikä erillisinä vyöhykkeinä kaupunkialueiden ulkopuolella, sillä Suomen maaseutuun kuuluu hyvin erityyppisiä alueita (Helminen ym. 2014).

Osa maaseutualueista on selkeässä toiminnallisessa yhteydessä kaupunkialueisiin ja keskuksiin, osa taas sijaitsee liian kaukana päästäkseen osaksi ”keskusten imua” ja hyötyäkseen siten kaupunkialueiden kehityksestä (esim. Tervo 2010). Maaseutualueiden erilaisuus korostaakin strategiateksteissä tunnistetun kokonaisvaltaisen ja paikkaperustaisen maaseudun kehittämisen merkitystä. Artikkelissa havaitut tulokset kannustavat näiden ajatusten kytkemistä nykyistä tiiviimmin osaksi kehittämisrahoituksen jakoa ELY-keskusalueille, sillä allokontikriteerien osaluueiden merkitykset vaihtelivat alueilla suuresti.

Suomessa tietoa ja tietojohdantamista on hyödynnetty vain vähän politiikka-toimien alueellisessa kohdentamisessa, vaikka meillä on kansainvälises-tikin korkeatasoiset tilastot ja paljon avointa tietoa helposti saatavilla. Tiedolla johtaminen voisi olla siten kustannustehokasta mutta myös selkeälinjaista, sillä se perustuu oletuksien ja mielikuvien sijasta konkreettisiin havaintoihin (Tuomisto ym. 2017). Objektiiivinen tieto myös lisää politiikan, myös maaseutupolitiikan, vaikuttavuutta, jos päätöksentekoa varten pystytään kokoamaan yhteen monimuotoista tietoa ja asiantunte-musta (Hellström ym. 2019).

Tässä artikkelissa käytetty paikkatietokanta mahdollisti maaseutualueiden kehitystilanteen kytkemisen osaksi kehittämisrahoituksen kohdentamista sekä antoi myös objektiiivisen kuvan maaseutualueiden kehityksen tilasta eri ELY-keskusalueilla. Objektiiivisten allokontikriteerien myötä rahoituksen läpinäkyvyys ja tarveperäisyys nousevat paremmin esille, vaikka päättäjien vastuulla onkin lopulta se, mihin asioihin ja minkä tyyppisille maaseutualueille kehittämisrahoitusta painotetaan.

Artikkelissa tehdyt havainnot osoittavat, että valittavat allokontikriteerit muuttaisivat kehittämisrahoituksen jaon alueellista painopistettä, mutta toisaalta ne paljastivat, että nykyisen kaltaista kehittämisrahoituksen

jakosuhdetta ELY-keskusalueille on vaikea perustella ainakaan aineistolähtöisesti. Myös herkkyystarkastelussa erot kehittämisrahoituksen kohdentumisessa olivat merkittäviä, mikä tarkoittaa, että mikäli allokointikriteeristöä uudistetaan, ELY-keskusalueet jakautuvat muutosten myötä väistämättä voittajiin ja häviäjiin.

Maaseutualueiden ominaisuuksien heterogeenisyyden takia muutokset kehittämisrahoituksen allokoinnissa vaihtelivat ELY-keskusalueilla. Tämä kuvastaa osaltaan allokointikriteerien valinnan poliittista merkitystä. Ei ole olemassa yhtä objektiivista painotustapaa kriteereille, vaan niiden muotoilu edellyttää arvojen ja tavoitteiden asettamista haluttavuusjärjestykseen. Tutkimustieto antaa harvoin sellaisenaan selkeitä päätösvaihtoehtoja tai yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua, vaan sitä pitää soveltaa ja tulkita oikealla tavalla (Tuomisto ym. 2017; Hellström ym. 2019).

Esimerkiksi muutokset väestöllisten tai taloudellisten muuttajien painotuksissa voivat muuttaa rahoituksen alueellista kohdentumista merkittävästikin. Allokointikriteerien hyödyksi on todettava, että ne tekevät prosessista läpinäkyvämmän ja tavoitteellistavat kehittämisrahoituksen allokointia. Ne voivat myös vähentää konflikteja ELY-keskusalueiden välillä, vaikka kriteerit eivät yksistään välttämättä takaa jaon oikeellisuutta. Allokointikriteerien mahdollistava muutos olisi kuitenkin merkittävä, sillä ELY-keskusalueille kohdentuvan rahoituksen määrän sijaan poliittinen päätöksenteko kohdistuisi pääosin allokointikriteerien valintaan ja niiden välisiin painotuksiin. Tavoitteellisuuden korostuminen kohdentamisessa on tulevaisuudessa tärkeää, koska on oletettavaa, että kehittämisrahoituksen määrä pienenee merkittävästi.

Artikkelissa kuvattu tilastollis-spatiaalinen analyysi merkitsee potentiaalisesti uudenlaista politiikkakulttuuria (maaseutu)alueiden kehittämisessä, mutta se nostaa esille myös useita kysymyksiä maaseudun kehittämisohjelman kehittämiseksi. Miten valmiita ollaan kohdentamaan kehittämisrahoitusta sinne, missä niiden vaikuttavuus nyt asetettujen tavoitteiden ja niitä kuvaavien, aiempaa yksityiskohtaisempien ja objektiivisempien indikaattorien varassa olisi suurin? Miten suuriin kertaluonteisiin muutoksiin kehittämisrahoituksen jakamisessa on mahdollista tai järkevää ryhtyä? Ovatko nykyistä kehittämisrahoituksen allokointia ohjanneet myös jotkin muut tarpeelliset, mutta eksplikoimatta jääneet näkökohdat?

Vaikka kehittämisrahat jaettaisiin ELY-keskusalueille nykyistä objektiivisempien, yksityiskohtaisempien ja läpinäkyvämpien kriteerien pohjalta, käytettäisiinkö näillä mittareilla osoitetut varat jakoa ohjanneella logiikalla? Tuoreessa selvityksessä (Voutilainen ym. 2022) Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman valintakriteerien toimivuudesta ehdotetaan, että päätöksentekokriteerejä tulisi tarkentaa, jotta ohjelman tavoitteita toteuttavat hakemukset voitaisiin tunnistaa paremmin siinä nimenomaisessa alueellisessa ja paikallisessa kontekstissa, jossa niitä ehdotetaan. Päätöksentekijät kokivat, ettei ohjelman varsinaista tavoitetta, maaseudun kehitystä, pystytty päätöstilanteessa painottamaan riittävästi, koska sille ei ole ollut selkeitä kriteerejä – sama ongelma koettiin ilmasto- ja ympäristötavoitteen konkretisoimisessa yritys- ja kehittämishankerahoituksista päätettäessä. Kriteereillä ja niiden painotuksilla on paljon merkitystä ohjelman osuvalle ja tavoitteelliselle toimeenpanolle.

Avoimiksi jäävien kysymyksien lisäksi on muistettava, että yksittäisten kriteerien käyttäminen kehittämisrahoituksen allokoinnissa on aina kompromissi erillisten ja kilpailevien vaatimusten kesken. Vaikka yhtään käytetyistä indikaattoreista ei voi pitää täydellisenä, ne voivat kuitenkin käytännössä edustaa riittävän vankkoja ja poliittisesti hyväksyttäviä kriteereitä kehittämisrahoituksen allokointiin. Tulevaisuudessa olisi kuitenkin tärkeää pyrkiä parantamaan indikaattoreita siten, että kehittämisrahoituksen politik Kavanaugh vaikutus sekä tulevaisuuden kehittämistarpeet voitaisiin huomioida nykyistä paremmin sen kohdentamisessa.

Muutosten merkitys tulisi jälkikäteen arvioida vaikutusarvioinnilla. Tässä artikkelissa kehitetty allokointimalli perustui staattiseen tietoon alueiden tilasta, mutta tulevaisuudessa tulisi pyrkiä dynaamisempaan allokointiin, jossa myös alueiden kehityssuunnat vaikuttaisivat ELY-keskusaluiden rahoitukseen. Kehittämisrahoituksen allokoinnissa on jatkuvasti kriittisesti tarkasteltava allokoinnin perusteita, jotta ne kuvaisivat mahdollisimman monipuolisesti ja puolueettomasti alueellisen kehityksen tilaa ja liittyisivät kehittämisohjelman tavoitteisiin.

Kiitokset

Haluamme kiittää käsikirjoituksen arvioijia arvokkaasta palautteesta arviointiprosessin aikana.

Kirjallisuus

- A long-term vision for the EU's rural areas 2021. Building the future of rural areas together. European Commission. Saatavissa: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/long-term-vision-rural-areas_en [Viitattu 24.4.2022.]
- Aalto, A., I. Ahola, J. Hytönen, M. Paavonen, O. Palmén, J. Pääkkönen & V. Tamminen 2020. Suomen julkisen talouden kestävyys. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:59. Valtiovarainministeriö, Helsinki.
- Alasalmi, J., H. Busk, V. Holappa, J. Huovari, V. Härmälä, O. Kotavaara, O. Lehtonen, T. Muilu, J. Rusanen & H. Vihinen 2020. Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Barca, F. 2009. An agenda for a reformed cohesion policy: a place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. Independent report prepared at the request of the European Commissioner for regional policy. European Commission, Brussels.
- Barca, F., P. McCann, & A. Rodríguez-Pose 2012. The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches. *Journal of Regional Science* 52:1, 134–152. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2011.00756.x>
- Bodenstein, T. & A. Kemmerling 2012. Ripples in a rising tide: why some EU regions receive more structural funds than others. *European Integration Online Papers* 16:1, 1–24.
- Bouvet, F. & S. Dall'érba 2010. European regional structural funds: how large is the influence of politics on the allocation process? *Journal of Common Market Studies* 48:3, 501–528. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02062.x>
- Camaioni, B., R. Esposti, A. Lobianco, F. Pagliacci & S. Franco 2013. How rural is the EU RDP? An analysis through spatial fund allocation. *Bio-based and Applied Economics* 2:3, 277–300. <https://doi.org/10.13128/BAE-13092>
- Cork 2.0 2016. Declaration: A better life in rural areas. Saatavissa: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/cork-declaration_en.pdf [Viitattu 1.11.2020.]
- De Toni, A. P. Di Martino & T. Dax 2021. Location matters: Are science and policy arenas facing the Inner Peripheries challenges in EU? *Land Use Policy* 100, article 105111. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.105111>
- Eskelinen, H. 2016. Paikkaperustainen kehittäminen – Suomi isossa kuvassa. Teoksessa Luoto, I., M. Kattilakoski & P. Backa (toim.). Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Helsinki. 47–56.
- ENDR. European Network for Rural Development 2019. Priority & focus area summaries. Saatavissa: https://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/rural-development-policy-figures/priority-focus-area-summaries_en [Viitattu 1.11.2020.]
- Fragnelli, V. & E. Kiryluk-Dryjska 2019. Rationing methods for allocating the European Union's rural development funds in Poland. *Economia Politica* 36:1, 295–322. <https://doi.org/10.1007/s40888-018-00140-6>
- Galluzzo, N. 2016. Role of financial subsidies allocated by the cap towards Slovenian farmers. Association of Geographical and Economical Studies in Rural Area. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development 16:3, 50–63.

- Hellström, E., J. Hakapää, H.-P. Ikäheimo, J. Lehtomäki & M. Saari 2019. Tiedonkäytön tulevaisuus yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Sitra. Saatavissa: <https://media.sitra.fi/2019/09/18144048/tiedonkayton-tulevaisuus-yhteiskunnallisessa-paatoksenteossa.pdf> [Viitattu 3.12.2020]
- Helminen, V., K. Nurmio, A. Rehunen, M. Ristimäki, K. Oinonen, M. Tiitu, O. Kotavaara, H. Antikainen & J. Rusanen 2014. Kaupunki-maaseutu-alueuudistus. Paikkatietoihin perustuvan alueuudistuksen muodostamisperiaatteet. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/135861>
- Huovari, J., H. Vihinen, O. Kotavaara & V. Härmälä 2020. Monipaikkaisuuden tunnistaminen muuttaa väestö- ja aluekehityksen kuvan Suomessa: Näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisen päätöksenteon tueksi. Policy Brief 7/2020. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, Helsinki.
- Jovanović, A., D. Vukovic & N. Zakic 2012. Allocation problems of institutional support for regional development financing in Serbia. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/290550996_Allocation_problems_of_institutional_support_for_regional_development_financing_in_Serbia [Viitattu 1.11.2020.]
- Kettunen, P. & M. Kull 2016. Valtion ja paikallishallinnon jännitteinen suhde. Teoksessa Luoto, I., M. Kattilakoski & P. Backa (toim.). Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Helsinki. 73–86.
- Kirylyk-Dryjska, E. 2014. Fair division approach for the European Union's structural policy budget allocation: an application study. *Group Decision and Negotiation* 23:3, 597–615. <https://doi.org/10.1007/s10726-013-9346-6>
- Kirylyk-Dryjska, E. 2018. Application of a fair-division algorithm to EU rural development funds allocation in Poland. *Intercathedra* 34:1, 21–28.
- Kuhmonen, T., K. Kumpulainen, O. Lehtonen, I. Luoto, J. Lyytimäki, A.-L. Matthies, S. Moisio, H. Sinevaara-Niskanen, J. Teräs & H. Vihinen 2020. Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi. Saatavissa: https://www.maaseutupolitiikka.fi/uploads/MANE-raportit/Maaseutupolitiikka-kokohjelma-2021_27-strategia_LUONNOS.pdf [Viitattu 1.11.2020.]
- Kujala, P., I. Luoto & S. Virkkala 2019. Yrittäjyyden edistäminen maaseutuhallinnossa-paikkasokeaa, paikkatietoista ja paikkakeskeistä kehittämistä. *Maaseudun Uusi Aika* 27:3, 7–24.
- Kurvinen, A., A. Jolkkonen & V. Lemponen 2018. Verkosta vauhtia: valokuituverkot ja digitalisaatio työn, yritystoiminnan ja opiskelun mahdollistajina maaseudulla. Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Lehtonen, O. 2015. Paikkaperustaisen aluekehittämisen indeksi: Askelia kohti erilaistavaa aluekehittämistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:1, 19–45.
- Lehtonen, O. & T. Muilu 2016. Paikallisesta kehittämistarpeesta kriteeri paikkaperustaisen aluekehittämisen kohdentamiselle? Teoksessa Luoto, I., M. Kattilakoski & P. Backa (toim.). Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. 109–128.
- Lehtonen, O. & M. Tykkyläinen 2013. Selittävätkö hyvinvointierot odotettua alaisempaa poismuuttoa eräiltä korkean työttömyyden alueilta? *Yhteiskuntapolitiikka* 78:2, 139–155.
- Luoto, I. & S. Virkkala 2017. Paikkaperustainen aluekehittäminen strategisena ohjenuorana. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, TEM raportteja 2/2017. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.

- Mahdollisuuksien maaseutu: maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014. Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmä 15.3.2014. Saatavissa: <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Mahdollisuuksien+maaseutu+25022014.pdf/639dd068-2325-45b7-8354-c2b85d51372c/Mahdollisuuksien+maaseutu+25022014.pdf?version=1.0&t=1465460182000> [Viitattu 26.5.2019.]
- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2020. Ohjelma-asiakirja. Saatavissa: <https://www.maaseutu.fi/maaseutuverkosto/maaseutuohjelma> [Viitattu 1.3.2020.]
- Noguera, J., M. Ortega-Reig, H. del Alcázar, A. Copus, A. Berlina, J. Moodie, ym. 2017. PROFECY - Processes, Features and Cycles of Inner Peripheries in Europe (Inner Peripheries: National territories facing challenges of access to services of general interest) (Final Report, Version 07/12/2017). Saatavissa: <https://www.espon.eu/inner-peripheries> [Viitattu 24.4.2022.]
- Partridge, M. & D. Rickman 2008. Distance from urban agglomeration economies and rural poverty. *Journal of Regional Science* 48:2, 285–310. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2008.00552.x>
- Pietarinen, M. 2012. Yritystukiselvitys. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 7/2012. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Pitkänen, K. & A. Strandell 2018. Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys: Maaseutuja tulevaisuudessa. Maaseutupoliitiikan 30-vuotisjuhlanumero. *Maaseudun Uusi Aika* 26:2–3, 6–23.
- SECC 2011. Impact assessment common agricultural policy towards 2020 - Annex IV. Saatavissa: https://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/ia_carried_out/docs/ia_2011/sec_2011_1153_en.pdf [Viitattu 14.10.2020.]
- Solís-Baltodano, M.-J., J.-M. Giménez-Gómez & J. E. Peris 2021. Distributing the European structural and investment funds from a conflicting claims approach. *Review of Regional Research*.
- Syrjäisen maaseudun teemaryhmä 1998. Syrjäisen maaseudun kehittäminen. Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmä, Helsinki.
- Tervo, H. 2010. Cities, hinterlands and agglomeration shadows: Spatial developments in Finland during 1880–2004. *Explorations in Economic History* 47:4, 476–486. <https://doi.org/10.1016/j.eeh.2010.05.002>
- Tervo, H., V. Helminen, A. Rehunen & T. Tohmo 2018. Onko urbanisaatio maaseudun turma? Kaupunkien väestönkasvun vaikutukset erityyppisen maaseudun väestökehitykseen Suomessa ajanjaksolla 1990–2015. *Yhteiskuntapolitiikka* 83:2, 258–271.
- Tonts, M., P. Plummer & N. Argent 2014. Path dependence, resilience and the evolution of new rural economies: Perspectives from rural Western Australia. *Journal of Rural Studies* 36, 362–375. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.04.001>
- Tuomisto, J., R. Muurinen, J.-M. Paavola, A. Asikainen, T. Ropponen & J. Nissilä 2017. Tiedon sitominen päätöksentekoon. Valtioneuvoston kansia, Helsinki.
- U.S Congress 1971. Committee on Agriculture and Forestry. U.S. Govt. Print. Off., Washington.
- Vihinen, H., O. Voutilainen & T. Muilu (toim.) (2019). Maaseutuohjelma 2014–2020: aluetalouteen ja työllisyyteen liittyvien toimenpiteiden arviointi. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Vihinen, H., O. Voutilainen & T. Muilu (toim.) 2019. Maaseutuohjelma 2014–2020: aluetalouteen ja työllisyyteen liittyvien toimenpiteiden arviointi. Luonnonvarakeskus, Helsinki.

EMMI SALMIVUORI
YTM, väitöskirjatutkija
Itä-Suomen yliopisto

Tutkimuskirjallisuuden tarjoamia määritelmiä ja tulkintoja alueiden elinvoimasta sekä maaseudun elinvoimaisuustekijöistä

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119797>

Aluetutkimuksessa ja -politiikassa alueiden elinvoimalla usein viitataan alueiden talouden elinvoimaan tai taloudelliseen elinkelpoisuuteen. Suomessa elinvoiman käsitteellä on ollut vahva sidos kuntiin ja kuntatalouteen. Maaseutualueiden taloudellinen kasvu ja kilpailukyky on kuitenkin usein rajoittunutta, jolloin elinvoiman käsitteen käyttö ja tulkinta taloudellisen kasvun ja kilpailukyvyn kautta ei aina ole käytännön aluekehitystoimissa ongelmattonta. Elinvoiman käsite on taloudelliselta asemaltaan heikompien alueiden kehitystä käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa saanut laajempia sosiaalisia, ekonomisia, kulttuurisia ja ekologisia kytköksiä sisältäviä tulkintoja ja ulottuvuuksia, joissa painopiste yhä useammin on aluetaloutta ja elinkeinoelämää laajemmassa alueisiin sitoutuneessa potentiaalissa sekä koetussa ”laadussa” ja houkuttelevuudessa ihmiselämän ja -toiminnan ympäristönä. Tämä toisaalta monimutkaistaa käsitteen käyttöä, mutta voi toisaalta tarjota mahdollisuuden entistä laajemmalle perspektiiville alueiden vetovoimaisuuteen vaikuttavien paikkasidonnaisten tekijöiden säilyttämisen ja edistämisen suhteen käytännön aluekehitystoimissa.

Asiasanat: elinvoimaisuus, aluekehitys, aluetutkimus, maaseutu

Elinvoima on ajankohtainen ja tiheästi käytetty termi maaseudun kehittämiseen liittyvissä asiayhteyksissä, ja sillä on pitkä historia suomalaisissa maaseudun aluekehitysohjelmissa: jo ensimmäisessä maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa vuodelta 1991 ”maaseudun elinvoimaistaminen” on mainittu yhdeksi maaseutupolitiikan tehtäväksi (Uusitalo 2002, 70), ja tuoreimmassa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa (MMM 2021) ”kilpailukyvyyn ja elinvoiman vahvistaminen” on yksi ohjelman muodostavista viidestä teemasta. Vaikka elinvoimaa ei aluekehitysohjelmissa yleensä ole suoraan määritelty, on se niissä usein yhdistetty alueiden taloudelliseen kilpailukykyyn sekä yrittäjyyden ja elinkeinotoiminnan edistämiseen: myös tuorein maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma yhdistää elinvoimateemassaan elinvoiman ennen kaikkea osaamiseen ja taloudelliseen kilpailukykyyn sekä yrittäjyyden ja yrittämisen edellytyksiin (MMM 2021, 36–44).

Elinvoiman käsitteen vahva sidos aluetalouteen ja elinkeinotoimintaan politiikkaohjelmissa juontanee juurensa kuntiin ja kuntatalouteen, joihin ”elinvoima” on aluekehitysyhteyksissä Suomessa perinteisesti yhdistetty. Kuntaliitto ja Kunnallisalan kehittämissätiö ovatkin Suomessa aktiivisesti osallistuneet käsitteen määrittelyyn ja elinvoiman merkityksestä aluekehityksessä käytävään keskusteluun kuntien elinvoimaisuutta käsittelevillä julkaisuillaan (esim. Sallinen ym. 2012; Jauhiainen & Huovari 2013; Paananen ym. 2014; Pyykkölä & Vuorensola 2018; Vuorento ym. 2019). Elinvoiman ja kuntien välinen suhde puolestaan perustuu Suomen Kuntalakiin, joka ”edistää kunnan toiminnan suunnitelmallisuutta ja taloudellista kestävyyttä” samalla, kun se edellyttää kuntien ”edistävän asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestävän asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla” (Kuntalaki 410/2015).

Elinvoiman suoraviivainen yhdistäminen kuntien talouteen ei maaseudun kontekstissa kuitenkaan ole aina aivan ongelmatonta, sillä kunnan taloudellisen kestävyuden tavoittelu samalla asukkaiden hyvinvointia ja alueen elinvoimaa edistäen voi olla haasteellista erityisesti taantuvilla maaseutukunnilla. Tähän on haettu ratkaisua kuntauudistuksesta, jolla ”pyritään turvaamaan kuntien elinvoimaisuus ja toimintakyky”, mutta samalla haasteet, kuten osattomuuden riski, välimatkojen kasvaminen ja palveluiden saatavuuden heikkeneminen maaseudulla, lisääntyvät (TEM 2014, 22), kun taloudellista elinkelpoisuuttaan varjelevat kunnat pyrkivät

pitämään tilinpäätöksensä riittävän kohtuullisella tasolla esimerkiksi palveluverkkoaan karsimalla.

”Elinvoimaisuuden turvaamiseen” tähtäävillä toimenpiteillä voi tällöin olla käänteisenä seurauksena alueen elinvoiman heikkeneminen: Lehtosen (2021) tuore tutkimus osoitti, että maaseudun kouluverkoston karsiminen ja kyläkoulujen lakkauttamiset heikentävät maaseutualueiden veto- ja pitovoimaisuutta ja kiihdyttävät erityisesti lapsiperheiden ja nuoren väestön poismuuttoa näiltä alueilta. Thomson ja Hertz (2018) ovat Kanadaa koskevassa tutkimuksessaan osoittaneet, että maaseudun koulut tarjoavat alueen asukkaille arvokkaiksi koettujen lähipalveluiden lisäksi merkittäviä alueeseen sitouttavia yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksen mahdollisuuksia, jotka menetetään, jos kouluja lakkautetaan. Aluehallinnollisten kokonaisuuksien taloudellista elinkelpoisuutta saatetaan siis pyrkiä varmistamaan tai edistämään alueen tai sen osaluueiden elinvoimaisuuden kustannuksella karsimalla kuluja myös sellaisista asioista, jotka tuottavat ja ylläpitävät alueellista lisäarvoa alueen asukkaille ja potentiaalisille uusille asukkaille. Lieneekin aiheellista pohtia, missä määrin ja millä tavoin kuntien toimintakyvyn ja taloudellisen kestävyuden ylläpitäminen ja alueen ”elinvoimaisuus” suhteutuvat toisiinsa – taloudellinen elinkelpoisuus ei aina ole sama asia kuin alueen elinvoimaisuus.

Koronapandemia tuotti uusia haasteita elinvoiman perinteiselle suoraviivaiselle yhdistämiselle aluetalouden elinkelpoisuuteen sekä elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edistämiseen: uusin maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma nostaa esille pandemian seurauksena voimakkaasti lisääntyneen monipaikkaisuuden ja paikkariippumattomuuden ja niiden mahdollisen vaikutuksen alueiden elinvoimaan (MMM 2021, 12–13). Paikkariippumattoman työn, koulutuksen ja kaupankäynnin mahdollisuuksien lisääntyminen ja mahdollinen vakiintuminen voivat vähentää työn, toimeentulon ja opiskelun merkityksiä ihmisiä tiettyyn fyysiseen paikkaan sitouttavina tekijöinä. Ne eivät näin välttämättä enää ohjaile ihmisten muutto- ja sijoittumispäätöksiä tulevaisuudessa yhtä voimallisesti kuin tähän asti.

Samalla kestävyyskriisi ja sen ratkaisemiseen tähtäävä politiikka voivat tuottaa paineita aluekehityksellekin, samoin kuin kestävyyskriisin mahdollisesti aiheuttamat muutokset yhteiskunnan ja yksilöiden arvoissa ja ihanteissa (MMM 2021, 12–13). Tämä kaikki voi monimutkaistaa muun muassa yritysten alueellisen kilpailukyvyn muodostumista. Uusin

maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma tarjoaakin perinteistä laaja-alaisemman lähestymistavan elinvoiman käsitteelle nostamalla ”ihmisten koetun hyvinvoinnin ja kokemuksen hyvästä elämästä” sekä kestävän kehityksen ulottuvuudet elinvoiman yhteyteen supistuvien alueiden sopeutumista käsittelevissä toimenpide-ehdotuksissa (MMM 2021, 43–44).

Elinvoimatermin käyttö ja käytännön tulkinnat eivät siis aina ole käytännön aluekehitystoimissa ongelmattomia. Jotta käsitteen käytännön tulkintoihin liittyviä haasteita voitaisiin analysoida, käsitteen tieteelliset määritelmät tulee ensin kartoittaa ja näissä määritelmässä tapahtunutta kehitystä tarkastella: mitä oikeastaan tarkoitetaan ”alueellisella elinvoimalla”, ja mistä sen nähdään muodostuvan.

Katsauksen lähtökohdat

Lähestyn katsauksessani elinvoiman käsitettä seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

- 1) Miten alueiden elinvoimaisuutta tutkimuskirjallisuudessa määritellään, ja eroavatko maaseudun elinvoimaisuuden ja sen tekijöiden määritelmät muusta alueellisen elinvoimaisuuden määrittelystä? Jos eroavat, niin miten?
- 2) Miten alueellista elinvoimaisuutta on suomalaisessa maaseudun kehittämiseen liittyvässä tutkimuskirjallisuudessa määritelty ja tulkittu?

Aineistona käytän aluetutkimukseen ja alueiden kehittämiseen sijoitettavaa tutkimuskirjallisuutta, jossa alueiden elinvoiman muodostumista on tutkittu ja elinvoiman käsitettä pyritty määrittelemään. Pääpaino on 2010-luvun tutkimuskirjallisuudessa, mutta vertailukohtia ja kontekstia eri määritelmille etsin myös tätä vanhemmasta kirjallisuudesta saadakseni alueellisesta elinvoimaisuudesta, sen eri määritelmistä ja sen muodostumiseen liitetystä tekijöistä mahdollisimman kattavan kuvan. Tutkimuskirjallisuutta olen etsinyt fyysisten kirjallisten kokoelmien lisäksi muun muassa sähköisistä aineistotietokannoista sanahakuyhdistelmillä, joissa esimerkiksi elinvoimaan viittaavat hakusanat, kuten elinvoima*/elinkelpoi*/vital*/viab*/vibranc*, on yhdistetty aluekontekstiin viittaaviin hakusanoihin, kuten esimerkiksi alue*/maaseu*/region*/rural*.

Tässä yhteydessä on korostettava eri termien merkityssisältöjen välisiä eroavaisuuksia. Esimerkiksi *elinvoimaisuus* ja *elinkelpoisuus* eivät ole merkityssisällöltään sama asia, mutta koska termejä käytetään usein rinnakkain samoissa asiayhteyksissä, voivat molemmat termit tuottaa haku- sanoina huomioituna relevantteja tuloksia elinvoimaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta jäljitettäessä. Myöskään elinvoimaan viittaavien suomenkielisten termien ja niiden englanninkielisten vastineiden merkityssisällöt eivät ole täysin yhteneväisiä, vaan maakohtaiset ja maakoh- taisen aluetutkimuksen kontekstit voivat vaikuttaa termien määritelmiin ja tulkintoihin. Elinvoimaisuuden ja elinkelpoisuuden tulkintojen ja mer- kitysten välisiä eroavaisuuksia sekä maakohtaisen kontekstin vaikutusta termin sisältöön ja käyttöyhteyksiin tarkastelen lisää myöhempanä.

Elinvoimaisuus aluetalouden elinvoimaisuutena

Alueellisen elinvoiman käsitettä on käytetty jo pitempään erityisesti talousmaantieteessä, jossa alueiden elinvoimalla tarkoitetaan usein alueiden aluetalouden elinvoimaa. Käsitteellä viitataan tällöin ennen kaikkea alueiden taloudelliseen kehitykseen ja kilpailukykyyn, joita pyri- tään arvioimaan erilaisilla numeerisilla sosioekonomisilla indikaatto- reilla. Esimerkiksi Summers ja kumppanit (1988) ovat rinnastaneet elin- voiman alueiden taloudellisen kehityksen asteeseen ja kilpailuasemaan suhteessa muihin alueisiin sekä kykyyn selviytyä ja kasvaa asukkaiden tulojen ja elintason, työllisyyden, yritysten lukumäärän ja yritysten koon kaltaisilla mittareilla mitattuna. Alueiden kilpailukyvyyn he ovat nähneet alueiden elinvoimaisuuden osatekijänä tai perustana, joka ruokkii itse itseään sekä luo ja ylläpitää taloudellista kehitystä, uutta elinvoimaa.

Alueiden *elinkelpoisuutta* on määritelty lähes samalla tavoin: esimerkiksi Kuliešis ja Pareigiené (2015, 534–535) määrittelevät elinkelpoisuuden talouden, väestön ja ympäristön muodostamaksi kokonaisuudeksi, jossa huomio on erilaisissa alueen kehityksen tilaa ja olosuhteita kuvaavissa sosioekonomisissa ja fyysisen ympäristön indikaattoreissa. Koska ”elin- kelpoisuuden” (*viability*) ja ”elinvoimaisuuden” (*vitality*) määritelmät sisältävät samoja elementtejä, käytetään niitä usein niin aluepolitiikassa kuin alueiden kehitykseen liittyvässä tutkimuskirjallisuudessakin rinnakkain tai toistensa synonyymeinä. Ihmisiä ja erityisesti niitä teki- jöitä, jotka vetävät tai karkottavat asukkaita tietylle alueelle tai sieltä pois, on pidetty sekä elinkelpoisuuden (Kuliešis & Pareigiené 2015, 535) että

elinvoimaisuuden (Glaeser 2013, 7–12; Lopes & Camanho 2013, 751–752) keskeisenä lähtökohtana. Elinkelpoiset mutta myös elinvoimaiset alueet voidaan nähdä alueina, jotka houkuttelevat ihmisiä ja joille muuttoliike suuntautuu.

Paananen ja kumppanit (2014, 27) erottavat elinvoimaisuuden ja elinkelpoisuuden toisistaan niiden mitattavuuden perusteella: heidän mukaansa ”elinkelpoisuudella” viitataan ”ulkoa tuleviin” mittareihin, joilla mitataan alueiden ulos päin näkyvää suoriutumisen- ja selviytymiskykyä. ”Elinvoimaisuus” on puolestaan dynaaminen, elävä ja sosiaalinen ilmiö ja sisäsyntyinen ominaisuus, joka kumpuaa alueeseen sitoutuneista inhimillisistä toimijoista ja näiden välisestä avoimesta vuorovaikutuksesta sekä alueen ja sen eri toimijoiden erityislaatuudesta ja muuntautumiskyvystä. Vaikka sisäsyntyistä elinvoimaisuutta ei heidän mukaansa voi mitata, pyritään sitä silti vahvistamaan ulkoa päin ja arvioimaan ulkoisilla elinkelpoisuutta kuvaavilla mittareilla. Tämä voi hämärtää näiden kahden termin välisiä nyanssieroja. Jos ”elinkelpoisuus” viittaa tietyn alueen sen hetkisiin mitattavissa oleviin vallitseviin sosioekonomisiin olosuhteisiin sekä asumisen ja elämisen perustarpeiden täyttymiseen eli ”elettävyyteen”, niin ”elinvoimaisuuteen” sisältyy elettävyyden lisäksi vahva tulevaisuuden potentiaalin ulottuvuus.

Hu ja kumppanit (2020) sisällyttävät elinvoimaisuuden käsitteeseen taloudellisten indikaattoreiden lisäksi keskeisesti alueeseen ja sen toimijoihin sitoutuneen inhimillisen osaamisen sekä sen hyödyntämisen asteen, joiden pohjalta muodostuu uutta innovaatio- ja yritystoimintaa ja siten taloudellista kilpailukykyä. Heidän mukaansa alueiden taloudellinen elinvoimaisuus (*regional economic vitality*) on perusta, jonka pohjalta alueellinen kilpailukyky tai alueellisen kilpailukykyyn aste määritellään. Alueen käytettävissä oleva inhimillinen ja sosiaalinen pääoma tuottaa taloudellisen kilpailukykyyn lisäksi alueellista muutosjoustavuutta, jonka on toisinaan nähty olevan keskeinen elinvoimaisuuden elementti: amerikkalaiskaupunkien kehitystä tutkinut Glaeser (2013, 12–20) määrittelee kaupunkien elinvoimaksi taloudellisen ja väestöllisen kasvun ja tuottavuuden yhdistettynä kaupunkien valmiuksiin sopeutua ja uudistua muutostilanteissa. Keskeisessä asemassa ovat ihmiset, heidän osaamisensa ja keskinäinen vuorovaikutuksensa sekä kykynsä oppia toisiltaan.

Edellä mainittujen tekijöiden on todettu tukevan elinvoimaisuutta myös maaseutukontekstissa: USA:ssa maaseudun elinvoimaisuuden muodostumista tutkinut Husar (2011) korostaa sosiaalisen ja inhimillisen

pääoman monimuotoisuuden sekä alueen eri toimijoiden ja sidosryhmien välisen runsaan verkostoituneisuuden merkitystä alueen jatkuvuudelle ja siihen perustuvalla elinvoimaisuudelle. Jakob Donner-Amnell (2020, 122–127) on puolestaan havainnut, että vaikka aluekehitysstrategiat ovat Suomessa ja Ruotsissa yleensä suosineet kasvukeskuksia, ovat harvaan asutut maaseutualueet saattaneet tästä huolimatta pärjätä kestävyden, talouden ja työllisyyden kehityksen perusteella yllättävänkin hyvin omia olemassa olevia voimavarojaan ja ylipaikallisia suhteitaan hyödyntämällä.

Ratkaisevassa asemassa ovat alueen erilaiset toimijat ja heidän ennakointi-, reagointi- ja mukautumiskykynsä, toisin sanoen heidän kykynsä tunnistaa ja hyödyntää alueen ja sen toimintaympäristön ominaisuuksia ja olosuhteita sekä niissä tapahtuvia muutoksia (Donner-Amnell 2020, 127–129). Elinvoimainen alue paitsi houkuttelee uusia asukkaita saa heidät myös sitoutumaan alueeseen ja sen yhteisöihin sekä kehittämään aluetta ja sen toimintoja myös tulevaisuuden tarpeita silmällä pitäen. Alueiden elinvoimaisuuden muodostuminen riippuu täten alueiden kyvystä houkutella, luoda, ylläpitää ja hyödyntää inhimillistä pääomaa tuottavuuden, kasvun ja monipuolisen elinkeinorakenteen saavuttamiseksi.

Alueen vetovoimaisuuden muodostuminen ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Tyydyttävän elintason, peruspalveluiden ja turvallisuuden kaltaiset välttämättömät perustarpeet asukkailleen tarjoava alue voi olla sosioekonomisilla indikaattoreilla mitattuna elinkelpoinen. Mutta ollakseen myös elinvoimainen alueen olisi kyettävä tarjoamaan asukkailleen sekä potentiaalisille uusille asukkaille välttämättömien perustarpeiden ja aineellisen hyvinvoinnin lisäksi sekä fyysisistä että inhimillisistä tekijöistä muodostuvaa houkuttelevuutta ja ”pitovoimaa”, lisäarvoa elämisen ja toimimisen ympäristönä erottuakseen ja pärjätäkseen kilpailussa asukkaista ja saadakseen asukkaat kiinnittymään pysyvämmiin alueeseen (esim. Cook ym. 2009; Husar 2011, 12–19; Pyy 2013, 146). Pitovoima voi koostua moninaisista sosiaalisista, kulttuurisista sekä ympäristöön ja vapaa-ajan toimintoihin liittyvistä tekijöistä.

Työpaikkojen ja verotulojen kaltaiset mitattavissa olevat sosioekonomiset indikaattorit kertovat alueen elinkelpoisuudesta. Ne eivät kuitenkaan kerro koko totuutta alueen elinvoimaisuudesta siksiäkään, että lukujen taustalla olevien tekijöiden joustavuus ja mukautumiskyky jää niissä vaille huomiota. Vahva aluetalous ei välttämättä takaa alueen jatkuvuutta ja elinvoimaisuutta, mikäli se perustuu kapeaan elinkeinosektoriin ja

saatavilla olevien resurssien yksipuoliseen käyttöön. Alue, joka on kehittynyt jonkin yksittäisen suuren tehtaan, kaivoksen tai vastaavan laitoksen ympärille, on erittäin haavoittuvainen tämän laitoksen toimintaan vaikuttaville ulkoisille ärsykkeille ja muutoksille (esim. Robertson ym. 2017). Laitoksen toiminnan romahtaminen voi romahduttaa koko ympäröivän alueen talouden korvaavien ja vaihtoehtoisten elinkeinojen puuttuessa.

Yksittäinen suuri laitos voi siis parantaa sijaintialueensa elinkelpoisuutta, mutta alueen elinvoimaisuutta tai sen puutetta ilmentää se, miten alue ja sen toimijat kykenevät toipumaan ja uudistumaan tällaisen alueellisesti merkittävän laitoksen toiminnan kärsiessä tai sen vaikutuksen kokonaan lakatessa. Lurie ja Brekken (2017, 402–403) ovatkin todenneet, että paikallisiin toimijoihin ja resursseihin pohjautuva runsas ja monimuotoinen yritystoiminta vähentää paikallisyhteisöjen haavoittuvaisuutta ja lisää alueellista elinvoimaisuutta kestävämmiin kuin yksittäiset ulkopuolelta tuodut laitokset ja toiminnot.

Tutkimuskirjallisuuden mukaan jatkuvuuden kannalta keskistä onkin aluetalouden pohjan muodostavan elinkeinorakenteen monimuotoisuus ja joustavuus sekä muut sellaiset alueen ominaisuudet ja alueeseen sitoutuneet tekijät, jotka luovat ja ylläpitävät alueen elinvoimaisuutta silloinkin, kun vallitsevat olosuhteet totutussa toimintaympäristössä muuttuvat. Elinvykyinen alue selviytyy, mutta elinvoimainen alue myös menestyy ja luo uutta käytettävissä olevien voimavarojensa pohjalta, vaikka maailma ympärillä muuttuu.

Elinvoimaisuus alueen koettuna laatuna ja vetovoimaisuutena

Kuten edellä totesin, aluetalous yleensä määrittää elinvoiman käsitteen tulkintaa alueiden elinvoimaa käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa. Tämä on lähtökohta usein myös maaseutututkimuksessa: esimerkiksi Alankomaissa maaseudun sosioekonomisten indikaattoreiden kehitystä tutkinut Eric Koomen (2011) korostaa maaseutualueiden taloudellisen riippumattomuuden merkitystä elinvoiman määrittelyssä. Tällöin elinvoimaisiksi voidaan nähdä ne alueet, jotka kykenevät esimerkiksi edullisen sijaintinsa ja monipuolisen elinkeinorakenteensa ansiosta pitämään väestönkehityksenä, työllisyyslukunsa ja palvelutarjontansa kohtuullisella tasolla valtion ja EU:n tukijärjestelmistä riippumatta.

Sijaintiin ja elinkeinorakenteen monipuolisuuteen sekä käytettävissä olevien resurssien rajallisuuteen liittyvät tekijät kuitenkin tavallisesti rajoittavat maaseutualueiden taloudellista kasvua ja kilpailukykyä. Siksi veto- ja pitovoimaisuuden muodostuminen ja elinvoimaisuuden määrittely aluetalouden rakenteen, kehitysasteen ja kilpailukyvyn pohjalta ei aina ole suoraviivaista ja yksiselitteistä. Viime vuosikymmeninä taloudelliselta kilpailuasemaltaan muihin alueisiin nähden epäedullisessa asemassa olevien alueiden kehitykseen liittyvä elinvoimaisuuskeskustelu onkin saanut aluetalouteen keskittyvän lähestymistavan ja taloudellisiin indikaattoreihin perustuvien lähtökohtien rinnalle yhä laajempia ja uusilla tieteenaloilla tuotettuja ulottuvuuksia ja lähestymistapoja. Niissä elinvoimaa tarkastellaan alueella toimivien ihmisten ja heidän alueeseen liittämensä ja tuottamiensa erilaisten merkitysten pohjalta. Taloudellisen kehityksen sijasta painotetaan laajempaa alueisiin sitoutunutta potentiaalia ihmiselämän ja -toiminnan ympäristönä sekä ihmisten motiiveja hakeutua ja sitoutua johonkin tiettyyn paikkaan – alueen subjektiivisesti koettua laatua ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

Näissä maaseutututkimuksessa hyödynnetyissä näkökulmissa korostuvat toistuvasti yhteisöjen hyvinvoinnin ja aktiivisuuden merkitys alueiden kehityksessä (esim. Cook ym. 2009; Husar 2011; Etuk & Acock 2017). Tämä voi johtua maaseutualueiden rajallisista aineellisista ja taloudellisista resursseista, jolloin sellaiset aineettomat tekijät kuin paikallisyhteisöjen identiteetti, yhteisöllisyys, osallisuus ja sosiaalinen hyvinvointi muodostuvat merkittäviksi resursseiksi ja vetovoimatekijöiksi (Thomson & Hertz 2018, 38–40, 49–50). ”Elinvoima” liitetäänkin maaseutuyhteyksissä etenkin alueen yhteisöjen elinvoimaan (*community vitality*), joka on vakiintunut osaksi maaseutukehityksen ja maaseudun yhteisöjen tutkimusta.

Yhteisöjen elinvoimaisuus linkittyy aiemmin mainittuun muutosjoustavuuteen alueen elinvoiman muodostumisen taustatekijänä. Erityisesti yhteistyön, osallisuuden ja luottamuksen merkitys korostuu eri toimijoiden ja paikallisyhteisöjen varautumisessa, sopeutumisessa ja uudistumiskyvyssä erilaisissa ympäristön, yhteiskunnan ja muun toimintaympäristön tuottamissa muutostilanteissa. Cook ja kumppanit (2009) ovat osoittaneet, että erilaisten aluekehitystoimien onnistuminen alueen kehityksen kannalta kestävästi edellyttää paikallisten toimijoiden osallisuuden varmistamista ja heidän aluespesifisen tietotaitonsa aktiivista hyödyntämistä sen sijaan, että kehittämisen ja sen arvojen ja tavoitteiden

määrittely ja sanelu tapahtuisivat ulkoapäin. Lisäksi on todettu, että paikallisyhteisöjen itseohjautuvuus lisääntyy ja maaseudun luonnonvaroihin pohjautuva yrittäjäyys laajenee ja monipuolistuu, jos paikalliset toimijat saavat mahdollisuuden elinkeinotoiminnan ja sen toimintatapojen muodostamiseen (Lurie & Brekken 2017). Elinvoima voidaan siis nähdä sisäsyntyisenä asukkaistaan ja yhteisöistään kumpuavana ominaisuutena, jota ei voida tuoda alueelle ja sen yhteisöihin muualta.

Yhteisölähtöiset määritelmät alueiden elinvoimaisuudelle ovat varsin laveita. Esimerkiksi Etuk ja Acock (2017, 142) määrittelevät ”elinvoiman” yhdistelmäksi sosioekonomiseen kehitykseen, ympäristön kestävyteen ja yhteisöjen kehitykseen liittyvää keskustelua. Husarin (2011, 1–2) mukaan termi viittaa alueen väestön ja sen aktiivisuuden, paikallistalouden, sosiaalisten yhteyksien ja ympäristön tilaan ja kehityspotentiaaliin. Näissä lähestymistavoissa korostetaan erityisesti yhteisöllisyyden ja osallisuuden kaltaisia sosiaalisia tekijöitä, mutta myös muut aineetomat resurssit, kuten arvot ja identiteetit, nousevat esille.

Yhtenä keskeisenä alueeseen ja sen yhteisöihin sitouttavana tekijänä tutkimuskirjallisuudessa mainitaan alueeseen sitoutunut kulttuuri ja sen elinvoimaisuus (*cultural vitality*), jonka on todettu olevan yhteydessä positiiviseen ja kestäväan aluekehitykseen. Kulttuurin on havaittu lisäävän alueellista elinvoimaa sosioekologiselta kehitykseltään heikommassa asemassa olevilla alueilla: Klein ja kumppanit (2019) ovat osoittaneet kulttuurin runsauden ja saatavilla olevien kulttuuriaktiiviteettien lisäävän kaupunkien lähiöissä asukkaiden sosiaalista hyvinvointia, alueellisen yhteenkuuluvuuden tunnetta, myönteistä paikallisidentiteettiä ja alueen eri toimijoiden välistä kanssakäymistä. Myös maaseutututkimuksissa kulttuurin on todettu luovan ja vahvistavan paikallisidentiteettiä ja asukkaiden integroitumista alueeseensa ja sen yhteisöihin sekä lisäävän siten asukkaiden yhteisöllisyyttä, luovuutta ja valmiuksia sopeutua aluetta koskettaviin muutoksiin sekä heidän halukuuttaan vaalia oman alueensa ja yhteisönsä koettua erityislaatuisuutta (Gibson & Gordon 2018; Jia ym. 2021).

Alueen runsas aineeton pääoma voi toimia houkuttimena uudelle inhimilliselle ja sosiaaliselle pääomalle, joiden on todettu olevan edellytys myös alueen taloudelliselle elinvoimaisuudelle. Sosiaalisten ja muiden aineettomien resurssien merkitys nostetaan jopa taloudellisen hyvinvoinnin edellytykseksi: esimerkiksi Husarin (2011, 19, 98–99) mukaan sosiaalinen pääoma ei välttämättä edellytä taloudellista pääomaa, mutta se yleensä tuottaa sitä. Myös Richard Floridan (2006) mukaan alueeseen

sitoutunut aineeton pääoma on kiinteästi yhteydessä aineellisen pääoman kasautumiseen alueelle: luovuus houkuttelee luovuutta, ja alueeseen sitoutunut runsas ja rikas kulttuuri luo alueelle sen erityisyyttä myönteisesti korostavan statuksen; tämä houkuttelee uusia luovia ja innovatiivisia asukkaita ja toimijoita, jotka voivat hakeutua alueelle hyvinkin kaukaa lisäten näin alueen sosiaalista ja taloudellista aktiivisuutta.

Elinvoiman eri ulottuvuudet kytkeytyvät siis toisiinsa ja voivat edistää ja tukea toisiaan. Vaikutus ei kuitenkaan aina ole elinvoiman muodostumisen kannalta näin suoraviivainen, vaan se voi olla jopa päinvastainen: esimerkiksi alueen ja sen kulttuurin ”ylikaupallistuminen” voivat vahingoittaa alueen koettua erityislaatuista ja yhteisöjen elämää ja toimintaa, jolloin alueen vetovoimaisuus niin paikallisten yhteisöjen kuin ulkopuolistenkin toimijoidenkin silmissä voi heiketä (Wang ym. 2019, 1317–1323). Taloudellinen elinvoimaisuus ei siis automaattisesti tarkoita kulttuurin ja yhteisöjen elinvoimaisuutta.

Elinvoimaisuuden käsitteen laajeneminen talouden ulkopuolelle vaikeuttaa elinvoimaisuuden arviointia. Alueeseen sitoutuneen aineettoman pääoman merkitystä korostavissa lähestymistavoissa keskiössä on alueen ”laatu” ihmiselämän ja -toiminnan kannalta ja siitä muodostuva alueen houkuttelevuus, jonka mittaaminen on vaikeaa; laadun määrittely on aina subjektiivista ja perustuu määrittelijän omiin arvoihin ja standardeihin, mikä tekee sen arvioinnista jännitteistä (Lopes & Camanho 2013, 752–755; Etuk & Acock 2017, 151). Tämän takia myöskään kaikki alueen asukkaat ja siellä vaikuttavat toimijat eivät välttämättä koe ”elinvoimaista aluetta” samalla tavoin tai samassa määrin elinvoimaisena, vaan alueen elinvoimaisuuden subjektiivinen kokemus perustuu kokijan omiin arvoihin ja merkityksiin, jotka elävät kokijan ja tämän elämäntilanteen mukana.

Aluetalouskeskeisessä lähestymistavassa elinvoimaisuutta ja ”alueen laatua” pyritään usein arvioimaan tiettyjen yhteneväisten tilastollisten standardien avulla (mm. Koomen 2011; Paananen ym. 2014), jolloin ongelmaksi muodostuu se, että kaikki sellaiset laatuun liittyvät tekijät, joita ei voida suoraviivaisesti mitata numeroilla, jäävät arvioinnin ulkopuolelle (Etuk & Acock 2017, 151). Koska numerot lisäksi usein kuvastavat jo tapahtunutta kehitystä kykenemättä välttämättä huomioimaan numeroihin vaikuttavien tekijöiden monimutkaisiakin yhteyksiä ja niiden vaikutusta tulevaan kehitykseen, numerot kertovat ehkä paremmin alueen elinkelpoisuudesta kuin sen elinvoimaisuudesta.

Elinvoimaisuuden käyttöä ja tulkintaa Suomen kontekstissa

Suomalainen erityispiirre on, että meillä elinvoiman käsitettä on käytetty ja tulkittu paljon kuntiin ja kuntien kehitykseen liittyvissä yhteyksissä. Elinvoiman käsitettä hyödynnettiin kunta-alalla alun perin lähinnä elinkeinoelämän ja teollisuuden edistämiseen tähtäävissä toimenpiteissä eli ”elinvoimapolitiikassa” (Makkonen & Kahila 2020, 2). Kuntaliiton ja Kunnallissalan kehittämissäätiön julkaisuissa (Sallinen ym. 2012; Jauhiainen & Huovari 2013; Paananen ym. 2014; Pyykkölä & Vuorensola 2018) ”elinvoima” onkin rinnastettu alueen taloudelliseen kilpailukykyyn ja sitä edistäviin korkean työllisyysasteen, runsaan ja vireän yrityskannan sekä tehokkaan elinkeino- ja palvelurakenteen kaltaisiin tekijöihin perustuvaan aluetalouden tilaan ja kehitykseen.

Elinvoima ymmärretään edellä mainituissa julkaisuissa konkreettisenä ja mitattavana ilmiönä. Paananen ja kumppanit (2014) ovatkin määritelleet elinvoiman kuntien kehittämisen- ja johtamistoimien tarpeita ajatellen tiettyjen elinkelpoisuuden määritteiden – kuten aluetalouden, väestönkehityksen, osaamisen, etäisyyksien, infrastruktuurin ja paikallisen elinkeinoelämän aktiivisuuden – arviointiin ja tulkintaan pohjautuvaksi kuntien sosioekonomisen kehitystilan kuvaajaksi. Elinvoimatermin tulkintoja kunta-alan kehittämistoimissa tutkineiden Makkosen ja Kahilan (2020) mukaan elinkeinoelämä ja aluetalous ovat pysyneet termin käytännön tulkintojen ytimessä, vaikka niiden rinnalle onkin noussut lisäksi paikallisten olosuhteiden ja yhteiskunnan eri sektoreiden välisen laaja-alaisen yhteistyön ymmärtämisen ja huomioimisen kaltaisia ”pehmeämpiä” ulottuvuuksia.

Kuntien ja niissä sijaitsevien yritysten kilpailukyky on nähty kunnissa keskeisenä elinvoiman elementtinä, mutta lisäksi kuntalaisten hyvinvoinnin ja osallisuuden merkitys kuntien vetovoimaisuuden muodostumisen kannalta on Makkosen ja kumppaneiden (2019, 33–35) mukaan nykyään yleisesti sisällytetty elinvoiman tulkintoihin. Paikkasidonnaisuuden, innovatiivisuuden ja alueen positiivisen imagon nähdään usein vaikuttavan keskeisesti kuntien elinvoimaan. Elinvoiman kontekstisidonnaisuus, luovuus ja eri toimijoiden välinen yhteistyö nousevat usein esille myös muussa suomalaisessa maaseutualueiden paikallistason positiivisen kehityksen mahdollistavista tekijöistä selvittävässä kirjallisuudessa: esimerkiksi Katajamäki (2009) on korostanut alueiden sisäisen moninaisuuden ylläpitämisen

ja hyödyntämisen sekä alueellisten eri toimijoiden omaehtoisuuden, luovuuden ja keskinäisen yhteistyön merkitystä maaseutumaisten alueiden positiivisen kehityksen synnyn edellytyksenä.

Elinvoiman käsitteen hyödyntäminen käytännön aluekehitystoimissa on ollut Suomessa aina haasteellista: elinvoiman ja suomalaisen maaseutupolitiikan välisen suhteen historiaa selvittäneen Eero Uusitalon (2002; 2009) mukaan maaseudun elinvoiman edistämiseen tähtäävän maaseutupolitiikan tulokset ovat jääneet vähäisiksi maaseutupolitiikan elinkeinoelämäkeskeisyyden takia, jolloin politiikan hyödyt ovat vuosikymmenestä toiseen keskittyneet lähinnä keskustaajamiin syrjäisemmän maaseudun kustannuksella. Lisäksi päätösvalta on keskittynyt aluehallinnon tason toimijoille, mikä on heikentänyt paikallisen tason toimijoiden vaikutusmahdollisuuksia. Elinvoiman muodostumisen kontekstisidonnaisuutta sekä maaseudun ja sen toimijoiden moninaisuutta ei ole myöskään kyetty hahmottamaan eikä käsittelemään. (Uusitalo 2002, 70–80; 2009, 15–17) Ongelmana on ollut myös oikeiden keinojen löytäminen negatiivisen aluekehityksen kääntämiseksi: toteutetuilla keinoilla ei Uusitalon mukaan ole pyritty lisäämään maaseudun asukkaiden määrää ja hyvinvointia, vaikka nämä tekijät onkin usein tunnustettu politiikkateksteissä elinvoiman elementeiksi (Uusitalo 2002, 70).

Uudemmassakin tutkimuksessa on havaittu elinvoimapolitiikan toteuttamisen ja elinvoiman käytännön johtamisen olleen kunnissa haasteellista käsitteen laajuuden ja ”kaikenkattavuuden” takia: elinvoimalla on korvattu summittaisesti muita käsitteitä, ja usein on epäselvää, mitä sillä milloinkin tarkoitetaan (Makkonen ym. 2019, 51–52). Tämä on tuottanut tulkintaeroja eri toimijoiden ymmärtäessä ja tulkittaessa elinvoimaa eri tavoin ymmärtämättä välttämättä aina sen kontekstisidonnaisuutta (Pyykkölä & Vuorensola 2018; Makkonen & Kahila 2020). Ne tekijät, jotka tuottavat alueellista elinvoimaa yhdellä alueella, eivät välttämättä toimikaan samalla tavoin jossain muualla. Uusitalon (2002, 75; 2009, 15–17) mukaan elinvoima tarkoittaa eri asioita eri aluetasoilla, ja elinvoiman muodostumiseen johtavat tekijät kumpuavat lukuisista erilaisista alueellisista sekä eri alueiden ja aluetasojen välisistä tekijöistä, minkä takia elinvoiman edistäminen ja kokonaisvaltainen määrittäminen aluehallinnon toiminnan tasoilla ei edes ole mahdollista.

Maaseudun elinvoimaisuus -käsite ei ole epämääräinen silloin, kun sitä käsitellään yhteiskunnallisen toiminnan monilla tasoilla ja kullekin kuuluvissa asioissa. (Uusitalo 2009, 16)

Johtopäätökset ja pohdinta

Elinvoiman käsite on alun perin liitetty aluetutkimuksessa erityisesti aluetalouteen ja sen kehityksen asteeseen sekä vahvan aluetalouden muodostumista tukeviin tekijöihin. Vahva aluetalous tai aluetalouden edistämiseksi käytettävissä olevat runsaat fyysiset, inhimilliset ja taloudelliset resurssit on nähty perustana, joka luo puitteet alueella tapahtuvalle ihmiselämälle ja -toiminnalle sekä ylläpitää ja luo uutta taloudellista toimintaa – tai elinvoimaa – itse itseään ruokkivana kierteenä. Näissä aluetalouskeskeisissä lähestymistavoissa alueen elinvoima ymmärretään ennen kaikkea aluetalouden elinvoimana.

Alueiden elinvoimaisuutta on näissä lähestymistavoissa määritelty ja arvioitu paitsi suorien mitattavien talous- ja väestöindikaattoreiden kehityksen perusteella myös yritysten lukumäärällä ja elinkeinorakenteen monipuolisuudella, alueiden taloudellisella itsenäisyydellä sekä aluetalouden joustavuudella ja sopeutumis- ja uusiutumiskyvyllä. Erityisesti inhimillisen ja sosiaalisen pääoman määrän ja niiden hyödyntämisen asteen on todettu vaikuttavan merkittävästi alueiden kehitykseen ja taloudellisen kilpailukykyyn. Vahvan aluetalouden ja alueellisen elinvoiman katsotaan olevan kiinteästi yhteydessä toisiinsa, eikä toista ole ilman toista.

Uudemmissa lähestymistavoissa vahva aluetalous ja hyvä taloudellinen kilpailukyky nähdään pikemminkin yhtenä elinvoimaisuuden oheistuotteena muiden alueen laatuun ja vetovoimaisuuteen kytkeytyvien tekijöiden joukossa. Erityisesti maaseudun ja muiden taloudelliselta kilpailuasemaltaan heikompien alueiden kehitystä käsittelevissä tutkimuksissa huomio on kiinnittynyt yhä useammin alueella vaikuttaviin ihmisiin ja yhteisöihin sekä heidän alueeseen liittämiinsä ja tuottamiinsa merkityksiin. Elinvoiman käsite onkin aluetutkimuksessa saanut uusia ja laajempia sosiaalisia, ekonomisia, kulttuurisia ja ekologisia kytköksiä sisältäviä tulkintoja ja ulottuvuuksia, joissa painopiste on aluetalouden ja elinkeinoelämän sijaan laajemmin alueisiin sitoutuneessa potentiaalissa ja koetussa ”laadussa” sekä houkuttelevuudessa ihmiselämän ja -toiminnan ympärillä.

Alueen subjektiivisesti koettuun laatuun perustuvat lähestymistavat eroavat lähtökohdiltaan selvästi aluetalouteen perustuvista tavoista tarkastella elinvoimaa. Kutsun näitä alueella elävistä ja toimivista ihmisistä ja heidän yhteisöistään sekä heidän alueeseen liittämistään ja sille

tuottamistaan merkityksistä kumpuavia lähestymistapoja ”ihmislähtöisiksi” erotuksena perinteisemmistä aluetalouslähtöisistä lähestymistavoista. Käyttämäni nimitys ei välttämättä ole paras mahdollinen, sillä myös aluetalouden kautta elinvoimaa määrittelevissä lähestymistavoissa tunnustetaan yleensä ihmisten keskeisyys elinvoiman ja sen tekijöiden määrittelyssä esimerkiksi korostamalla ihmisten ja heihin sitoutuneen sosiaalisen ja inhimillisen pääoman merkitystä sekä arvioimalla elinvoimaisuutta alueella asuvien ihmisten elintason ja palveluiden saatavuuden näkökulmasta.

Ihmiskeskeiset lähestymistavat eroavat kuitenkin aluetalouskeskeisistä lähestymistavoista siinä, että niissä tarkastellaan alueen taloutta ja alueen asukkaille kohdentuvaa taloudellista hyötyä vain yhtenä tekijänä muiden alueen koettuun laatuun ja vetovoimaisuuteen vaikuttavien tekijöiden joukossa. Ihmisten ja heihin sitoutuneen inhimillisen ja sosiaalisen pääomansa merkitys alueelle ja sen kehitykselle nähdään laajempänä yhtälönä kuin pelkkänä vipuvoimana talouskehitykselle, ja mielenkiinto on taloudellisia hyötyjä laajemmin ihmisten ja yhteisöjen motiiveissa sekä edellytyksissä elää, toimia ja luoda uutta tietyllä alueella vallitsevissa ja muuttuvissa yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa olosuhteissa tai näistä olosuhteista huolimatta. Vahva aluetalous ja hyvä taloudellinen kilpailukyky nähdään pikemminkin elinvoimaisuuden oheistuotteena kuin sen synnyn edellytyksenä, ja elinvoimaisuus itsessään nähdään laajana ja monikerroksisena ihmisistä, ihmisten keskinäisistä sekä ihmisten ja ympäristön sekä yhteiskunnan välisistä suhteista nousevana ilmiönä, joka luo pohjan myös alueen taloudelliselle kehitykselle.

Aluetalouskeskeisten ja ihmiskeskeisten lähestymistapojen ominaispiirteitä ja näiden lähestymistapojen välisiä eroja olen jäsentänyt taulukossa 1. Jako on karkea ja suuntaa antava, ja usein elinvoimaa ja sen tekijöitä määrittävässä tutkimuskirjallisuudessa eri lähestymistavat lomittuvat toisiinsa. Alueellinen elinvoima voidaan nähdä laajana kokonaisuutena: sillä on taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja ekologiset ulottuvuutensa, jotka usein kytkeytyvät toisiinsa ja vaikuttavat toisiinsa. Eri ulottuvuuksien välinen suhde ja keskinäisvaikutus ei kuitenkaan aina ole kovin suoraviivainen eikä yksiselitteinen, ja toisinaan yhden ulottuvuuden vahvistuminen voi heikentää jotain tai joitakin muita ulottuvuuksia (ks. esim. Wang ym. 2019). Elinvoimaisuuden eri ulottuvuuksien väliset monimutkaiset ja ristiriitaisetkin suhteet herättävät kysymyksen ja potentiaalisen jatkotutkimusaiheen myös kahden monitahoisen käsitteen eli

Taulukko 1. Aluetalouskeskeisten ja ihmiskeskeisten lähestymistapojen vertailua alueellisen elinvoiman muodostumisen tarkastelulle.

	Keskeiset määrittävät tekijät	Keskeiset mittarit	Vaikuttavat tekijät
Aluetalouskeskeiset lähestymistavat	<ul style="list-style-type: none"> • aluetalous • alueen taloudellinen kilpailukyky 	<ul style="list-style-type: none"> • työllisyysaste • asukkaiden tulot & elintaso • yritysten määrä & koko • innovaatiot 	<ul style="list-style-type: none"> • saatavilla olevat taloudelliset & fyysiset resurssit • etäisyydet & infrastruktuuri • inhimillinen osaaminen ja sen hyödyntämisen aste • sosiaalinen pääoma ja sen hyödyntämisen aste
Ihmiskeskeiset lähestymistavat	<ul style="list-style-type: none"> • alueen vetovoimaisuus ihmiselämän ja -toiminnan ympäristönä • alueen jatkuvuus ihmiselämän ja -toiminnan ympäristönä 	<ul style="list-style-type: none"> • alueen houkuttelevuus • asukkaiden pysyvyys • asukkaiden koettu tyytyväisyys ja hyvinvointi 	<ul style="list-style-type: none"> • sosioekonomiset tekijät • inhimillinen ja sosiaalinen pääoma, osallisuus ja yhteisöllisyys • fyysiseen ympäristöön liittyvät tekijät • arvot ja merkitykset

kestävyyden ja sen eri aspektien sekä alueellisen elinvoimaisuuden ja sen eri tulkintojen välisestä suhteista: millainen elinvoimaisuus on kestävyttä, ja missä määrin mikäkin elinvoimaisuuden tulkinta tukee tai rajoittaa mitään kestävyden aspektia?

Kuten todettua, Suomessa käytännön maaseutupolitiikassa elinvoimaa on tulkittu usein varsin aluetalouskeskeisesti. Alueiden sosioekonomisiin mittareihin ja taloudelliseen kilpailukykyyn perustuvat määritelmät ja tulkinnat rajaavat elinvoiman tarkastelua pelkkään aluetalouden elinvoimaan tai elinkelpoisuuteen jättäen huomioimatta lukuisat ei-mitattavat alueiden koettuun laatuun ja vetovoimaisuuteen vaikuttavat sosiaaliset, ekologiset ja kulttuuriset tekijät ja erityispiirteet, mikä on tunnistettu yhdeksi toteutetun elinvoimapolitiikan ongelmaksi (Uusitalo 2002; 2009). Toisaalta myös elinvoiman tulkintojen moninaistuminen viime

aikoina on koettu käytännön politiikan toteuttamisessa ongelmalliseksi (Makkonen ym. 2019; Makkonen & Kahila 2020). ”Aluetalouden elinvoimasta” tai ”alueen taloudellisesta elinvoimasta” puhuminen pelkän ”elinvoiman” sijaan silloin, kun tarkoitetaan alueen taloudellista elinvoimaisuutta, voisikin selkeyttää ja helpottaa käsitteen tulkintaa ja käyttökelpoisuutta.

Käytännön aluekehitystoimissa olisi tärkeää ymmärtää myös aluetalouden elinvoimaisuuden ja aluetalouden elinkelpoisuuden välinen ero. Aluetalouden elinvoimaisuutta arvioitaessa tilanteen kuvaus jää rajalliseksi, mikäli ei huomioida numeeristen mittareiden lisäksi elinkeinorakenteen monimuotoisuutta ja muutosvalmiutta sekä alueeseen sitoutuneen inhimillisen ja sosiaalisen pääoman tuottamaa potentiaalia ja niitä tekijöitä, jotka tätä potentiaalia alueelle ja sen käyttöön muodostavat. Kapea ja yksipuolinen elinkeinosektori ei välttämättä takaa alueen taloudellista elinvoimaisuutta, vaikka se tietyllä aikavälillä lisäisi taloudellista kasvua ja siten alueen elinkelpoisuutta.

Aluetalouden elinvoimaisuuden ymmärtäminen ja edistäminen ilman sen kytkemistä laajemmin tulkittavaan alueelliseen elinvoimaisuuteen on vaikeaa, sillä uusia kilpailukykyisiä ja innovatiivisia yrityksiä ei synny ilman osaavia ja innovatiivisia ihmisiä. Näiden hakeutuminen ja kiinnittyminen tietyille alueelle edellyttää usein alueelta muutakin tarjottavaa kuin pelkät elämisen välttämättömät perusedellytykset, etenkin jos samat perusedellytykset ovat saatavilla useimmilla muillakin alueilla.

Mikäli alueen elinvoimaa arvioidaan pelkillä aluetalouden elinkelpoisuuden mittareilla, kuten verotuloilla ja asukasluvulla, esimerkiksi monipaikkaiset toimijat eivät välttämättä tule mukaan tarkasteluun. Etätyöntekijät, kausityöläiset ja vapaa-ajan viettäjät eivät aina näy suoraan alueen vero- ja työllisyystilastoissa, mutta heidän läsnäolonsa ja toimintansa voivat kuitenkin vaikuttaa merkittävästikin niin alueella sijaitseviin yrityksiin, alueen yhteisöihin ja sosiaaliseen elämään kuin alueelliseen kulttuuriin ja identiteettiinkin. Koronapandemian myötä monipaikkaisuus on lisääntynyt, ja monipaikkaisuuden merkitys aluekehitykselle on nostettu esille esimerkiksi tuoreimmassa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa (MMM 2021).

Paikkariippumattomuuden ja monipaikkaisuuden lisääntyminen sekä työn ja paikan välisen sidoksen heikkeneminen voivat monimutkaistaa tapoja kuvata alueiden kehitystä (ks. Donner-Amnell 2020) ja lisätä

tarvetta elinvoiman käsitteen tulkintojen ja käyttöyhteyksien laajentamiseen ja syventämiseen. Elinvoiman käsitteen syventäminen ja elinvoiman eri tekijöiden taloudellisia indikaattoreita laaja-alaisempi tarkastelu voivat tarjota maaseutualueiden tutkimukselle ja kehittämiselle uusia työkaluja. Niillä voidaan arvioida myös talousmittareiltaan heikon elinvoiman alueiksi näyttäytyvien maaseutualueiden potentiaalia ja tulevaisuuden kehitystä sekä säilyttää ja edistää näiden alueiden elinvoimaisuuteen vaikuttavia paikkasidonnaisia tekijöitä.

Kiitokset

Artikkelia on työstetty OLVI Säätiön myöntämän apurahan turvin. OLVI Säätiön lisäksi haluan osoittaa lämpimät kiitokseni Juha Kotilaiselle, Maija Haloselle ja Ismo Björnille sekä Torsti Hyyryläiselle ja kahdelle anonymille vertaisarvioijalle arvokkaista kommentteistanne tekstini kehittämiseen liittyen.

Kirjallisuus

- Cook, C. C., M. J. Bruin, B. L. Yust, S. R. Crull, M. C. Shelley, S. Laux, J. Memken, S. Niemeyer & B. J. White. 2009. Evidence of a housing decision chain in rural community vitality. *Rural Sociology* 74:1, 2009, 113–137. <https://doi.org/10.1526/003601109787524124>
- Donner-Amnell, J. 2020. Elinvoimaista ja kestävää kehitystä kasvuseutujen ulkopuolella? Tapaustutkimukset Jämsänmaasta ja Kainuusta. *Terra* 132:3, 115–131. <https://doi.org/10.30677/terra.95473>
- Etuk, L. E. & A. Acock. 2017. Toward a rural community vitality measurement practice. *Community Development* 48:1, 141–153. <https://doi.org/10.1080/15575330.2016.1251480>
- Florida, R. 2006. Luovan luokan pako: uusi globaali kilpailu kyvyistä. Suom. Pekka Lähteenmäki. Talentum, Helsinki.
- Gibson, C. & A. Gordon 2018. Rural cultural resourcefulness: How community music enterprises sustain cultural vitality. *Journal of Rural Studies* 63, 259–270. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.11.001>
- Glaeser, E. 2013. The historical vitality of cities. Teoksessa Wachter, S. M. & K. A. Zeuli (eds.). *Revitalizing American cities*. University of Pennsylvania Press. 7–25.
- Hu, J., C. Yongfang & C. Jiaming 2020. Evaluation model of the regional economic vitality. *Journal of Physics: Conference Series* 1550 032013. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1550/3/032013>

- Husar, J. M. 2011. Rural community vitality; the cases of Fort Benton, Montana and Watford City, North Dakota. University of Montana, ScholarWorks at University of Montana. Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers. 851. Saatavissa: <https://scholarworks.umt.edu/etd/851> [Viitattu 2.6.2022.]
- Jauhiainen, S. & J. Huovari 2013. Kuntarakenne ja alueiden elinvoima – laskelmia väestöstä, työpaikoista ja kuntataloudesta. Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 72. Saatavissa: <https://docplayer.fi/14162754-Kuntarakenne-ja-alueiden-elinvoima.html> [Viitattu 2.6.2022.]
- Jia, Z., M. Gao, S. Xu, Y. Lyu, J. Feng, Z. Zhou, T. Yu & W. Wu. 2021. Sociocultural vitality versus regulation policy and tourism development in preservation of traditional rural landscape: a case from Guizhou, China. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology* 28:2, 179–192. <https://doi.org/10.1080/13504509.2020.1788661>
- Katajamäki, H. 2009. Aikaansaava alue: Pohjanmaan menestystekijät. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti. Vaasa.
- Klein, J.-L., D.-G. Tremblay, L. Sauvage, L. Ghaffari & W. Angulo. 2019. Cultural initiatives and local development: A basis for inclusive neighborhood revitalization. *Urban Planning* 4:1, 78–90. <https://doi.org/10.17645/up.v4i1.1658>
- Koomen, E. 2011. Indicators of rural vitality: A GIS-based analysis of socio-economic development of the rural Netherlands. Research Memorandum 2011-50, Faculty of Economics and Business Administration, Department of Spatial Economics/ SPINlab, VU University Amsterdam.
- Kuliešis, G. & L. Pareigienė 2015. Determinants of population trends in rural areas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development* 37:4, 532–540. <http://doi.org/10.15544/mts.2015.44>
- Kuntalaki 410/2015. Saatavissa: https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Li_dp445934704 [Viitattu 1.8.2021.]
- Lehtonen, O. 2021. Primary school closures and population development – is school vitality an investment in the attractiveness of the (rural) communities or not? *Journal of Rural Studies* 82, 138–147. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.011>
- Lopes, M. N. & A. S. Camanho. 2013. Public green space use and consequences on urban vitality: An assessment of European cities. *Social Indicators Research* 113:3, 751–767. <https://doi.org/10.1007/s11205-012-0106-9>
- Lurie, S. & C. A. Brekken 2017. The role of local agriculture in the new natural resource economy (NNRE) for rural economic development. *Renewable Agriculture and Food Systems* 34:5, 395–405. <https://doi.org/10.1017/S174217051700062X>
- Makkonen, T., A. Jolkkonen, P. Kahila, V. Lemponen & P. Forsberg 2019. Puhtia Pohjois-Karjalaan – kuntien elinvoimaselvitys. Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia, Itä-Suomen yliopisto, Raportteja 1/2019.
- Makkonen, T. & P. Kahila. 2020. Vitality policy as a tool for rural development in peripheral Finland. *Growth and Change*, 1–21. <https://doi.org/10.1111/grow.12364>
- MMM. 2021. Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Paananen, H., A. Haveri & J. Airaksinen 2014. Kunta elinvoiman johtajana. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

- Pyy, I. 2013. Väkinen seutuistaminen. Teoksessa Björn, I., P. Jokinen, J. Kotilainen, N. Schuurman & M. Sireni (toim.). *Korpisosiologi*(aa). University Press of Eastern Finland. 141–151.
- Pyykkölä, M. & M. Vuorensola. 2018. Kuka johtaa elinvoimaa? Viiden kaupungin tapaus tutkimus elinvoiman määrittelystä, organisoinnista ja johtamisesta. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Robertson, S. A., B. D. Blackwell & J. A. McFarlane. 2017. The viability of remote mining communities: insights from community perceptions and employment impact assessments. *Impact Assessment and Project Appraisal* 35:4, 310–324. <https://doi.org/10.1080/14615517.2017.1354640>
- Sallinen, S., K. Majoinen & M. Salenius (toim.). 2012. Elinvoimainen ja toimintakykyinen kunta. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Summers, G. F., L. E. Bloomquist, T. A. Hirschl & R. E. Schaffer. 1988. Community economic vitality: Major trends and selected issues. North Central Regional Center of Rural Development, Iowa.
- TEM. 2014. Mahdollisuuksien maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen 9/2014.
- Thomson, D. & S. G. Hertz. 2018. Exploring the link between rural schools, community vitality, and wellbeing. *Journal of Contemporary Issues in Education* 13:1, 37–57. <https://doi.org/10.20355/jcie29340>
- Uusitalo, E. 2002. Maaseutupoliittikan järjestelmä Suomessa. Teoksessa Hyyryläinen, T. & H. Katajamäki (toim.). *Muutoksen maaseutu*. Artikkelikokoelma. Rural Studies, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Helsingin yliopisto. 70–80.
- Uusitalo, E. 2009. Maaseutu – väliinpuotoajasta vastuunkantajaksi. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Vuorento, R., H. Rainio & J. Vaine (toim.). 2019. Elinvoima, kasvu ja työllisyys kuntatalouden haasteina. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Wang, F., Z. Liu, S. Shang, Y. Qin & B. Wu 2019. Vitality continuation or over-commercialization? Spatial structure characteristics of commercial services and population agglomeration in historic and cultural areas. *Tourism Economics* 25:8, 1302–1326. <https://doi.org/10.1177%2F1354816619837129>

HELI KURIKKA

HT, tutkija

Tampereen yliopisto, alueellisen kehittämisen tutkimusryhmä Sente

Alueet ahdingossa – Aluetaloudellinen resilienssi Suomessa

Lectio praecursoria Tampereen yliopistossa 11.3.2022

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119808>

Resilienssi on saanut paljon huomiota muutamien viimeksi kuluneiden vuosien aikana. Termi voidaan kääntää myös muutosjoustavuudeksi tai elastisuudeksi. Sillä kuvataan ihmisten, yritysten, ekosysteemien, yhteisöjen ja myös alueiden kykyä kohdata vastoinkäymisiä. Resilienssi kertoo kohteen kyvystä kestää erilaisia kriisejä, kykyä palautua niistä tai kukoistaa sopeutumalla ja uudistumalla vallitsevaan tilanteeseen. Omassa tutkimuskokonaisuudessa (Kurikka 2022) olen keskittynyt erityisesti alueiden ahdinkoihin – siihen, miten aluetaloudet reagoivat ja sopeutuvat ongelmatilanteissa.

Aluetieteen ja talousmaantieteen piirissä huomio on pitkään keskittynyt teemoihin, joilla selitetään pitkän aikavälin epätasaista kehitystä eri alueiden välillä. Valtavirtatutkimuksen konteksti on ollut oletusarvoisesti eräänlainen normaalitila, jossa ongelmatilanteet ovat lopulta merkityksettömiä töyssyjä kasvun ja kehityksen polulla (Krugman 1999). 2010-luvulla tehty tutkimus kuitenkin osoittaa, että tämä ei pidä paikkaansa (esim. Martin & Sunley 2020). Kriisejä ei voida unohtaa kehityksen yhtälöstä, ja ne koskettavat niin menestyneitä kuin heikompiakin alueita. Erilaiset kriisit voivat jättää alueiden talouteen pitkät jäljet. Kriisi saattaa laukaista syvälle käyviä rakenteiden muutoksia, jotka ovat joskus suotuisia, joskus hyvinkin negatiivisia. Kriisit eivät ole poikkeuksia

säännöstä. Ne ovat sääntöjä. Tästä syystä kriisien alueellisen dynamiikan ymmärtäminen ja niihin varautuminen on ratkaisevan tärkeää. Tämän ovat myös koronapandemia ja sota Ukrainassa jälleen osoittaneet.

Kilpailukykykehittämisessä alueilta on usein odotettu vahvojen suhteellisten etujen rakentamista esimerkiksi erikoistumalla kapeisiin kärki-aloihin ja pyrkimistä maksimaaliseen taloudelliseen tuottavuuteen. Ene-nevissä määrin on alettu esittää kysymyksiä tällaisen kehittämisen resilienssistä (esim. Bristow 2010). Erityisesti vuonna 2008 käynnistynyt globaali talouskriisi nosti myös tutkimuksessa kiinnostuksen kohteeksi joustavuuden, toipumiskyvyn ja uudistumiskyvyn merkityksen alueiden kehityksessä. Kilpailukyvyn ja resilienssin monimutkainen ja osin ristiriitainenkin suhde oli yksi tärkeä tätä tutkimusta motivoinut tekijä.

Tutkimuksen toteutus

Suomessa ei ollut laadittu vertailevaa systemaattista tarkastelua siitä, miten eri alueet reagoivat ja toipuivat vuonna 2008 käynnistyneestä globaalista talouskriisistä ja mitkä tekijät vaikuttivat alueiden erilaisiin reaktioihin. Toinen puute resilienssitutkimuksessa oli sen painottuminen talousjärjestelmän tasoon ja rakenteellisiin tekijöihin. Ihmisen toiminnan vaikutus oli jäänyt vähemmälle huomiolle.

Tutkimuksessani halusin luoda monipuolisen kokonaiskuvan siitä, mistä aluetaloudellisessa resilienssissä on kyse. Tutkimuskysymyksiä oli kolme: Millaista Suomen alueiden taloudellinen resilienssi on ollut, mitkä ovat taloudellisen resilienssin rakenteelliset tekijät ja miten toimijuus vaikuttaa alueiden taloudelliseen resilienssiin?

Päätin lähestyä resilienssi-ilmiötä sekä vertailevan määrällisen analyysin että laadullisten tapaustutkimusten kautta. Tutkimus koostui neljästä itsenäisestä tutkimusosiesta, joissa kaikissa oli omat aineistonsa ja kohteensa. Tapaustutkimuksissa tarkastelin eri puolilla Suomea paikallista kriisinhoitoa erilaisissa vastoinikäymisissä.

Tutkimuskokonaisuuden ajallinen konteksti sijoittui pääosin vuonna 2008 käynnistyneen globaalin talouskriisin aikaan ja sen noin kymmenen vuoden toipumisjaksolle. Samaan aikaan Suomea koettelivat myös sisäiset talouden haasteet. Metsäteollisuus joutui kannattavuuskriisiin, ja myös Suomen talouden kruununjalokivi, Nokian matkapuhelinteollisuus,

ajautui vaikeuksiin. Näiden vaikutukset heijastuivat moniin vahvoihin metsäteollisuus- ja matkapuhelinteollisuusseutuihin.

Ensimmäisessä osatutkimuksessani (Kurikka 2021) tarkastelin Suomen seutukuntien reaktioita ja toipumista globaalissa talouskriisissä laskennallisesti mittaamalla eri seutujen työpaikkamäärän ja asukaskohtaisen bruttokansantuotteen pudotuksen syvyyttä sekä toipumista lyhyellä ja pidemmällä kymmenen vuoden aikaperiodilla. Erilaisia syitä alueellisiin eroihin hain rakenteellisista tekijöistä.

Toinen osatutkimus (Kolehmainen ym. 2022) oli tapaustutkimus Seinäjoen yliopistokeskuksen sekä virolaisen Kuressaare collegen sekä niiden sijaintialueiden resilienssistä. Tutkimuskohteena oli alueellisesti merkittävän tieto-organisaation ja sen sijaintialueen resilienssin yhteinen rakentuminen yhtäältä organisaatioresilienssin ja toisaalta alueellisen resilienssin näkökulmasta.

Kolmannessa osatutkimuksessa (Kurikka & Grillitsch 2021) tutkimuskohteina olivat Varkauden seudun ja Itä-Lapin metsäteollisuuden rakennemuutoskriisit vuodesta 2008 alkaen eli äkilliset shokit alueen keskeiselle teollisuudenalalle. Itä-Lapin ja Varkauden seudut soveltuivat vertaillevan tapaustutkimuksen kohteiksi, koska molempia olivat kohdanneet saman metsäteollisuusyrityksen supistamistoimet, mutta erilaisin lopputuloksin.

Neljännessä osatutkimuksessa (Kurikka ym. 2018) tarkastelun kohteena oli Tampereen kaupunkiseudulla tapahtunut ICT-alan murros liittyen Nokian ja Microsoftin rajuihin leikkauksiin ja sulkemisiin Tampereella vuodesta 2007 vuoteen 2016. Kyseessä oli omalla tavallaan ääriesimerkki tietotalouden ajalla tapahtuvasta paikallisesta kriisiytymisestä, mutta myös poikkeuksellisesta toipumisesta.

Tapaustutkimusten aineistojen, kuten haastattelujen ja dokumenttiaineistojen, analyysissä keskeisenä työkaluna oli laadullinen sisällönanalyysi (esim. Tuomi & Sarajärvi 2018). Se sopi yhteen myös tutkimukseni tieteenfilosofisena taustana toimineen kriittisen realismin suuntauksen kanssa. Kriittinen realismi olettaa, että luonnon ja yhteiskunnan ilmiöt ovat todellisia riippumatta ihmisen tietoisuudesta, vaikka se tunnustaakin tiedon tuottamiseen liittyvät subjektiiviset ulottuvuudet (Bhaskar 1979; Sayer 1984).

Tutkimukseni perustana oli muutamia keskeisiä teoreettisia lähtökohtia. Evolutiivinen talousmaantiede korostaa alueen menneiden ja nykyisten kehityskulkujen merkitystä tulevaisuuden rakennuspalikoina – yhtäältä mahdollistajana, toisaalta sitä rajoittavina tekijöinä (Boschma & Martin 2010). Samaan teemaan kytkeytyy niin kutsuttu polkuteoreettinen näkemys alueiden kehityksestä. Siinä alueiden muutosta jäsennellään kehityspolkujen muutosprosesseina (Martin & Sunley 2006). Kehityspolkuja eli aktiviteetteja uusille alueen kannalta keskeisille toimialoille voi syntyä, vanhoja voi kadota, jotkut toimialat voivat haarautua, erikoistua tai uudistua. Suotuisa polkujen muutos synnyttää myös resilienssiä. Resilienssi ei kuitenkaan ole systeemin itsestään syntyvä ominaisuus, vaan se on ihmisten tuottamaa. Siksi keskeisenä tutkimukseni käsitteenä oli myös toimijuus, jolla tarkoitetaan ihmisten tai ryhmien kykyä toteuttaa tahtoaan ja saada tavoitteitaan edistettyä (Gregory ym. 2009). Toimijuutta lähestyin erityisesti muutostoimijuuden eli rakenteita uudistavan toiminnan sekä ylläpitävän toimijuuden eli rakenteita ylläpitävän toiminnan näkökulmista (Coe & Jordhus-Lier 2011; Grillitsch & Sotarauta 2020).

Paras resilienssi keskikokoisilla maakuntakeskuksilla

Tutkimuksessa nousi esiin useita kiinnostavia tuloksia. Globaalin talouskriisin kohdatessa Suomen alueiden reaktiot olivat vaihtelevia. Työpaikat säilyivät yllättäen parhaiten keskikokoisissa maakuntakeskuksissa, esimerkiksi Kajaanissa, Kuopiossa ja Rovaniemellä. Myös lyhyen aikavälin palautumiskyvyssä ja kymmenen vuoden tähtäimen kasvussa taantuman jälkeen samantyyppiset kaupungit pärjäsivät. Näissä työpaikat lisääntyivät erityisesti sosiaali- ja terveysalan sekä hallinnon ja tukipalveluiden kasvun vetäminä. Myös suurimmat kasvukeskukset eli Helsingin, Tampereen ja Turun seudut olivat työpaikoilla mitattuna resilienssiltään melko hyviä. Suurimpien keskusten menestys näkyi etenkin pitkän tähtäimen kyvyssä toipua tai uudistua, vaikka ne reagoivatkin maailmantalouden suhdanteisiin pienempiä paikkakuntia voimakkaammin. Myös maailmalla on saatu vastaavia tuloksia siitä, että keskikokoiset työmarkkinat ovat olleet resilienssiltään parhaita (Faggian ym. 2018). Ne nauttivat monista kasvutekijöistä, kuten julkisen sektorin melko vakaista työpaikoista, ja ovat vähemmän suoraan kytkeytyneitä maailmantalouden suhdanteisiin. Samalla tästä kuitenkin seuraa se, että ne eivät ole voimakaimman talouskasvun kärjessä.

Yleisesti ottaen työpaikkamäärillä mitattua hyvää resilienssiä selitti merkittävimmin alueen toimialarakenne. Palveluiden suuri osuus paransi ja teollisuuden osuus heikensi resilienssiä. Lisäksi toimialarakenteen monipuolisuus teki alueesta resilienssittömän. Työllisyyden resilienssiä paransivat myös alueen laajempi väestöpohja sekä työikäisten, korkeasti koulutettujen, palveluiden ja julkisten työpaikkojen korkea osuus – siis tekijät, jotka yleisesti liittyvät kasvaviin keskuksiin.

Kovimmat työllisyyden iskut kohtasivat erikoistuneita keskikokoisia metsäteollisuus- ja elektroniikkapainotteisia alueita, kuten Salon, Joutsan ja Varkauden seutuja. Työmarkkinoiden suppeuden vuoksi uudelleen työllistyminen näillä alueilla oli haastavaa.

Yllättävä tulos oli se, että tuotannoltaan eli BKT:ltaan resilienssittömiä alueita Suomessa olivat yrittäjä- ja alkutuotantovaltaisemmat, matalan asukaskohtaisen BKT:n, pienemmän väestöpohjan ja matalamman koulutuksen alueet. Tulos oli pitkälti päinvastainen kuin työpaikoilla mitatulla resilienssillä. Tulosta selittää mahdollisesti se, että Suomessa tutkimusajanjaksoon liittyi rakennemuutos, jossa bruttokansantuotteeseen vaikutti voimakkaasti Nokian matkapuhelinliiketoiminnan alamäki, mikä heikensi monien kaupunkien talouskasvua. Asukaskohtainen bruttokansantuote pieneni kasvukeskuksissa rajummin kuin työpaikkojen määrä. On kiinnostavaa, että esimerkiksi kaupunkien korkeasti koulutettujen suuri osuus, jota yleisesti pidetään resilienssin tärkeänä komponenttina (esim. Crescenzi ym. 2016; Kitsos & Bishop 2018), ei riittänyt siivittämään kasvukeskuksia entiselle BKT:n tasolle vielä kymmenen vuotta kriisin jälkeenkään, vaan se oli edelleen alempi kuin ennen kriisiä.

Syrjäisemmät alueet esimerkiksi Itä- ja Pohjois-Suomessa puolestaan ylittivät oman kriisiä edeltävän tasonsa nopeammin eli ne paransivat asukaskohtaista bruttokansantuotettaan suhteellisesti eniten. BKT-kasvun taustalla vaikutti muun muassa metsätalouden tuottoisa jakso. Heikommalta lähtötasolta suhteellinen parannus on ollut myös helpompi saavuttaa. Lisäksi voidaan tulkita, että perifeerisempien alueiden heikompi yhteys maailmantalouteen antaa niille vastustuskykyä etenkin lyhyellä tähtämellä, vaikka riskinä on se, että pitkällä aikavälillä kasvu heikkenee (vrt. Dijkstra ym. 2015). Riski ei kuitenkaan toteutunut tutkitulla kymmenvuotisjaksolla. Samansuuntaisia tuloksia perifeerisempien alueiden positiivisesta kehityksestä ovat mitanneet myös Niinimäki ja Neittaanmäki (2020), jotka huomasivat henkilötuloverotuksen suhteellisen

kehityksen 2000-luvulla olleen parasta muun muassa Kainuussa, Keski-Pohjanmaalla ja Lapissa.

On myös huomattava, että pienemmillä alueilla yksittäisten toimijoiden tai toimialojen välitön vaikutus näkyy suuremmin. Esimerkiksi Tunturi-Lappi nousi kriisin jälkeisen suhteellisen kasvun ykkösjalalle kaivosteollisuuden suurinvestointien myötä. Kyseisessä tapauksessa on kuitenkin todennäköisesti enemmän kyse tilannetekijöistä kuin varsinaisesta resilienssiominaisuudesta.

Tutkimukseni perusteella vaikuttaa siltä, että aluetalouden akuutti reaktio eli kriisin vastustuskyky perustuu eniten rakenteelliseen resilienssiin, kuten toimialarakenteeseen. On kuitenkin muistettava, että toimialarakenteen vaikutus on voimakkaasti kytköksissä kriisin luonteeseen ja vaihtelee siten eri kriiseissä. Esimerkiksi koronapandemia on iskenyt erityisesti alueille, joilla on vahva palvelu-, kulttuuri- tai matkailuala, kun taas edellinen talouskriisi oli vaikea teollisuudelle ja viennille.

Toimijat alueiden resilienssiä rakentamassa

Kriisistä toipuminen edellyttää toimijuutta. Kriisin alkuvaiheessa tarvitaan ylläpitävää, sopeuttavaa ja olemassa olevien kehityspolkujen jatkuvuuden turvaamiseen tähtävää toimintaa, esimerkiksi lyhytaikaisia yritysten tukimekanismeja. Kriiseistä jääneiden jälkien korjaaminen vie usein kuitenkin paljon aikaa ja vaatii uusien polkujen etsimistä eli uudistavia toimenpiteitä, kuten panostuksia uudenaikaisiin koulutuksiin, yrityskäyttämiseen tai verkostojen synnyttämiseen.

Alueellisten toimijoiden, kuten kuntien, elinkeinoyhtiöiden, maakunnallisten toimijoiden sekä koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden, keskeinen rooli on synnyttää alueelle pitkän tähtäimen uudistumiskykyä. Parhaimmillaan toimijat voivat vaikuttaa alueen resilienssiin uudistamalla rakenteita ennakoivasti. Valitettavan usein kehittäminen on kuitenkin luonteeltaan reaktiivista ja uudistumistyö käynnistyy vasta pakon edessä. Tällöin tilanteen kriisiytyessä ei aina ole mahdollista löytää nopeita ratkaisuja. Kriisitilanteissa luonnollisesti myös lyhyen tähtäimen ylläpitävät ja sopeuttavat toimet ovat tärkeitä. Kumppaniksi näissä tilanteissa tarvitaan yleensä valtiota, joka voi käyttää vahvempia taloudellisia tukimuotoja, kuten koronaturkia tai aiemmin Suomessa käytettyjä äkillisten rakennemuutosten alueiden tukea.

Resilienssiä kehittävästä toimenpiteistä voidaan poimia lukuisia esimerkkejä tapaustutkimusalueilta. Punaisena lankana on usein verkostojen ja tiedonkulun merkitys. Alueen toimijoiden saattaminen yhteiseen pöytään ja yhteisen vision löytäminen on tärkeää, jotta toiminta voidaan suunnata vaikuttavasti. Yritysten yhteiskuntavastuuohjelmien integrointi alueellisiin toimiin on tuonut hyviä tuloksia. Alueen luottamukselliset epämuodolliset verkostot siirtävät tietoa tehokkaasti. Alueen sisäiset verkostot eivät kuitenkaan yksin riitä. Verkostoituminen alueen ulkopuolelle tarjoaa resursseja, tietoa ja vaikuttamisen kanavia aluetta koskevaan päätöksentekoon. Ideoiden etsintä kansallisesti ja kansainvälisesti voi moninkertaistaa alueen uudistumiskapasiteetin, koska kaikkea parasta asiantuntemusta harvoin löytyy yhdeltä alueelta. Sekä toimijaverkostojen vahvistaminen että laajentaminen ovat siten resilienssin kannalta tärkeitä kehittämiskohteita.

Resilienttejä alueita näyttäisi yhdistävän myös muutama toimintakulttuurinen seikka. Jos vanha kehittämisen logiikka ei enää toimi, on oltava uskallusta tunnustaa muutoksen tarve. Uusien avausten, kokeilujen ja niihin sisältyvän epäonnistumisen riskin hyväksyminen ovat tärkeitä ominaisuuksia. Lisäksi omaan tekemiseen uskomisen ja alueen tulevaisuuden ottaminen alueellisten toimijoiden omiin käsiin antaa paremmat eväät resilienssille kuin passiiviseksi kehittämisen subjektiksi jättäytyminen. Esimerkiksi alueeseen ja sen kehitykseen sitoutuneet paikalliset yritykset ovat merkittävä resilienssin voimavara.

Monipuolisuus resilienssin lähteenä

Myös uudistumista tukevia alueellisia rakenteita tulee edistää. Tällaisia yrittämisen ja innovaatioiden tukijärjestelmiä ovat esimerkiksi uudet avoimet alustat, jotka rakennetaan olemassa olevan osaamis pääoman ympärille. Myös osaamisen ja inhimillisen pääoman jatkuva kehittäminen tuo alueelle resilienssiä. Koska toimialarakenteen monipuolisuus toimii yhtenä resilienssin mekanismina, olisi kehittämisessä hyvä jatkuvasti muistaa, että alueen menestystä ei kannata rakentaa yhden – ei edes menestyvän – yrityksen tai toimialan varaan. Uusia avauksia kannattaa vaalia ja huolehtia siitä, että alueen osaamisperusta on riittävän laaja tai sovellettavissa myös muilla aloilla.

Alueen resilienssiä heikentää ajautuminen niin sanottuun alueelliseen lukkiutumiseen, jossa keskitytään lähinnä olemassa olevan kasvupolun,

kuten yhden vahvan toimialan, edistämiseen. Lukkiutumassa tietyt toiminta- ja ajattelumallit hallitsevat alueen yritysten, tutkimuksen, opiskelijoiden, työntekijöiden ja päättäjien valintoja. On hyvin inhimillistä, että toimijat panostavat yhä enemmän siihen, mikä tuottaa suurimmat välittömät tulokset. Uusien avausten etsintä ei tämän seurauksena saa kuitenkaan vaarantua. Lukkiutumaiset voivat kohdata hyvinkin erilaisia alueita. Sekä erikoistuneet kasvuseudut että pienemmät seudut näyttivät kohtaavan saman riskin. Näillä alueilla on kuitenkin eräs keskeinen ero: jos riski realisoituu kriisiksi asti, kasvuseutujen kapasiteetti uudistumiseen on huomattavasti parempaa. Kriisi saattaa johtaa jopa yrityskentän vahvistumiseen ja monipuolistumiseen, kuten Tampereelle kävi Nokian ja sitä seuranneen Microsoftin aseman purkauduttua. Eräs aluekehittäjä jopa totesi haastattelussa, että kriisi oli lopulta parasta, mitä Tampereelle on tapahtunut. Pienempien seutujen iskunkestävyys näissä tilanteissa on usein heikkoa ja kriisi jättää pitkät negatiiviset vaikutukset, kuten Itä-Lapissa koetun sellutehtaan lakkauttamisen jälkeen kävi.

Jopa korkeakoulut sekä muut alueen uudistumiskykyyn voimakkaasti vaikuttavat toimijat voivat astua lukkiutuman ansaan. Ne voivat suuntautua tukemaan jonkin tärkeän toimijan intressejä liiankin voimakkaasti, kuten Tampereen teknilliselle yliopistolle kävi vahvan Nokia-kytköksen aikana, mutta samalla korkeakouluilla on myös avaimet lukkiutumista vapautumiseksi. Vahvoina uuden tiedon tuottajina ja jakajina ne pystyvät uudistamaan alueen osaamis pohjaa.

Kilpailukyvyyn lisäksi panostettava myös resilienssiin

Tutkimukseni osoitti todeksi sen evolutiivisen talousmaantieteen ajatuksen, että kriisi voi olla myös mahdollisuus. Parhaassa tapauksessa kriisi purkaa alueellisen lukkiutuman ja käynnistää rakenteiden uudistumisen kestävämmiksi, pahimmillaan se voi johtaa kurjistumisen kierteeseen.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että alueen reagoitiherkkyys ja lyhyen tähtäimen sopeutuminen ovat erityisesti resilienssiominaisuuksia, mutta pitkän tähtäimen uudistumisresilienssin perusta on sama kuin alueellisen kilpailukyvyinkin. Siinä osaamisella, inhimillisellä pääomalla ja keskuksen koosta syntyvillä eduilla on selkeä rooli.

Alueiden kehittämisen näkökulmasta katsottuna voidaan todeta, että kilpailukykykehittämisen rinnalle tarvitaan resilienssinäkökulmaa, joka huomioi paremmin sen, että jatkuva kasvu-ura ei ole itsestäänselvyys. Resilienssi ja kilpailukyky eivät ole toistensa vastakohtia, mutta eivät täysin yhteneväisiäkään ilmiöitä. Resilienssi ei voi korvata tai syrjäyttää alueiden kilpailukykyyn kehittämistä, mutta on selvää, että epävarmassa maailmassa se on otettava aiempaa vakavammin huomioon.

Kurikka, Heli 2022. Alueet ahdingossa: Aluetaloudellinen resilienssi Suomessa. Tampereen yliopiston väitöskirjat 546.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2278-6>

Kirjallisuus

- Bhaskar, R. 1979. The possibility of naturalism: A philosophical critique of the contemporary human sciences. Harvester Press, Brighton.
- Bristow, G. 2010. Resilient regions: re-‘place’ing regional competitiveness. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 3:1, 153–167. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsp030>
- Boschma, R. & R. Martin (eds.) 2010. The handbook of evolutionary economic geography. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Coe, N. M. & D.C. Jordhus-Lier 2011. Constrained agency? Re-evaluating the geographies of labour. *Progress in Human Geography* 35:2, 211–233. <https://doi.org/10.1177/0309132510366746>
- Crescenzi, R., D. Luca & S. Milio 2016. The geography of the economic crisis in Europe: national macroeconomic conditions, regional structural factors and short-term economic performance. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 9:1, 13–32. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsv031>
- Dijkstra, L., E. Garcilazo & P. McCann 2015. The effects of the global financial crisis on European regions and cities. *Journal of Economic Geography* 15:5, 935–949. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbv032>
- Faggian, A., R. Gemmiti, T. Jaquet & I. Santini 2018. Regional economic resilience: The experience of the Italian local labor systems. *The Annals of Regional Science* 60:2, 393–410. <https://doi.org/10.1007/s00168-017-0822-9>
- Grillitsch, M. & M. Sotarauta 2020. Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography* 44:4, 704–723. <https://doi.org/10.1177/0309132519853870>
- Gregory, D., R. Johnston, G. Pratt, M. Watts & S. Wathmore 2009. The dictionary of human geography. 5. painos. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Kitsos, A. & P. Bishop 2018. Economic resilience in Great Britain: the crisis impact and its determining factors for local authority districts. *The Annals of Regional Science* 60:2, 329–347. <https://doi.org/10.1007/s00168-016-0797-y>

- Kolehmainen, J., A. Keerberg, H. Kurikka & G. Raagmaa 2022. Being resilient between the region and the higher education system? Views on regional higher education institutions in Estonia and Finland. Teoksessa Pinheiro R., M. L. Frigotto & M. Young (eds.). *Towards resilient organisations and societies: a cross-sectoral and multidisciplinary perspective*. Palgrave Macmillan, Cham. 249–276. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82072-5_10
- Kurikka, H. 2021. Globaali talouskriisi ja Suomen alueellinen resilienssi. *Terra* 133:1, 3–16. <https://doi.org/10.30677/terra.96014>
- Kurikka, H. & M. Grillitsch. 2021. Resilience in the periphery: What an agency perspective can bring to the table. Teoksessa Wink, R. (ed.). *Economic resilience in regions and organisations*. Springer, Wiesbaden. 147–171. https://doi.org/10.1007/978-3-658-33079-8_6
- Kurikka H., J. Kolehmainen & M. Sotarauta 2018. Constructing regional resilience in a knowledge economy crisis: the case of the Nokia-led ICT industry in Tampere. Teoksessa Benneworth, P. (ed.). *Universities and regional economic development: Engaging with the periphery*. Routledge, Abingdon. 163–179. <https://doi.org/10.4324/9781315168357>
- Krugman, P. 1999. *The return of the depression economics*. New York: W.W. Norton. <https://doi.org/10.2307/20020239>
- Martin, R. & P. Sunley 2006. Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography* 6:4, 395–437. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbl012>
- Martin, R. & P. Sunley 2020. Regional economic resilience: evolution and evaluation. Teoksessa Bristow, G. & Healy, A. (eds.). *Handbook on regional economic resilience* Edward Elgar, Cheltenham. 10–35. <https://doi.org/10.4337/9781785360862.00007>
- Niinimäki, K. & P. Neittaanmäki. 2020. Muutokset maksetuissa henkilöveroissa alueittain Suomessa 2000-luvulla. Jyväskylän yliopisto. Informaatioteknologian tiedekunnan julkaisuja 85. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8194-5>
- Sayer, R. A. 1992. *Method in social science: A realist approach*. Hove: Psychology Press.
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 2. painos. Tammi, Helsinki.

MIKKO WECKROTH
FT, erikoistutkija
Luonnonvarakeskus

KATRI HAMUNEN
MMT, tutkija
Luonnonvarakeskus

LEENA LESKINEN
FT, hankepääällikkö
Suomen metsäkeskus

Digitaalisuus ja maaseudun sosiaalinen pääoma – sopeutumista hybridiratkaisujen kautta?

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119905>

Vaikka maaseudun (taikka kaupungin) määritelmästä ei olekaan alan tutkijoiden kesken selkeää yhteisymmärrystä (esim. Woods 2007), voidaan sanoa, että maaseutua elin- ja toimintaympäristönä määrittävät sekä relationaaliseen että absoluuttiseen tilaan liittyvät pitkät etäisyydet. Toisin sanoen maaseutu yhdistetään – ainakin mielikuvissa – tiettyyn syrjäisyyteen suhteessa taloudellisen ja poliittisen vallan keskuksiin. Kaupunkien ja maaseudun välisiä eroja selittävät siten osaltaan käytettävissä olevien tiedonvälityksen ja tietoverkkojen teknisten ratkaisujen, kuten esimerkiksi laajakaistayhteyksien, saatavuus.

Teknologisten erojen lisäksi kaupungin ja maaseudun eroja jäsentävät sosiaaliskulttuuriset tekijät. Kaupungeissa ja maaseutumaisilla alueilla painottuvat esimerkiksi erilaiset sitovan (*bonding*) ja siltaavan (*bridging*) sosiaalisen pääoman muodot (esim. Sørensen 2016). Sitovassa sosiaalisessa pääomassa korostuvat tiedonvaihto ja luottamus oman, tiiviin yhteisön kesken, mikä on ominaista maaseutuyhteisöille. Kaupungeissa taas siltaava sosiaalinen pääoma mahdollistaa esimerkiksi uuden tiedon leviämisen eri yhteisöjen välillä. Honkaniemi ja Luoto (2021) tarkastelivat sosiaalisen pääoman muotojen ja valokuituverkon sidonnaisuuksia ja päätyivät esittämään, että sitovalla ja siltaavalla sosiaalisella pääomalla on toisiinsa kietoutuvat roolit: siltaava sosiaalinen pääoma voi tehostaa ja

tiivistää sitovaa sosiaalista pääomaa tekemällä näkyväksi paikallisesti tärkeitä kehittämisen teemoja.

Tämä puheenvuoro toimii kommentaarina Honkaniemen ja Luodon (2021) analyysiin. Tarkoituksena on luoda katsaus digitaalisiin verkostoitumis- ja vuorovaikutusratkaisuihin osana maaseudun kehittämistä. Tarkastelun ajallisena kontekstina toimii koronakriisi, joka on muokannut ihmisten vuorovaikutusta pakottamalla ihmisiä – sekä hankkeita ja järjestöjä – siirtymään työ- ja vapaa-ajalla fyysisestä vuorovaikutuksesta ja kommunikaatiosta sähköisiin etäratkaisuihin. Puheenvuoron niin sanottuna institutionaalisenä kontekstina toimii Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) rahoittama SOPULI-hanke (*Sopeutumiskyvyllä uusiutumista ja liiketoimintaa maaseutumaisemaan*), joka joutui monien muiden kehittämis- ja tutkimushankkeiden tavoin sopeutumaan uuteen toimintaympäristöön ja sopeuttamaan toimintaansa koronapandemiasta johtuviin liikkumis- ja tapaamisrajoitteisiin. Hanketta toteutettiin vuosien 2019–2022 aikana. Jo alun perinkin SOPULI-hankkeen yhtenä tavoitteena oli vahvistaa digitalisaation tuomia mahdollisuuksia maaseutualueiden asukkaille sekä metsä- ja maatalouselinkeinossa toimiville yrittäjille; lisätä heidän tietoisuuttaan ja osaamistaan digitaalisista kanavista ja lisätä asukkaiden omaa digitaalisen tiedon tuottamista ja jo olemassa olevan tiedon hyödyntämistä. Yksi SOPULI-hankkeen lähtökohdista oli myös lisätä maaseudun asukkaiden ja yrittäjien tietoa ja kykyä hyödyntää avoimia aineistoja.

Hankkeen puolivälissä alkanut pandemia muutti hankkeen toteutustapaa rajusti ja painotti digitaalisuuden osuutta. Koronapandemian levittyä nopeasti Suomeen vuoden 2020 alussa otettiin käyttöön myös valmiuslaki, jonka pohjalta julkisten kokoontumisten suurimpia sallittuja ihmismääriä rajoitettiin, kouluissa siirryttiin etäopetukseen ja työpaikoilla etätöihin. Tapaamisrajoitusten tullessa voimaan perinteisten, kylätaloilla tai tuvissa järjestettyjen kyläiltojen sijaan tapaamiset siirrettiin verkkoon. Esimerkiksi neuvontaorganisaatiot ja puun ostajat kautta maan ovat järjestäneet metsänomistajille auditoriokoulutusten ja makkaranuotioiden sijaan lukuisia webinaareja.

Tarkastelemme puheenvuorossamme sitä, millaisena tämä digisiirtymä on koettu ja miten siinä on onnistuttu. Tarkoituksena on tunnistaa osallistujien ja hankkeen toteuttajien myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia sekä uusia toimintamalleja, joita voidaan hyödyntää ja kehittää myös pandemian jälkeisenä aikana. Puheenvuoron ensisijaisena yleisönä

ovat siten maaseudun kehittämisen parissa työskentelevät toimijat, järjestöt ja hankkeet, jotka suunnittelevat digitaalisten ratkaisujen roolia hanketyössään, ja toisaalta laajemmin maaseutu- ja aluekehityskysymyksiä pohtivat poliittiset päätöksentekijät ja virkamiehet.

Sosiaalinen pääoma, digitaaliset ratkaisut ja maaseutu

Tuoreessa Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa (Kattilakoski ym. 2021, 44) todetaan: ”Asuminen, työnteko ja yrittäjäyys maaseudulla onnistuvat vain, jos infrastruktuuri toimii ja julkiset ja yksityiset palvelut ovat saatavilla ja saavutettavissa. Tämä edellyttää myös palvelujen kehittämistä huomioiden kielelliset oikeudet. Julkisten palvelujen digitaalisessa ensisijaisuudessa on varmistettava, että maaseudun asukkailla on tosiasialliset edellytykset digitaalisten palvelujen käyttöön. Tämä edellyttää luotettavasti toimivia tietoliikenneyhteyksiä.”

Edellä mainittu tavoite on linjassa Suomen lainsäädännön kanssa (Laki digitaalisten palvelujen ensisijaisuudesta 306/2019). Yleisesti ottaen voidaan siis sanoa, että digipalvelujen laajentumisella on vahva poliittinen tuki, ja laajakaistaverkkojen rakentamista on tuettu sekä kansallisella että EU-rahoituksella (Hirvonen ym. 2020). Aluepoliittisessa keskustelussa ja hanketoiminnassa rahoituksen pääpaino on ollut niin sanottujen teknisten ratkaisujen, kuten laajakaistaverkkojen kattavuuden, parantamisessa. On kuitenkin selvää, että pelkästään tekniset ratkaisut eivät tarkoita sähköisten palveluiden käyttöönottoa tai omaksumista. Käyttöönottoon ja omaksumiseen vaikuttavat myös esimerkiksi maksukyky, ikä, osallisuus ja tietotekniikkataidot. Yhteisön niin kutsutun digitaalisen pääoman (Merisalo 2016) syntyyn tarvitaan muita sosiaalisen pääoman lajeja, mutta synnyttyään se voi vahvistaa jo olemassa olevaa sosiaalista pääomaa (Honkaniemi & Luoto 2016).

Kaupunkien ja maaseudun välisiä eroja on tulkittu myös sosiaalisen pääoman muotojen näkökulmasta, jolloin niiden eroa on jäsennetty digitaalisen kuilun käsitteen avulla (Dalvit 2018). Kuten Honkaniemi ja Luoto (2021) toteavat, sosiaalinen pääoma on liitetty tutkimuksissa menestyvien alueiden ominaisuudeksi ja alueiden välisiä kehityseroja selittäväksi, etenkin endogeenista eli sisäsyntyistä kehittämispotentiaalia korostavaksi tekijäksi. Kaupunkien ja maaseudun välisen digitaalisen kuilun olemassaolo on todettu myös Suomessa (Antikainen ym. 2017). Toisaalta pitkälle automatisoidun maatalouden tai puunkorjuun (esim.

lypsyrobotit ja metsäkoneet) myötä maaseudun toimijoiden keskuudessa voi esiintyä myös varsin syvää digitaalisten ratkaisujen hyödyntämistä. Tietoteknisten ratkaisujen kehittämisen jälkeen niiden varsinaisen käyttöönoton ratkaisevat ihmisten halukkuus ja kyvykkyyks erilaisten digitaalisten palveluiden kokeilemiseen (Antikainen ym. 2017). eMaaseutuhankkeen koordinaattori Minna Jaakkola (2020) onkin todennut, että digitalisaatio etenee vain kokeilukulttuurin kautta, kun ”kokeilut siilovat digimarkkinoiden sadoista tulokkaista jyvät”.

Yhteiskunta ja sen kehityskulku muuttuu ja kehittyy suurten kriisien aikana ja niiden kautta, ja tällaiseksi myös koronapandemia on nähty. Kriisi pakottaa yhteiskunnat etsimään uutta muotoa ja järjestystä. Tämän voidaan sanoa pätevän myös yhteiskunnan alueelliseen ja tilalliseen järjestäytymiseen. Muutos voi olla tilapäinen: kriisin jälkeen palataan takaisin normaaliin, ja kehitys jatkuu kuten ennenkin. Toisaalta muutoksesta voi tulla pysyvä, jos toimintatapojen perustana olevat arvot, asenteet ja normit vaativat muutosta ja yhteiskunnan jäsenillä on halua toteuttaa pysyvä muutos (Hämäläinen & Vataja 2020). Koronapandemia on muuttanut yhteiskuntaa syvästi ja ehkä pysyvästi; se on pakottanut yhteiskunnat suureen kokeiluun digimaailmaan siirtymisessä (Kuhmonen 2020). Ulkoisten muutosten aikana sekä teknisen että sosiaalisen pääoman muodon muutokset jäsentävät maaseudun relationaalista asemaa uuteen asentoon. Kuten Honkaniemi ja Luoto (2021) esittävät, muutokset teknisissä valmiuksissa ja sosiaalisen pääoman eri muodoissa näyttäytyvät tiettyjen alueiden, kylien ja paikkojen relationaalisen aseman muutoksina osana laajempia toimijaverkostoja.

Keskitymme puheenvuorossamme tarkastelemaan ”pakotetun digikokeilun” (vrt. Jaakkola 2020) tuloksia sekä hankkeen kohderyhmien että toteuttajien näkökulmasta. Tarkastelumme painopiste on nimenomaan digitaalisten palveluiden omaksumisessa, ei niinkään teknisissä ratkaisuissa. Näin ollen lähestymistapamme vertautuu Lehtosen ja Voutilaisen (2021) määrälliseen analyysiin, joka koski mobiiliyhteyksien latausnopeuksien alueellista vaihtelua maaseudulla ja jonka johtopäätös oli, että kaupunkien ja maaseudun välinen digitaalinen kuilu on syventynyt korona-aikana.

Kokemuksia koronapandemia ajalta – hybridiratkaisuja sekä sosiaalisen pääoman muotojen dynamiikkaa

Ennen pandemiaa kyläyhteisöille ja metsänomistajille suunnatut virtuaaliset tilaisuudet ovat maaseudun kehittämishankkeissa olleet harvinaisia. Monelle maaseudun asukkaalle osallistuminen pandemian alussa järjestettyyn virtuaaliseen kyläiltaan tai muuhun vastaavaan tilaisuuteen on ollut ylipäänsä ensimmäinen kerta osallistua virtuaaliseen tapaamiseen. Näin se on tuonut mahdollisuuden oppia uutta, kunhan uskalluksen ja teknisten haasteiden kynnyks on ylitetty. Kahden koronavuoden aikana tapahtunut muutos myös niiden ihmisten taidoissa ja uskalluksessa, jotka eivät esimerkiksi työnsä puolesta ole tekemisissä virtuaalisovellusten kanssa, on SOPULI-hankkeen kokemusten mukaan ollut nopeaa. Parin viime vuoden aikana on opittu omien laitteiden ja yhteyksien ominaisuudet ja esimerkiksi se, kannattaako kesämökiltä etäkokoukseen osallistuessa pitää kameraa auki.

Vaikka kahden koronavuoden jälkeen on havaittavissa kyllästymistä luurien kanssa koneen ääressä istumiseen, on hyvin todennäköistä, että virtuaaliset tilaisuudet jäävät pysyviksi käytännöiksi myös pandemian jälkeen. Mutta missä määrin ja miten niitä kannattaa hyödyntää? Hanke-toimijoiden näkökulmasta virtuaalisuuden tuomia hyviä puolia ovat suuret osallistujamäärät. Jos kylällä järjestettyyn iltaan saadaan kokoon 20 osallistujaa, vastaavan aiheen webinaariin voi osallistua 120 kuulijaa. Tilaisuuksien järjestäjiä houkuttaa virtuaalisten tilaisuuksien järjestämisen helppous ja vaivattomampi yhteisen ajan löytäminen. Aikaa ei tarvitse käyttää matkustamiseen, ja webinaariin voi osallistua ainakin passiivisena kuulijana perunankuorinnan lomassa. Paikkariippumattomuus mahdollistaa taustaltaan ja fyysiseltä sijainniltaan monipuolisemman osallistujajoukon ja esimerkiksi kylän kausiasukkaiden mukanaolon kyläillassa.

Erilaiset hybridiratkaisut, joissa yhdistyvät eri paikat ja toimintamallit, jäävät todennäköisesti elämään ja kehittyvät edelleen. Hybriditoteutuksella voidaan kuitenkin tarkoittaa eri asioita. Hybridikäsitettä on sovellettu monenlaisen yhteiskunnallisen kehityksen kuvaukseen, ja esimerkiksi koronakriisin jälkeistä aikaa on luonnehdittu siirtymänä hybridiaikaan myös työ- ja asuinpaikan eriytyemisessä eli monipaikkaisuudessa (Rannanpää ym. 2022). Hyyryläinen ja kumppanit (2021) näkevät tuoreessa kirjoituksessaan kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutuksen

vahvistamisen osana laajempaa yhteiskunnallista kestävyysmurrosta. He esittävät, että maaseudun ja kaupungin väliset niin sanotut hybridiset tilat voidaan ymmärtää erilaisten paikallisuuksien väliseksi uudenlaisiksi vuorovaikutuksen käytänteiksi, jotka sitovat maaseudun ja kaupungin pääomia itseensä päämääränä yhteinen hyvinvointi. Esimerkiksi virtuaaliset kyläillat edustavat hybridiratkaisuja, jotka mahdollistavat paikka-riippumattomasti kausiasukkaiden ja maaseudulla vakituisesti asuvan väestön rikkaamman vuorovaikutuksen. Tällaisten hybriditilojen voidaan myös nähdä synnyttävän uusia heikkoja suhteita (*weak ties*) ja lisäävän maaseudulta puuttuvaa siltaavaa sosiaalista pääomaa, kun yhteyksiä ja tiedonvaihtoa pystytään helpommin luomaan myös muutenkin kuin oman tiiviin yhteisön kesken (vrt. Granovetter 1973; Sørensen 2016). Virtuaalisuuden tuomia mahdollisuuksia lisätä tätä siltaavaa pääomaa kannattaa hyödyntää myös jatkossa. Tiedonvaihtoa voidaan lisätä järjestämällä virtuaalisia kyläpäällikköiltoja alueiden, esimerkiksi pohjalaisten ja pohjoiskarjalaisten kylien, välillä.

Hybridillä voidaan tarkoittaa myös tilaisuuksien järjestämisen tapaa. SOPULI-hankkeessa saatujen kokemusten mukaan hybridimallit, joissa tilaisuuksia saman aiheen ympärille järjestetään sekä fyysisesti että verkon välityksellä, toimivat hyvin. Esimerkiksi ensimmäinen tiedonjakoon painottuva tilaisuus voidaan järjestää virtuaalisesti ja toinen, käytäntöön painottuva tilaisuus vaikkapa maastoretkeilynä. Sen sijaan sellaiset hybriditapahtumat, jotka järjestetään samanaikaisesti sekä fyysisesti että virtuaalisesti, eivät kokemusten perusteella ole yhtä toimiva malli, vaikka mahdollisuutta osallistua etänä kysytäänkin nykyään lähes joka tilaisuuteen.

Voidaan siis sanoa että, koronakriisin aikana kertyneiden kokemusten ja tietovaraston pohjalta on entistä helpompi järjestää erilaiset tapahtumat tavalla, joka parhaiten toteuttaa niiden tavoitteita. Puhtaasti tiedonjakoon tähtäävät tapahtumat, joiden aiheen oletetaan kiinnostavan laajempaa ihmisjoukkoa, kuten koko maakunnan metsänomistajia, voidaan hyvin järjestää virtuaalisesti. Toisaalta virtuaalisuus vähentää spontaania ja vastavuoroista kommunikaatiota, ja etenkin suuremmissa webinaareissa tiedonvaihdanta on helposti yksisuuntaista. Kokemustemme mukaan jo entuudestaan toisensa tuntevien ihmisten kesken tiedonvaihto onnistuu myös virtuaalisesti – jonkin aikaa, kunnes kasvokkaisia tapauksia aletaan kaivata. Virtuaaliset tilaisuudet eivät ole luontevia synnyttämään vapaata sosiaalista vuorovaikutusta, ryhmäyttämään osallistujia,

luottamuksellisten keskustelujen käymiseen, yhteiseen ideointiin tai synnyttämään sellaista innostusta, joka johtaisi yhteisten ponnistelujen kautta johonkin uuteen. On pohdittu, onko tietoyhteiskunnalla, digitaalisuudella ja liiallisella siltaavalla pääomalla jopa paikallista yhteisöllisyyskokemusta ja sitovaa sosiaalista pääomaa hajottava vaikutus, kun yksilöiden aika ja huomio leviävät laajalle ja omaan yhteisöön sitoutuminen heikkenee (Honkaniemi & Luoto 2021). Etenkin pandemian vaatimien kokoontumisrajoitusten jälkeen on tärkeää muistaa kasvokkaisten kohtaamisten tärkeys, jotta yhteisöjä ylläpitävää sitovaa sosiaalista pääomaa rakentava luottamus voi syntyä ja säilyä. On myös muistettava, että potentiaalisten osallistujien kutsuminen virtuaalisiin tilaisuuksiin tapahtuu monesti sähköpostijakelulistojen ja sosiaalisen median kautta. Meillä on kuitenkin edelleen etenkin vanhempaa väestöä, joita tieto virtuaalitapahtumista ei edes tavoita ja jotka kokevat fyysiset tilaisuudet itselleen ainoaksi keinoksi osallistua.

Avoimen datan mahdollisuudet ja linkittävä sosiaalinen pääoma

Avoim data tai avoimet aineistot ovat kaikille vapaasti hyödynnettävissä olevaa ilmaista, Internet-sivustoilta löytyvää digitaalista, usein paikkaan sidottua, tietoa. Maaseudun asukkaiden ja siellä toimivien yrittäjien asuin- ja elinympäristöstä on koottu valtavasti dataa eri viranomaisten tietokantoihin. Esimerkkejä ovat Metsäkeskuksen korjuukelpoisuuskartat korjuuyrittäjille tai Museoviraston kulttuuriympäristön palveluikkunan arkeologiset kohteet kylätoimijoille. Joistakin avoimista aineistoista on tehty etenkin metsänomistajille relevantteja mobiilisovelluksia. Yhtenä SOPULI-hankkeen tavoitteena oli levittää tietoa ja lisätä maaseudun asukkaiden ja yrittäjien kykyä hyödyntää avointa dataa. Osa avoimesta datasta edellyttää syntyäkseen panosta myös kansalaisilta, alueiden asukkailta ja alueilla vierailevilta. Tällaisia ovat esimerkiksi kansalaishavainnointiin ja osallistavaan paikkatietoon (PPGIS) (Tuulentie & Kantola 2021) perustuvat menetelmät, joiden avulla tavallisten kansalaisten havainnot ja kokemukset saadaan osaksi tietovarastoja, ja parhaimmillaan ne voivat vaikuttaa päätöksentekoon. Digitaalinen kuilu voi ilmetä myös digitaalisia palveluita painottavien julkisten toimijoiden ja maaseutusasukkaiden välillä. Tällöin kysymykseksi nousee se, välittyvätkö paikalliset subjektiiviset kokemukset ja arvot tarpeeksi hyvin osaksi melko mekaanisia ja pitkälle digitalisoituja aluesuunnittelun ja

kehittämisen prosesseja. Mahdollisuus hyötyä avoimesta datasta ja kyky osallistua sen tuottamiseen voidaan siten nähdä linkittävänä sosiaalisena pääomana, joka vahvistaa kansalaisten vuoropuhelua viranomaisten ja hallinnon instituutioiden kanssa (Woolcock 2001).

SOPULI-hankkeessa saatujen kokemusten mukaan metsänomistajat ja maaseudun asukkaat pitävät avoimia aineistoja mielenkiintoisina ja erittäin monipuolisina, ja he voivat hyödyntää niitä monissa yhteyksissä. Virtuaalinen formaatti on luonteva tapa esitellä avoimia tietokantoja, ja osallistujat pääsevät saman tien kokeilemaan jaetun informaation toimivuutta ja saatavuutta. Hankkeen toimijoiden mukaan avoimen datan aineistoja ja sovelluksia on kuitenkin monen tasoisia, ja niiden esittely ja käyttö vaativat yllättävänkin paljon perehtymistä. Kokemuksemme vahvistavat Jaakkolan (2020) ajatusta siitä, että digineuvonnalle on jatkossakin tarvetta sekä diginatiivien että ei-niin-natiivien keskuudessa. Parhaassa tapauksessa neuvojat ovat jo paikallisyhteisön tuntemia ja luottamia ”digipappeja” tai ”muutosagentteja”, joilla on jo vähintään toinen jalka paikallisessa yhteisössä ja siten mahdollisuus vaikuttaa alueella aktiivisesti (Rogers 2003; Honkaniemi & Luoto 2016). Neuvonnan tarve korostuu etenkin jatkuvasti päivittyvän avoimen datan ja siihen liittyvien sovellusten kohdalla. Tarvitaanko jopa uudenlaista ammattikuntaa, joka ylläpitää tietojaan muuttuvasta digiympäristöstä ja tuo tiedon tarvitseville heidän kielelleen käännettynä ja sopivasti annosteltuna? Avoimeksi jää kuitenkin kysymys siitä, kuka ottaisi neuvonnasta hankkeiden työntekijöitä pysyvämpää vastuuta.

On myös keskeistä ymmärtää, että maaseudun asukkaiden kyky vastaanottaa informaatiota ja asioida heille tarjottujen digitaalisten kanavien kautta ei riitä. Maaseudulle tarvitaan kykyä ja toimijuutta teknologioiden ja aineistojen hyödyntämisessä siten, että ne palvelevat erityisesti paikallisesti määriteltyjä omia tavoitteita. Maaseutu tarvitsisi enemmän erityisesti paikkatietonörttejä ja omista lähtökohdistaan ponnistavia ”hackathoneja”, jotka voivat synnyttää uutta yritystoimintaa esimerkiksi avoimen datan ympärille.

Yhteenveto

Keskityimme puheenvuorossamme analysoimaan sosiaalisen pääoman eri muotojen ja digitaalisten ratkaisujen keskinäistä suhdetta ja dynamiikkaa osana SOPULI-hankkeen toteutusta. Tarkastelu keskittyi

koronapandemian aikaan; se toimi ajallisena kehyksenä tilanteeseen, jossa ulkoiset olosuhteet loivat niin sanotun ”pakotetun kokeilun” erilaisten digitaalisista ratkaisujen toimivuudesta ja soveltuvuudesta.

Hankkeen aikana kerättyjen kokemusten ja palautteen perusteella voidaan ensinnäkin sanoa, että digitaalisen pääoman (Merisalo 2016) vahvistaminen maaseudulla on ensiarvoisen tärkeää. SOPULI-hankkeessa saatiin etenkin vanhempaa väestöä mukaan etätapahtumiin. Näin kertynyt sähköinen pääoma madaltaa kynnystä tulevaisuudessa sote-uudistuksen myötä väistämättä ainakin osaksi digitalisoituvien sosiaali- ja terveystalouden hyödyntämiseen. Lisäksi hankkeen kokemukset nostavat vahvasti esille sosiaalisen pääoman eri muotojen välisen dynamiikan. Kokemuksemme osoittavat, että siltaavalla sosiaalisella pääomalla voidaan tukea sitovan pääoman syntymistä, eivätkä ne siten sulje toisiaan pois (vrt. Honkaniemi & Luoto 2021). Siltaavalla sosiaalisella pääomalla, joka perustuu usein digitaalisiin ratkaisuihin, voidaan edistää uusien sosiaalisten verkostojen syntymistä, mutta yhteyksien vahvistaminen, syventäminen ja ylläpito edellyttävät edelleen myös fyysistä vuorovaikutusta. Näin ollen voidaan esittää, että jatkossa monet maaseudun kehittämishankkeet voisivat pohjautua erilaisiin hybridimalleihin, joissa hankkeen tilaisuuksia järjestetään sekä fyysisesti että verkon välityksellä ja toteutusmuoto valitaan tavoitteiden mukaisesti. Eräänlaisiksi hybridiratkaisuiksi ja -tiloiksi voidaan määritellä myös muun muassa virtuaaliset kyläillat, jotka mahdollistavat paikkariippumattomasti kausiasukkaiden ja maaseudulla vakituisesti asuvan väestön vuorovaikutuksen synnyttäen uusia heikkoja suhteita (*weak ties*; ne myös lisäävät niin sanottua siltaavaa sosiaalista pääomaa, jossa yhteyksiä ja tiedonvaihtoa rakennetaan muutenkin kuin oman paikallisyhteisön kesken (vrt. Granovetter 1973; Sørensen 2016).

Lisäksi digitaaliset ratkaisut voivat luoda maaseudun paikallistoimijoiden ja alueellisen hallinnon instituutioiden välille niin sanottua linkittävää pääomaa. Maaseudun asukkaiden elinympäristöstä on jo nykyään koottu valtavasti dataa muun muassa eri viranomaisten tietokantoihin. Avoimen datan kautta esimerkiksi maaseutu ympäristössä toimiva yritys voi saada oman toimintansa kannalta tärkeää tietoa, kuten esimerkiksi korjuuyrittäjien korjuukelpoisuuskartasta osoittaa. Näin ollen digitaaliset ratkaisut (esimerkiksi osallistavilla kartta- ja paikkatietopalveluilla) lisäävät myös linkittävää (*linking*) sosiaalista pääomaa (Woolcock 2001) yhdistämällä kansalaisten kokemuksia, arvoja ja näiden kautta muodostuvia

paikallisesti määriteltyjä tarpeita ylemmän tason alueellisen hallinnon, instituutioiden ja ohjelmien tavoitteisiin.

Kuten alussa mainitsimme, Lehtosen ja Voutilaisen (2021) mukaan kaupunkien ja maaseudun välinen digitaalinen kuilu on mobiiliyhteyksien latausnopeuksien mukaan tarkasteltuna syventynyt korona-aikana. Tässä puheenvuorossa esittelemiemme havaintojen ja kokemusten mukaan digitaalinen kuilu on kuitenkin varsin moniulotteinen käsite, jota ei voida tulkita vain tietoliikenneyhteyksien kattavuudessa tai nopeudessa havaittujen alueellisten erojen pohjalta. Sen sijaan digitaalisen kuilun olemassaolo ja syvyys määrittyvät digitaalisen ja sosiaalisen pääoman muotojen ja niiden välisen dynamiikan kautta. Honkaniemenä ja Luotoa (2021) myötäillen voimme todeta, että sosiaalisen pääoman muotojen yhteisvaikutuksen hahmottaminen on vahvasti maaseudun tulevaisuutta määrittävä tekijä, jonka hallinta on keskeinen osa maaseutualueiden paikalliskehittämistä tulevaisuudessa. Toisin sanoen onnistunut ja tuloksellinen maaseutukehittäminen edellyttää siltaavan ja sitovan – mutta myös linkittävän ja sähköisen – pääoman tasapainoa ja toisiaan tukevaa ohjaamista.

Kirjallisuus

- Antikainen, J., T. Honkaniemi, A. Jolkkonen, P. Kahila, A. Kotilainen, A. Kurvinen, V. Lemponen, N. Lundström, I. Luoto, T. Niemi, S. Pyykkönen, A. Rehunen, P. Saukkonen, P. Viinamäki & A. Viinikka 2017. Smart Countryside: Maaseudun palveluiden kehittäminen ja monipuolistaminen digitalisaatiota ja kokeiluja hyödyntämällä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 9/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-338-5>
- Dalvit, L. 2018. The language metaphor: an epistemological approach to the digital divide. Teoksessa Ragnedda, M. & G. Muschert (eds.). *Theorising digital divides*. Routledge. Amsterdam. 75–87.
- Granowetter, M. S. 1973. The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78:6, 1360–1380.
- Hirvonen, T., P. Kahila, A. Kurvinen, O. Lehtonen & J. Sinerma 2020. Maaseudun valokuituinvestoinnit: Selvitys maaseudun valokuiturakentamisen tilanteesta ja toteutusmalleista sekä valokuidun saatavuuden vaikutuksesta väestönkehitykseen. Kuntaliitto, Helsinki.
- Honkaniemi, T. & I. Luoto 2021. Sitovan ja siltaavan sosiaalisen pääoman merkitys maaseudun valokuiturakentamisessa. *Maaseutututkimus* 29:2, 8–31. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.109001>

- Honkaniemi, T. & I. Luoto 2016. Paikallisuus ja digitalisaatio – Valokuituverkkojen merkitys maaseutualueiden kehittämisessä. Vaasan yliopiston julkaisuja, selvityksiä ja raportteja 210. Vaasa. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-721-7>
- Hyyryläinen, T., J. Helenius, K. Schmidt-Thomé, A. Jumppanen & M. Rantanen 2021. Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus osana kestävyysmuutosta. Teoksessa Hyyryläinen, T. & K. Schmidt-Thomé (toim.). Maaseudun ja kaupungin elävä suhde. Maaseutututkimus, Teema 2021. Maaseudun uusi aika ry. 165–177.
- Hämäläinen, T & K. Vataja 2020. Korona paljasti yhteiskunnan haavoittuvuuden. SITRA. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/artikkelit/korona-paljasti-yhteiskunnan-haavoittuvuuden/> [Viitattu 09.03.2022.]
- Jaakkola, M. 2020. Digitalisaatio etenee vain kokeilukulttuurin kautta. Maaseutu.fi. Saatavissa: <https://www.maaseutu.fi/maaseutuverkosto/viestinta2/terveiset-maalta-ja-maailmalta/digitalisaatio-etenee-kokeilujen-kautta> [Viitattu 13.12.2021.]
- Kattilakoski, M., A. Husberg, H. Kuhmonen, J. Rutanen, H. Vihinen, P. Töyli, T. Lukkari, E. Osmonen, T. Väre & C. Åström 2021. Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12. Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163350>
- Kuhmonen, T. 2020. Koronapandemia ja maaseudun tulevaisuudet. Teoksessa Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2020. Helsinki.
- Laki digitaalisten palvelujen ensisijaisuudesta 306/2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190306>
- Lehtonen, O. & O. Voutilainen 2021. Kaupunkien ja maaseudun välinen digitaalinen kuilu on syventynyt korona-aikana. Maaseutupoliitikka.fi. Saatavissa: <https://www.maaseutupoliitikka.fi/blog/kaupunkien-ja-maaseudun-valinen-digitaalinen-kuilu-on-syventynyt-korona-aikana> [Viitattu 8.6.2022.]
- Merisalo, M. 2016. Electronic capital: Economic and social geographies of digitalization. University of Helsinki. Department of Geosciences and Geography A43. Helsinki.
- Rannanpää, S., J. Antikainen, R. Aro, J. Huttunen, S. Hovi, K. Pitkänen, A. Strandell, K. Nurmio, A. Rehunen, H. Vihinen, O. Lehtonen, T. Muilu & M. Weckroth. Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-150-6>
- Rogers, E. M. 2003. Diffusion of innovations. Fifth ed. Free Press, London.
- Sørensen, J. F. L. 2016. Rural–urban differences in bonding and bridging social capital. Regional Studies 50:3, 391–410. <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.918945>
- Tuulentie, S. & S. Kantola 2021 Maaseudulla kaupungissa: Osallistava paikkatieto ja muut menetelmät Rovaniemen maaseutualueiden maankäytön suunnittelussa. Yhdyskuntasuunnittelu 59:2–3, 80–101. <https://doi.org/10.33357/ys.101773>
- Woods, M. 2007. Engaging the global countryside: globalization, hybridity and the reconstitution of rural place. Progress in Human Geography 31:3, 485–507.
- Woolcock, M. 2001. The place of social capital in understanding social and economic outcomes. Canadian Journal of Policy Research 2:1, 11–17.

TORSTI HYYRYLÄINEN

Heli Ilola on Maaseutututkimus-lehden uusi toimitussihteeri

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119907>

Lehden uudeksi toimitussihteeriksi valittiin tämän vuoden alussa Heli Ilola. Helillä on useiden vuosien kokemus tiedelehtien toimitamisesta. Samalla hänellä on hyvä omakohtainen tuntuma myös maaseutututkimukseen. Tunnetuimpia Helin tuotannosta ovat matkailututkimukseen liittyvät julkaisut. Muistan itse myös kaksoiskuntalaisuutta koskeneen tutkimuksen, jonka Heli teki yhdessä Seppo Ahon kanssa vuonna 2008. Molemmat aihepiirit ovat edelleen ajankohtaisia ja keskeisiä erilaisten maaseutujen näkökulmasta. Toimitussihteeri on tärkein päätoimittajan yhteistyökumppani, ja Heli lupautuikin vastaamaan pariin kysymykseen.

Kerro ensimmäisestä muistikuvastasi tai kokemuksestasi liittyen maaseutututkimukseen?

Työskentelin opiskeluaikana 1980-luvulla tutkimusapulaisena Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen Lapin yksikössä. Olin mukana projektissa, jossa tutkittiin Lapin pienyritystoiminnan tukikokeilua. Emme puhuneet maaseutututkimuksesta, mutta siitä(kin) oli kyse. Samalla Lapin maaseutu tuli tutuksi aivan eri tavalla kuin aiemmin. Vieläkin tietyissä paikoissa Lapissa liikkeessani muistan, että täälläkin kävimme haastattelemassa tukea saanutta yrittäjää – ja ainakin yksi ”Lapin lisä” -yritys toimii edelleen entisellä nimellään nelostien varressa.

Kerro suhteestasi maaseutuun, sen tutkimiseen ja kehittämiseen?

Suhde on ehdottomasti myönteinen. Kun tarjoutui tilaisuus tähän toimittussihteerin tehtävään, se ilahdutti juuri siksi, että saisin kytköksen maaseudun tutkimiseen ja maaseudun asioihin. Muutin vuosi sitten Rovaniemeltä Kemijärvelle, joka kuntamuodoltaan on kaupunki mutta aluetyyppi-luokituksissa kuuluu maaseutuun. Asun taajamassa, mutta koen muuttaneeni selvästi maaseutumaisempaan ympäristöön. Toisaalta jossain mielen pohjalla on perinteinen kuva maaseudusta, missä taloja on harvassa tai korkeintaan pienissä ryppäissä ja pelloilla käyskentelee lehmiä tai poroja (jälkimmäisiä tosin kulkee täälläkin). Joka tapauksessa tämä maaseutumainen ympäristö on itselleni suotuisampi ja sopivampi kuin ”oikea kaupunki”. Käsillä olevan lehden kirjoituksetkin viittaavat siihen, että asun maaseudulla: monet teemat koskettavat nykyistä asuinseutuani.

Ennakkoavistus siitä, että Maaseutututkimus-lehden parissa työskentely olisi palkitsevaa, on muuttunut ykkösnumeron toimitusprosessin aikana suorastaan riemastukseksi. Kokemuksessa on jotain samaa kuin vuoden takaisessa paluussa tänne lapsuus- ja nuoruusmaisemiin. Mieleen ovat tulleet taannoiset maaseutuun liittyneet tutkimusprojektit ja myös talousmaantieteen opinnot Helsingin kauppakorkeakoulussa. Työskentely tässä lehdessä tuntuu kotoisalta ja merkitykselliseltä.

Myös mökki Luiojokivarressa Pelkosenniellä kytkee Helin maaseutuun. (Kuva: Heli Ilola.)

KATRI LASSILA

Jenni Haili ja myyttinen luonto

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.120107>

Valokuvataiteilija Jenni Haili. (Kuva: Jenni Haili.)

Kertoisitko vähän itsestäsi: Mistä olet kotoisin, millainen lapsuutesi maisema on? Missä opiskelit valokuvaa, millaisia projekteja sinulla on ollut? Mikä valokuvauksessa kiinnostaa?

Olen kotoisin Kokkolasta, jossa taideopintoni alkoivat Kokkolan lasten ja nuorten kuvataidekoulussa ja Keski-Pohjanmaan konservatoriossa. Kuvataidekoulussa valitsin aina työpajoikseni valokuvauksen ja keraamiikan, konservatoriossa soitin trumpettia. Valokuvauksesta tuli lopulta ammattini opiskeltuani sitä maisteriksi asti Taideteollisen korkeakoulun, sittemmin Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun

valokuvataiteen koulutusohjelmassa, josta valmistuin vuonna 2011. Keraamiikkaa olen tehnyt lähes yhtä pitkän ajan, mutta enemmänkin kaiken muun ohessa, vaikkakin joihinkin teoksiini liittyy keraamisia elementtejä. Tällä hetkellä työskentelen Koneen säätiön myöntämän taiteilija-apurahan turvin vapaana taiteilijana sekä valokuvauksen tuntiopettajana Taideyliopiston Kuvataideakatemiassa.

Valokuvauksessa minua kiehtoo kuvan olemisen tapa suhteessa maailmaan, se miten valokuva väittää kertovansa jotain totuudellista, osoittavansa toisaalle tai kuin avaavan ikkunan toiseen hetkeen. Valokuva on erityinen illuusio, trompe-l'œil, joka vakuuttavuudellaan huijaa meitä edelleen. Valokuvauksen historia erilaisine kiehtovine menetelmineen ja aiheineen inspiroivat taidettani. Analogisessa kemiaperusteisessa valokuvassa teoksen fyysinen olomuoto on erottamaton osa sen syntyprosessia. Tietoinen valokuvausprosessin valinta on arvokas apu teoksen sanoman välittämisessä.

Viime vuosina olen keskittynyt opettelemaan valokuvauksen varhaisimpia toteutustapoja: daguerrotypia-, märkälevy- sekä kuivalevymenetelmiä. Näissä prosesseissa kemiallinen sattuma ottaa monesti ylivallan taiteilijan intentiosta sekä objektiivin edessä olevasta kohteesta. Valokuvan materiaalisuus tulee esille, luoden eräänlaisen kalvon tai hunnun ”ikkunan” ja katsojan välille. Tämä kalvo saattaa sisältää lähes salakieliseksi luokiteltavia viestejä, jotka ainoastaan samoihin menetelmiin vihkiytyneet osaavat lukea. Nämä viestit voivat kertoa esimerkiksi kuvaushetken lämpötilasta ja puhtaudesta sekä kuvaajan huolellisuudesta.

Olet kuvannut paljon luonnossa ja töissäsi on viittauksia kansanperinteeseen ja mystiikkaan. Kerro lisää tästä?

Teossarjani ”Syntyjä syviä” ammentaa aiheensa eri kansojen luontomytologioista. Sarjan kuvat esittävät myyttisiä maisemia. Myytillä on tieteellisessä mielessä perinteisesti tarkoitettu perustavaa laatua olevaa alkukerkotomusta, kuvausta tapahtumista, jotka määrittelevät maailmaa ja sen tulevia tapahtumia ja rakenteita. Myytin toinen yleinen merkitys on paikkaansa pitämättömänä fiktiona, kollektiivisena väärinkäsityksenä. Mytologia on myyttien järjestelmä, kokonaisuus tai jumaloppi, jonka kansat ja etniset yhteisöt kertomusperinteessään jakavat. Tuonpuoleisella on oma topografiansa, jumalat asuvat vuorilla, haltijat metsässä tai vesistöissä. Oikeastaan kaikki keskeiset myyttiset tapahtumat ja toimijat ovat paikallistuneet luontoon.

Jenni Haali: Maailmanpuu. Ferrotyypit (26 kpl). 130 x 105 cm. 2021.

Sarjan kuvien toteuttamiseksi olen kierrellyt eritoten Suomen metsissä kuvaten tiedossa olevia pyhiä paikkoja sekä sattumalta eteeni tulevia kiinnostavia maisemia. Toisaalta olen kuvannut myös kaupungissa, esimerkiksi kaupunkihuollon aikaansaamia lumikasoja taikka tehdasalueen sorakasoja ja luonut niillä viittauksen vuoriin tai pyramideihin. Myös Helsingin Malmin hautausmaa on ollut tärkeä paikka, hiisi-sanan perinteisessä pyhää lehtoa tarkoittavassa merkityksessä.

Sarjan kuvat on toteutettu 1860- ja 1870-luvuilla laajasti käytössä olleella märkälevymenetelmällä ferrotyppeinä. Ferrotyyppi on suorapositiivi-valokuva, jossa mustattu metallilevy herkistetään juuri ennen kuvan valottamista ja kehitetään heti tämän jälkeen.

Voitko kertoa jotakin maaseudun yhteydestä taiteeseesi?

Kuvatessani viime kesänä eteläisessä Suomessa pyhiä paikkoja kuljin monen metsän läpi. Samalla tuli nähtyä uusia seutuja. Muutin vuoden alussa Helsingistä Lammille, joka tuntuu mukavalta muutokselta rauhallisempaan ympäristöön.

Millaisia projekteja suunnittelet tulevaisuudessa?

Työstän parhaillani projektia työnimellä “Voyage Out”, jossa maisemakuvien on tarkoitus toimia kahden maailman välillä, muodonmuutoksessa, jossa valokuvien aitous on kiehtova todiste kokemuksesta. Teoksen tarinan lähtökohtana ovat sukuhistoriastani löytämäni kaksi nuorta naista, Fanny ja Signe, jotka muuttivat eri puolilta Suomea, maaseudulta länsirannikolta ja Karjalasta, New Yorkiin Amerikan siirtolaisuuden suurvuosikymmeninä. Kuljen heidän jalanjäljissään kotimaisemista suureen maailmaan, kuvaten ja piirtäen omiani ja heidän kuvittelemiani tunteja: haaveita, koti-ikävää, innostusta ja nostalgiaa. Tavoitteenani on, että kuvien välinen keskustelu synnyttää uusia ajatuksia ja mielleyhtymiä niin tästä päivästä kuin menneestäkin.

Jenni Haili: Offerlunden. Ferrotyyppi. 24 x 18 cm. 2021.

Jenni Hailli: Pirun #1. Ferrotyyppi. 24 x 18 cm. 2021.

Jenni Haili: Kuule. Ferrotyyppi. 24 x 18 cm. 2021.

Maaseutututkijatapaaminen ”Kestävät paikallisyhteisöt” Lappeenrannassa 25.-26.8.2022

Maaseudun väestön ikääntyminen ja palvelurakenteiden muutokset, ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden väheneminen sekä kärjistyvät globaalit konfliktit edellyttävät yhteiskunnalta ja maaseudun paikallisyhteisöiltä muutosten hallintaa ja kestäväen kehityksen tavoitteisiin perustuvaa uudistumiskykyä. Paikallisyhteisöissä etsitään uusia ratkaisuja koskien muun muassa palvelujen järjestämistä, osallisuuden ja demokratian vahvistamista, hajautettua energian- ja ruoantuotantoa, aluetalouden vahvistamista, kestävää matkailua ja omavaraisuutta.

Muutos kohti kestävää yhteiskuntaa ja kestäviä paikallisyhteisöjä edellyttää rohkeutta ja kykyä ajatella ja toimia uudella tavalla. Poliittisen ohjauksen ja asiantuntijatiedon rinnalla kyse on vahvasti myös yhteisöjen sosiaalisesta kysymyksestä – paikallisyhteisöjen osallisuudesta, aktiivisuudesta ja valmiudesta etsiä rohkeasti uudenlaisia maaseudulle soveltuvia ratkaisuja. Paikallisyhteisöjen rakenteiden ja toimintatapojen uudistuessa on myös tärkeää, että yhteisön perusta, kuten identiteetti ja toimivat olemassa olevat rakenteet, säilyvät.

Työryhmissä kestäviä paikallisyhteisöjä lähestytään monesta eri näkökulmasta. Kiinnostuksen kohteena ovat muutosten vaikutukset aluetalouksiin, yritystoiminnan ja paikallisyhteisöjen muutoskestävyys, liikenteen kohtaamat mullistukset ja niistä selviytyminen, digitalisaation ja tietoliikenneyhteyksien saatavuus sekä ruokajärjestelmän kriisit ja uusiutuminen. Lisäksi keskustelua käydään arjen turvasta ja koetusta turvallisuudesta sekä niihin vaikuttavista tekijöistä, järjestöjen roolista tulevaisuudessa ja omavaraistumisen roolista osana muutoskestävyyttä.

Tapaamisen ohjelmassa on kumpanakin päivänä yhteinen seminaari- osuus sekä työryhmien kokoontumisia. Torstaina Mari Martiskainen Sussexin yliopistosta avaa paikallisyhteisöt-asiaa otsikolla ”Energiamurros ja maaseutu: kohti kestävää ja kaikille oikeudenmukaista

kehitystä”. Tuomas Kuhmonen Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta kertoo perjantaina ajatuksia maaseudun roolista fossiilitalouden jälkeisessä yhteiskunnassa. Maaseutututkijatapaamisessa on tärkeä rooli keskustelulla, ajatusten ja ideoiden vaihtamisella sekä verkostoitumisella.

Tervetuloa osallistumaan kaikki maaseudusta kiinnostuneet tutkijat ja kehittäjät!

<http://www.mua.fi/maaseutututkijatapaaminen-2022/>

Kuvalähde: Visit Saimaa.

Katri Hamunen

MMT, tutkija
Luonnonvarakeskus
katri.hamunen@luke.fi

Torsti Hyryläinen

HT, dosentti, tutkimusjohtaja
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
torsti.hyyrylainen@helsinki.fi

Heli Kurikka

HT, tutkija
Tampereen yliopisto
Alueellisen kehittämisen tutkimusryhmä Sente
heli.kurikka@tuni.fi

Olli Lehtonen

FT, apulaisprofessori
Itä-Suomen yliopisto
Historia- ja maantieteiden laitos
olli.lehtonen@uef.fi

Leena Leskinen

FT, hankepäällikkö
Suomen metsäkeskus
leena.leskinen@metsakeskus.fi

Jaakko Mäntylä

FM, väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
jaakko.mantyla@helsinki.fi

Sulevi Riukulehto

FT, tutkimusjohtaja, aluehistoria ja kulttuuriperintö
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
sulevi.riukulehto@helsinki.fi

Mikko Salminen

FM, nuorempi tutkija
Luonnonvarakeskus
Biotalous ja ympäristö, Maaseutu, maankäyttö ja luonnonvarojen hallinta
mikksal@student.uef.fi

Emmi Salmivuori

YTM, väitöskirjatutkija
Itä-Suomen yliopisto
emmi.salmivuori@uef.fi

Maarit Sireni

YTT, dosentti, yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto
Karjalan tutkimuslaitos
maarit.sireni@uef.fi

Hilkka Vihinen

VTT, tutkimusprofessori
Luonnonvarakeskus
Biotalous ja ympäristö, Maaseutu, maankäyttö ja luonnonvarojen hallinta
hilkka.vihinen@luke.fi

Mikko Weckroth

FT, erikoistutkija
Luonnonvarakeskus
mikko.weckroth@luke.fi

Lehti tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille
Verkossa: www.maaseutututkimus.fi

mua.fi